Barnard June 10th, 1912.

Francis Pierrepont Barnard,

M.A.Oxon., F.S.A., F.R.Hist.S., F.S.A.Scot.

VERKLARING

Van de

TITEL-PRINT.

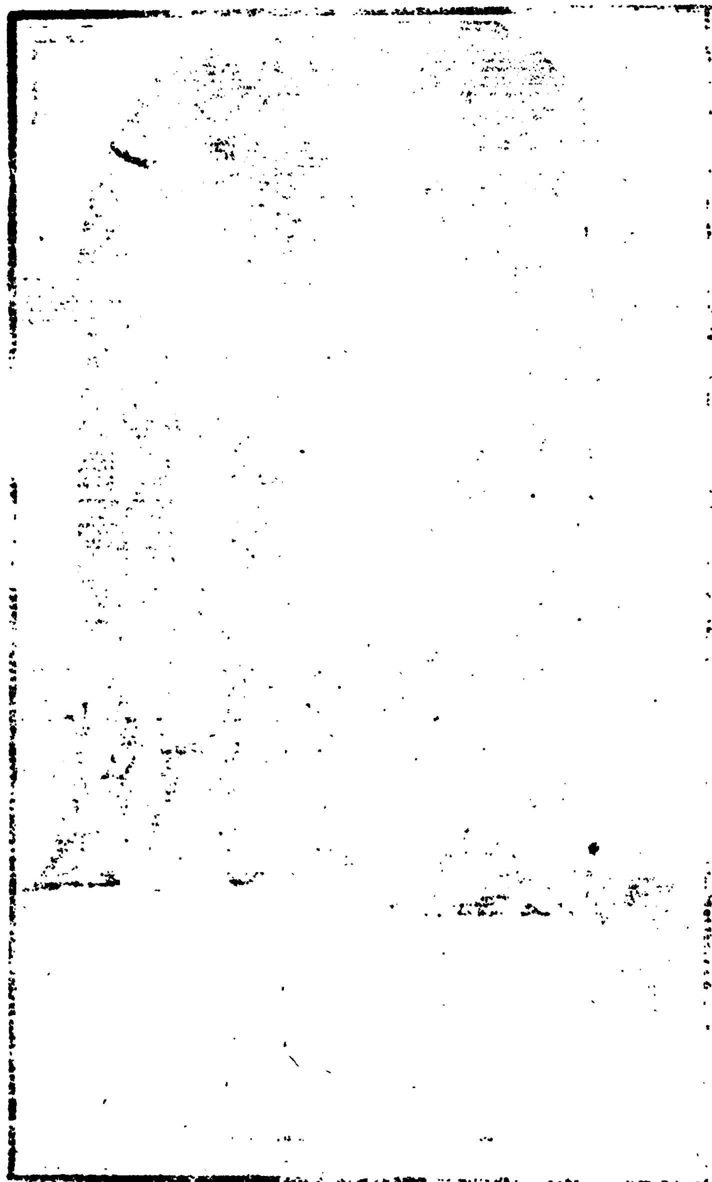
ZIet hier een Praalvertrek, een ruime Boekzaal open,
Waar in HISTORI-SCHAT een JONGELING geleidt
Naar PENNINGKUNDE, die voor goud niet is te koopen,
Maar door een' schrand'ren Geest, verzeld met Naarstigheid:
Zy draagt een Zon op 't hoofd, om dat zy 't all' naar waarheid
Ontdekken moet wat hier gebeurt, wyl de and're pronkt
Met eene Star, die 't licht ontleent van haare klaarheid:
Zo wordt een kleene door een groote vlam ontvonkt.
Men ziet de VINDING vlug op haare wenken passen,
Zy brengt ontwerpen aan en legtze voor haar uit.
Aan beide zyden staan twee Munt-verzamelkassen;
In welker eene, zy haare Oudheids schatten sluit;
De tweede is opgevult met nieuwe Muntjuweelen
Des Hedendaagschen tyds: De KOOP-GOD strekt zyn hand
Tot haar bescherming uit, terwyl de Wigjes speelen
Met Penningen. Dus toont Graveer-kunst haar verstand.
Aloudheid-minnaars, die uw Leeslust wilt verzaaden
In d'*oorsprong van 't Cieraad der Munt-stof*, '*t gangbaar Geld*,
En de eerste *Rekenkonst*, beschreeven in deez' bladen,
Waar in beknopt het eene en 't ander word vermeld;
Dankt Heer VAN LOON, die op het spoor der Letterbraaven,
Dien diepverborgen' Schat voor u heeft opgegraaven.

C. BRUIN.

INLEIDING
TOT DE
HEDENDAAGSCHE
PENNINGKUNDE.

N. Verkolje delin: A. v. Buysen sculp.

INLEIDING
TOT DE
HEEDENDAAGSCHE
PENNINGKUNDE
Ofte Verhandeling van den
OORSPRONG van 't GELD,
Opkomst en onderscheid der
GEDENKPENNINGEN;
Den aard, en Rekenwyze der
LEGPENNINGEN;
De wyze van 't Cyfferen der Ouden, den oorspronk der CYFFERLETTEREN, TOVERPENNINGEN en NOODMUNTEN.
Mitsgaders van de vaste Grondregelen, die in 't ontwerpen, vergaderen, schikken en behandelen der Penningen; moeten worden in acht genomen.

Door Mr. GERARD VAN LOON

Te AMSTERDAM,
By PIETER DE COUP, Boekverkooper.
MDCCXVII.

VOORBERIGT

Wegens de

WAARDE EN NUTTIGHEID

Der

HEEDENDAAGSCHE PENNINGKUNDE.

Een menſch word'er op aarde gevonden, die ondertuſſchen onder 't wel waarnemen zyns beroeps, geene uytſpanningen van noode heeft; en die by tuſſchen poozen, volgens de leſſen (1) van Fedrus, de boog zyns verſtands, al te mets niet dient te ontſpannen; om alzoo, na 't herzamelen der eerſt verloorene kragten, het voetſpoor zyns beroeps weder des te moediger te betreden. Dit werdt door verſcheiden in verſcheide

(1) 3 B. 12 Fabel:

voorwerpen bedoeld, doch naar maate van de geringheid, of waarde van 't uitgekooze voorwerp, is ook die uitspanning of te laaken of te pryzen. En zoo men by kleindere zaaken ook grooter voorbeelden mag by brengen: wat lof, vraag ik, kan men een Roomschen (*) Keyzer toeleggen, die, om zich te verlustigen, daagelyks een uur sleet in 't dooden (1) der Vliegen? daar zich in tegendeel over de vyftig (2) pennen afsloofden, met alle die Roemrugtige Oorlogs daaden op te zingen, welken het Heldhaftig tydverdryf, van den grooten Alexander geweest zyn. Onder de waardigste en nutste der heedendaagsche uytspanningen, is men verpligt zoo de Oude als de Later Penningkunde, om veele doorslaande beweegredenen, te stellen.

(*) *Domitianus.*

(1) *Coeffeteaus* VIII. B. *der Rom: Hist.*

(2) *Hoofd. Ned: Hist: opdragt.*

En voor eerst wat de waarde en nutbaarheid der Oude aangaat, deeze is door den Hooggeleerden Spanheim (1) zoodanig verhandeld; dat men kan twyfelen of zyn weêrgaloos werk meerder roem aan den Maker, of luyster aan de verhandelde zaake heeft bygezet. Dit hebben ook anderen gedaan; Des is myn voornemen van de Later Penningen, en voor eerst van der zelver Waardy en Nutheid, alhier te handelen.

(1) *De usu & præst. num.*

Zoo de Oude Penningen met recht geacht en gezogt worden, onaangezien de meeste weinige of geene betrekking tot ons en onze Vooronderen hebben, en gevolglyk hen en ons vreemd zyn, wat zal men van de Laater Penningen zeggen, die aan ons niet als geheel eigen konnen weezen? Want ziet men op deezen

I *Om datze ons eigen zyn.*

 de

de gewonne Veld- en Zeeslagen, de hachelykste Belegeringen en en andere behaalde Overwinningen afgebeeld: ze zyn veeltyds niet, als met het storten van 't bloed onzer naastbestaanden, ja het omkomen onzer Vrienden en Bloedverwanten, behaald geworden. Wordt op andere weder de gedagtenis eener geslote Vrede bewaard; 't kan zyn, dat onzen, ten minsten onze medeburgers en Landsluyden, in 't maken van de zelve hebben deel gehadt. Zoo ook in 't stigten van Openbaare Gebouwen; waar van ze of het bestek en schetze konnen ontworpen, of dat noch meer is, by 't opmetzelen den eersten steen geleid hebben. Het geene ook plaats heeft in oneindige andere zaaken.

II. *Om hunne Duurzaamheid.* Daar en boven zyn de hedendaagsche Penningen te achten om

de

de bestandigheid, met de welke zy de gedagtenis der voorledene zaaken reets aan ons, en de heedendaagsche voorvallen, aan de volgende Eeuwen, naar het voorbeeld der Ouden, op eene aangenaame wyze zullen overleveren.

III. Om hunne Konst. 't Is ook deeze aangenaamheid in opzigte van de konst in 't Penningmaken, welke de Liefhebbers aanzet, om zoo veele gedenkstukken van dien aard te verzamelen. Veelen leggen 't hier op toe om konstige Schilderyen, anderen weder om wel uitgewerkte Beelden der beste Konstenaaren te bekomen; maar hier ziet men de Vaderlandsche Geschiedenissen veeltyds naar 't leven, met zoo veele Konst, Vindinge en Zinrykheid uitgewerkt, dat ze, na 't Penningschroeven is uitgevonden, in verhevenheid van

op-

op 't werk, en andere bevalligheden, geenzins (1) voor die der Grie-ken en Romynen behoeven te wyken.

(1) La Scien: des Med: pag: 194.

IV *Wegens hunne Zinrykheid.*

Desgelyks de Heerlykheid der vindinge, die in de wel te zaa-men gestelde Zinnebeelden uyt-munt, is geene der geringste ei-genschappen, om welken de heedendaagsche Penningen zyn te achten. Want alles wat de Oude Penningen achtbaar ge-maakt heeft, kan en mag op de La-ter gebragt worden. Het welke hen des te grooter luyster zal by zet-ten, zoo dit volgens de ver-eischte grondregelen geschiede; en de misslagen, die ook op de Oude Penningen gevonden wor-den, volgens het rigtsnoer der goede rede, op de Later gevlugt zyn.

V *de Achtbaarheid der verbeelde perzoonen.*

'T is ook op de heedendaag-sche Penningen, dat men zoo

veele

veele Vorsten, zoo veele Helden, en zoo veele Geleerde mannen naar 't leven verbeeld ziet: welken al te mets de geheele Wereld in roer gezet, en veele Geletterden in 't beschryven hunner daaden bezig gehouden hebben. En gelyk de faam hunner Loflyke daaden, de hooge eigenschappen van hun groots gemoed, in de gedagtenisse der na Eeuwen doet leven; even zoo ziet men hun vergangklykste deel tot eene zekere bestandigheid opgevoerd, met de wezens, die reets wezentlyk vergaan zyn, door gelykvormige ommetrekken, zoodanig op 't Metaal naar 't leven af te beelden; dat de nakomelingschap met een later oog de verdwene zaaken, als of ze noch in wezen waren, zal konnen beschouwen, en worden opgewekt, om de Deugden in de

af-

afbeeldzelen te eefen; welken in de verbeelde Perfoonen, met zoo veel luyfter voorheên gebloeid hebben.

VI. *Om 't verfterken van 't Geheugen.*

Verders, wie is'er, die zich over de zwakheid van zyn geheugen beklaagt, die niet te gelyk de hedendaagfche Penningen, als een wis Geneesmiddel tegens dat gebrek moet aanpryzen? want de Penningen zyn de beknopfte Tafereelen, die ons de zaaken verbeelden, en ons aan de zaaken doen gedenken. En word de zin der verbeeldinge al te mets niet als met moeite agterhaald, ze zal ook des te langer in ons geheugen geprent blyven. Cicero heeft tweemaal in 't doen zyner Lofreden voor Pompejus, ftom geftaan; ter oorzaak hy, volgens gewoonte, zyne verdeelde Redeneering aan deeze en geene

voor-

voorwerpen, by stukken, ter pand niet had toevertrouwt, om, met zich die voorwerpen weder te erinneren, ook aan de toevertrouwde zaaken straks indagtig te worden. En is 't hierom, dat hy dit plaatslyk geheugen aanpryst; wat zoude hy op dit stuk van de Penningen gezegd hebben? Want wat is 'er, dat ons de verbeelde zaaken beter kan in geheugen brengen, als hunne welgeschikte verbeelding? Dus ziet men niet zoo dra een Penning, of men wordt straks aan de zaak, waar op hy gemunt is, indagtig. Want 't is niet by geval, dat men aan de Penningen het te binnen brengen der Geschiedenissen, naar enkel welgevalle toebetrouwt en afvordert; maar ze zyn, om aan dat oogmerk te voldoen, wezentlyk gemaakt geworden.

VII. *Strekken ten spoorslag der deugd.*

Noch zyn de Penningen te achten

ten om datze dienen tot een Spoorslag ter Deugd. Op de geregtplaatzen ziet men al te mets de afgryslykste overblyfzels, der uyt de wereld geholpe Deugnieten, ten afschrik van anderen, ten toon gesteld; maar 't is op de Penningen, dat de Deugdzamen, door de verheerlykste overblyfzelen der Vroomen, tot een gelyk levens gedrag worden opgewakkerd. De Penningkassen zyn die vertoonplaatzen; hier ziet men de Deugd ten reyegaan: daar de Dapperheid geëerd, ginder de Geleerdheid beloond: en eindelyk zoo veele Penningen, zoo veele Spoorslagen. Want hoe verbasterd moet niet een gemoed zyn, 't geen zoo veele beloonde voorbeelden ter Deugd en Dapperheid, aan de Onsterflykheid ziende toegewyd, om die Loflyke voorgangers van verre eenigzins naar te volgen, niet een

vonk

tonk van gelyken aard in zich vooit ontglimmen.

Dan zoo alle deeze te zaamenloopende eigenschappen niet genoeg bequaam waren, om iemand de vereischte achting voor de hedendaagsche penningen te doen opvatten; zoo zullen ten minste die geenen, welken de hedaagsche Historien beminnen, ook de Penningen, waar op ze met zoo veel konst verbeeld staan, in waarde houden. Want 't zyn deezen, waar op, als in Metaale Bladen, de voorgevallen Geschiedenissen zyn te boek gesteld: 't zyn deezen, die de beschreeve Historien bevestigen: 't zyn deezen, die de twyffelachtige zaaken ophelderen: Ja! 't zyn deezen, die te gelyk en het verstand, en het oog verlustigen. Eindelyk, hebben honderden van Geleerde Schryvers de Oude Penningen aangeprezen; en heeft noch

VIII. *Zy bevatten en bevestigen de Historien.*

groter getal hun vermaak gesteld in die te vergaderen; waarom moeten de laater Penningen, die van geene mindere waardy als de Ouden zyn, niet insgelyks gezogt en geacht worden? Te meer, dewyl, gelyk zeker Schryver (1) in zyn voorberigt wel aanmerkt, onze Gedenkpenningen niets pryzen als de Verdiensten: daar in tegendeel de ouden, dikwils ook Lof geven aan perzoonen, die 't onwaardig zyn. Antonius noemt 'er d'onkuysche Cleopatra, Godin: de snoode Heliogabalus noemt'er den verheven Tytel van Heilig: en 't schynt dat de Ouden op hunne Penningen, de grove misdaaden en ongeregeldheden der Tiberiussen, der Caligulas en der Neroos, zoo wel als de deugden der Augustussen en Trajaanen met-

(1) Bizot Hist. Metal: d'Holl:

gelyk

gelyk gevlei hebben willen ver-eeuwigen:

Maar deeze uytspanning, met zoo veele nutbaare eigenschappen verrykt, laat egter niet naar in den beginne eenige moeylykheid in zich te bevatten: waar door de eerste yver der nieuwe Liefhebberen niet weinig wordt verminderd: Ja ook wel, door het wanhoopen van die hinderpaalen te zullen te boven komen, de begonne verzameling gestaakt en afgebroken. 't Is, om aan deeze zwarigheid te gemoed te gaan, dat ik dit werkje hebbe ontworpen, en om den leezer het wezentlyke onderscheid tusschen het Geld en de Penningen te ligter te doen begrypen, hebbe ik vastgesteld in 't eerste deel, *van het* GELD *en des zelfs oorsprong* te handelen: in het tweede, van de HEDENDAAGSCHE GEDENK

DENK-TOVER- EN LEGPENNIGEN, mitsgaders ook van de NOODMUNTEN te spreken: en eindelyk in 't laatste lid, de GRONDREGELEN aan te toonen, die in 't maken van een Penning, zal hy goed zyn, moeten werden in acht genomen: op dat de Liefhebbers niet alleen den oorsprong, voortgang, en het onderscheid der Penningen zouden kennen, maar der zelver waarde en Deugdelykheid aan die Grondregelen naar genoegen toetzen en afmeten. Om aan dit laatste te voldoen, hebbe ik daar telkens op toegeleid, om zoodanige voorbeelden, zoo uyt de oude als latere Gedenkpenningen by te brengen, welken my de bequaamste scheenen, om, en de onderstelde Grondregelen te bevestigen, en den lezer te gelyk te vermaken: op dat, zoo hy dit werkje geenzins als

een Inleiding tot de hedendaagsche Penningkunde wilde aanmerken, hy het ten minste als een vergadering van verscheide fraaye en Zinryke Gedenkpenningen, zoude aanzien.

Eer de Leezer nochtans tot het werkje zelfs toetreedt, wil ik hem gebeden hebben, de Drukfouten die in 't zelve, zoo hier als daar, mits myne afwezigheid, onder 't drucken zyn ingeslopen, te verschoonen, en onder 't leezen te verbeteren.

BLADWYZER

Van de

HOOFDSTUKKEN.

EERTE DEEL.

Oorspronk van het Geld. p. 1.

TWEEDE DEEL.

I. Hoofdstuk.

Van de Hedendaagse Gedenkpenningen. p. 21.

II. Hoofdstuk.

Van de Nederlandsche Histori-penningen. p. 37.

III. Hoofdstuk.

Van de Toover-of Goedergeluk-penningen. p. 46.

IV. Hoofdstuk.

Van den oorsprong, opkomst, en reken-wyze der Leg-of-Reken-penningen. p. 51.

V. Hoofdstuk.

Oorsprong der Hedendaagsche Cyfer-teekens. p. 68.

VI. Hoofdstuk.

Van de Noodmunten. p. 83.

DERDE DEEL.

I. Hoofdstuk.

Vaste Grondregelen in het Penningmaken te onderhouden. p. 87.

II.

II. Hoofdstuk.
Van de eenheid der Geschiedenisse. p. 92.
III. Hoofdstuk.
Van de eenheid der Plaatsen. p. 96.
IV. Hoofdstuk.
Van de eenheid des Tyds. p. 99.
V. Hoofdstuk.
Van de Voorzyden der Penningen. p. 106.
VI. Hoofdstuk.
Van de eenvoudige of eige Rugge-stukken. p. 113.
VII. Hoofdstuk.
Van de Zinnebeeldige Ruggestukken. p. 117.
VIII. Hoofdstuk.
Van de Gemengelde Ruggestukken. p. 127.
IX. Hoofdstuk.
Van de Om-en Op-schriften. p. 131.
X. Hoofdstuk.
Van de Jaartallen en Jaarschriften. p. 146.
XI. Hoofdstuk.
Van de Kleedinge. p. 151.
XII. Hoofdstuk.
Van de Spot- of Schimp-penningen. p. 155.
XIII. Hoofdstuk.
Van de Muntstoffe en Grootheid der Penningen, p. 161.
SLUITREDE *wegens het vergaderen en schikken der Penningen: mitsgaders de wyze om de zelve met vrugt te behandelen.* p. 168.

Bericht aan den Boekbinder.

De 6 Plaaten geteekent Tafel A. B. C. D. E. en F. moeten geplaatst worden tusschen Pag. 184 en 185. ook moet het wit Papier ter zyden deeze 6 Plaaten niet afgesneeden worden, dewylze buyten het boek moeten uytslaan.

INLEIDING
Tot de Heedendaagsche
PENNINGKUNDE,
EERSTE DEEL.

OORSPRONK VAN HET GELD.

Et geld zyn zekere stukken metaal (of te met ook wel van andere stoffe) naar des zelfs waarde en onderscheide gewigt, door de hooge Overigheid, naar de wyze van ieders land gemerkt, om in 't koopen en handelen een tegenwaarde der verhandelde zaaken te verstrekken. Van den beginne der wereld was het onbekend, en ook niet van nooden: dewyl toen alles gemein was. Maar zedert het menschelyke geslagt vermeerderde, en ieder met de begeerlykheid zyner eerste moeder, als by eene onafschydbaare erfvolging, besmet was; is het MYN (1) en DYN, de wortel van zoo veel geschils en onderlinge twist, in de wereld gekomen; het algemein een byzonder goed geworden, en heeft ieder voor zyn eigen gerekend, 't geen hy bezat, of hem van zyne vaderlyke

(1) Boccalini Kundst: van Parn:

bezittingen was opgekomen. Niemant nochtans, hoe groote bezitting hy hadt, bezat weder alles, des was hy genoodzaakt, wilde hy iets bekomen, waar aan hy gebrek hadt, en 't geen een ander bezat, iets van 't zyne daar voor te geeven, en aldus geschiede, eer dat'er noch geld was, de oudste inkoop by ruylen en mangelen. Het welke meest met veé geschiede, als zynde dat geweest de eerste rykdom der menschen: even gelyk Livius (1) van die van Massilie aantekent. Doch deze wyze van handelen hadt weder syn gebrek en belemmering. Want iemand iets willende inruylen, doch niets hebbende waar in de eigenaar van de begeerde zaak behagen hadt, was 't hem byna onmogelyk dat te konnen bekomen, als na alvoorens van een derden iets te hebben ingemangeld, waar aan den eersten bezitter gebrek hadt; 't geen altyd niet juyst voor de hand quam, ten minsten niet, als met merkelyk verlies kon werden bekomen. Om deeze belemmering uit den weg te ruymen, heeft het menschelyk vernuft in 't eind' bedagt geweest, zoodanige zaaken uit te vinden, welke van allen het meeste gezogt, ook een algemeine tegenwaarde en den prys aller verhandelbaare zaaken zoude als in zich bevatten, en van ieder daar voor worden aangenomen. Eenigen hebben hier voor bittere amandelen (2) ingevoert, als de inwoonders langs de kust van Suratte, staande onder 't Ryks gebied van den grooten Mogol: alwaar twintig zulke Amandelen voor

(1) Lib. XXIX. cap. 31 N. 5.

(2) Tavverniers Reizel. B. 2 hoofd. fol. 13.

eén

een Hollandsche duyt gangbaar zyn. By anderen, als de bewoonders der kusten van Coromandel, en onderdaanen van de Koningen van Cheda, en Pera, mitsgaders by die van de vorsten van Ogen, leggende tusschen Brampor, Seronge en Amadabat; gelyk ook by de onderdaanen van de Koningen van Siam, zeekere (*) zeehoorentjes (Caurits genaamd) als duyten gangbaar zyn: welk Zeegewas van de Maldivische Eilanden die volkeren wordt toegevoerd. De Ethiopëers in't tegendeel gebruiken zekere stukken zout, ter lengte van een span, zynde vier vingeren breed en drie dik, voor geld. Even gelyk by den grooten Cham, een driederhande soort van munte gangbaar is, 't geen van de binnenste bast der moerbezie boomen gemaakt wordt.

(*) Taverniers Reize I. B. 2hoofd fol. 14.

Doch de meesten daar en boven, vooral de Beschaafder volkeren hebben de metaalen, als Goud, Zilver, Kooper, Tin en Yzer daar voor aangenoomen, als zynde wel de bestandigsten, minder bederving onderworpen, en om iets van te maaken en te gieten, aan ieder ten nutte. Invoegen, eer daar noch Geld was, de zodanige ryk genaamd wierden, welke veel van die metaalen bezaten, en aldus leest men van Abraham (1) *Dat hy ryk was in bezittinge van Goud en Zilver.* Want 't is zeker, dat Abraham en de menschen van dien tyd geen geld gehadt hebben, maar in de plaats van dat, wierdt het bedonge metaal, volgens het in zwang zynde gewigt (waar van men

(1) I. B. Mosis 13 Cap. 2. Vers

men wil dat Cain (1) de eersten uitvinder zoude geweest zyn) aan den verkooper, ter voldoening der gekogte zaake, ter hand gesteld; en daarom leest men in 't zelfde boek (2) *als Abraham dit gehoort hadde*, WOEG HY HET GELD, *'t welk Ephron geëischt hadt in 't aanhooren der kinderen van Heth, te weeten, vier honderd Sickelen zilvers, gekeurde gangbaare munte.* Hier strydt niet mede, dat aldaar van Geld, van gekeurde gangbaare munte, en van Sickels gewaagt wordt. Want als het ruylen noch maar alleen bekend was, is alles, wat voor de ingeruylde zaaken wierdt gegeven, Geld genaamd. Even gelyk de Hipponische Kerkvoogd, dat woord noch dusdanig uitleit. *Alles (3) wat de mensch op aarde bezit, en alles waar van hy eigenaar is, wordt* GELD *genaamd; een slaaf, vat, boom, hoef, veé, en wat ook dies meer is, wordt* G E L D *genaamd, om dat alle rykdom der Ouden, die ze bezaten, in veê bestondt.* Doch zedert, onder het ruylen, het metaal is in gebruyk geraakt, moet het woord GELD niet zo ruym, als in den beginne, maar alleen voor gewooge metaal brokken, genomen worden. 't Welke ook in de bovengemelde spreuk, om dat het volgens 't inzwang zynde gewigt was gewogen, GEKEURDE MUNTE genaamd is. En wat de Sickel belangt: dat was doenmaal (2) een Hebreeuwsch gewigt; van 't welke namaals in een veel later tyd, als het gemunte Geld by de Hebreeuwen is in zwang geraakt, de geldstukken, die

dat

(1) Joseph: Hist: Jud: Lib. I cap. 2.

(2) Mosis I B. 23 Cap. vers. 16.

(3) Augustinus de Doct: Christian. Cap. I quest 3.

(2) III B: Mosis 27. c. v. 25. IV B: Mosis c. 7. v. 13. I B: Mosis 24. c. v. 22.

dat gewigt hadden, Sickels genaamd zyn. Even gelyk by de Grieken (welke ook in den beginne geen gemunt geld, maar gewooge metaal gebruykt hebben) zeker geld stuk een *Drachma* genaamd was, om dat (3) het, na dat het wegen ophielt, de zwaarte van een Attisch pond hadt; 't geen zy een Drachma noemden.

3, Lamy app: Bibl: cap XIV, fol, 116,

De Romeinen hebben ook in den beginne hunner regeringe geen geld gehadt, maar zich van gewooge koper (4) bedient. En hoe zou anders deeze dichtregel (5) van Horatius konnen verstaan worden?

(4) Thes: Antiq: Rom. Græv: tom. XII pag. 257.

Si proprium est, quod quis LIBRA mercatur & ÆRE.

Indien 't hem eigen is, dat iemand by de SCHAAL en KOPER koopt.

(5) II brief. hoofd 158 v.

Dus wierden de roomsche krygsknegten, die hunne Jaarlyksche soldy ontfongen, *Stipendiarii*, ende zoldy *Stipendium* genaamd, zynde zoo veel als *Waaggelders*, en *Waaggelden*: ter oorzaak (6) zy met gewogen metaal betaald wierden. Zoo hebben ook de Britten in den beginne kopere en yzere staven ter zwaarte van zeker gewigt, in de plaats van geld gebruykt: gelyk men door Cæzar in zyne (1) historien vind aangeteekend. Gelyke gewoonte zal by de oude Gaulers eertyds ook zyn in zwang geweest: want eene gulden noemen de Françoizen noch huyden ten dage *Livre*, dat ook zoo wel een Pond gewigt, als een stuk geld van twintig stuyvers betekent, over

(6) Plin: Libr. XXXIII, Cap. 3.

(1) de Bello Gallic: Lib. V.

zulks dat dit geldstuk, van 't wegen der metaal brokken, noch zynen naam schynt te hebben behouden. Ja het is zeker, dat het metaal wegen by onze voorouders ook is in gebruyk geweest, het welke ik vermein, dat genoegzaam uyt de oude schrystyl is af te meten: want behalven het bovengemelde woord van *Waard* of *Waaggelders* leest men dikmaals van *Baare geld*, dat maar van ongemunt en staaven metaal kan verstaan worden. In andere plaatzen weder van *Ponden*, te veertig grooten het stuk; zynde deeze bepaling daar by gesteld om een Hollandsch van een Vlaamsch pond te onderscheiden: welke landaard ook zyn bezonder en eige geldgewigt hadt. Invoegen een brok metaal van hun gewigt, een *Vlaamsch* pond, of om dat het sesmaal grooter als het onze was, een *Pond Groot* genaamd wordt. Maar door dien dit metaal wegen by het koopen, verkoopen en andere handelingen, groote belemmering veroorzaakte, quamen veele de metaalbrokken voor af te wegen, en de ondekte zwaarte met merktekenen daar op te stellen, die dan van de verkopers ter goeder trou, als zoo wigtig, wierden aangenomen. Even gelyk noch ten huydigen dage te Japan door de munt meesters zekere sommen Gelds worden in rollen ingepakt, zynde van twee of drie duyzend, of ook van honderd vyftig gulden, en ieder pakje met des muntmeesters merk verzegeld, om aldus van de eene in de andere hand over te gaan, en

voor

vóor alle vervalſing en beſnoeying beſchut te blyven. Dan hoewel dit voor afwegen wel eenig gemak onder 't handelen te weeg bragt, zoo gaf het nochtans een voet tot ſnoode bedriegeryen, en gevolglyk, ook aanleiding tot veel geſchils, waarom in 't eind' door de Hooge Overigheid een openbaaren geldweger (by de Romeinen *Libripens* genaamd) in ieder ſtad en geweſt is aangeſteld geworden, om alle verſchillen (1), die wegens de waarde en zwaarte van 't gewoge metaal ontſtonden, te vereffenen. Zelfs na nu het geld munten by die volkeren mede was ingevoert, bleef in 't Teſtament maken de oude plegtigheid van den geldweger (2) in 't gebruyk (3). Want de ouden onderſtelden het erf-regt aan den uytgekoozen erfgenaam by de *Schaal* en *Koper* over te dragen. Doch eindelyk heeft het geldwegen opgehouden, ende Hooge Overigheid het regt van de metaale brokken, volgens ieders waarde te merken, aan zich getrokken; en aldus is de bronaêr van zoo veel grouwelen, het Geld, in de wereld gekomen. Waarom Lycurgus al in zynen tyd, tot voorkoming van dat quaad, het gebruyk van dit aantrekkelyk metaal verboodt, met laſt, dat in 't koopen en andere handelingen zich ieder van geen geld (*), maar van 't mangelen der waaren, volgens de eerſte eenvoudigheid, zoude hebben te bedienen. Maar gelyk door deeze wet, wel het voorwerp van der menſchen begeerlykheid, doch de begeerlykheid zelfs uyt den menſch niet wierdt weg genomen,

(1) L. II. cod: de ponderatoribus.

(2) Inſt: L. II. tit: 10 §. 1

(3) Cicero 2 de leg:

(*) Juſtin: L. III. cap. 2 v. 12

nomen, hadt ze weinig gevolg, en zyn de geldſtukken by verſcheide volkeren in zwang gebleven, en naar ieders welgevallen met onderſcheide merktekenen gemunt geworden. Dus hebben de Atheners een Uyl op hun geld geſteld (4). Waarom de ſlaaf van Gyſippus (5) aan de Gild Hoofdmannen bekend maakte, dat veele *Uylen* zich onder zyns Heeren dak onthielden. Want deeze Gyſippus hadt het geld, 't geen hy van Lyſander hadt geſtoolen, en waar op een uyl geſtempeld ſtondt, in zyn huys ter dier plaatze (6) verſtoken. Des gelyk hebben de Corinters het paard Pegaſus: de Dardaners een Haan: die van Reggio een Haas: de Cephaloniers een Paard: die van Argos een Muys: de Philippenſers en Alexandriers een Muylezel, en anderen (1) andere merktekenen op hun geld geſteld. En hoewel by de ouden zoo onderſcheide merktekenen zyn in gebruyk geweeſt, zoo is nochtans het meeſte geld van een rond maakzel; waarſchynelyk om dat de ſtukken van die geſtalte, zich beter by den anderen ſchikken, en geene hoeken of kanten hebbende, elkander niet quetzen en afſlyten. Of gelyk Auguſtinus (2) wil, *om dat het dus lichtelyk omrolt, en van den eenen eigenaar tot den anderen overgaat, zynde de rondigheid het zinnebeeld van de voortrollende onbeſtandigheid.* Het eerſte goud en zilvergeld, volgens Herodotus, (3) zoude by die van Lydie gemunt zyn. En heeft de geleerde Hr: Spanheim als om dit gezegde te veſtigen, eenen penning van Atheus koning van

(4) Spanheim de uſu & pr: diſſert 3 fol 124

(5) Plutar: in Lyc:

(6) Neuhuſi inſ: Imp: Rom: fol 204.

(1) J: Suarius diſſert: de num: & nummis antq: cap. XIII fol 37

(2) in Pſalm: LXXXV.

(3) Lib 1 fol 52.

dat geweest, uyt de penning kasse van den Graaf van Pembroke te berde gebragt. Maar gelyk Atheus in den Fabeltyd geleeft heeft, en dat men niet weet of die penning ook niet door eenen anderen Atheus is gemunt, waar van Strabo (4) gewaagt, die de Heer Spanheim weder wil dat ze beide maar een zouden geweest zyn, zoo is 't met regt dat men de oude geschiedenissen van die tyden als onzeker, verdagt, ja, volgens 't gevoelen van Varro (1), Dionisius de Halicarnasser (2), Justinus den bloed getuyge (3) en anderen, als verdichtzelen moet te boek stellen. Op den zelfden voet is te verwerpen het geene de Sineesche History Schryvers van hunnen Keyzer Hoangtius hebben te boek gesteld. Te weten, dat hy niet alleen de uytvinder van veelderhande konsten en wetenschappen zoude geweest zyn, maar, om den koophandel voor te zetten, 't munten (1) van koper, meer dan derd'half duyzend Jaar voor Christus geboorte, zoude hebben uytgevonden. Want gelyk (2) de geleerde Vallemont wel aantekent, zoo zyn het de Sineesche Historyschryvers in 't Optellen hunner Jaaren zelf niet eens, en hunne vertellingen met zoo veele buytenspoorigheden opgepropt (als by voorbeeld dat de moeder van Hanzu tagtig Jaaren van hem zoude zwanger zyn geweest) dat men met regt de Historyschriften hunner eerste Vorsten, als verdigt, verplicht is te verwerpen. Dierhalven, die Fabeltyd ende schryvers van dien voorby stappende, dient men tot de voorouders van Alex-

Lib. V. pag. 152

(1) Vallemont I. Boek cap. 2.

(2) Libro I.

(3) in Parenetico.

(1) Nieuhofs beschr: van Sina 8 Hoofdst. fol. 174.

(2) Historiezaal 1 B. II. Hoofdst. pag. 17.

ander den Grooten af te dalen; ſtaande wier regeertyd het geldmunten, volgens 't gevoelen van zeeker geleerd Schryver (4), eerſt zoude zyn uytgevonden. De Jeſuit Hardouin (5) gelooft, dat het oudſte ſtuk geld, aan ons noch voor handen, van Amyntas den I is; op wiens eene zyde die Vorſt als een man van ſeſtig Jaar verbeeld ſtaat, hebbende het hoofd met een leeuwenhuyd gedekt, en op de tegenzyde een paard. Wat ook hier van zy: 't is zeker, dat het geldmunten ontrent den gemelden tydſtip is uitgevonden. Want de eerſte ruuwheid en 't gering getal, dat ons van die penningen voor handen is, zyn doorſlaande merktekenen van zynen eerſten oorſpronk. Daar en boven, gelyk de Hr. Basnage (6) wel aanmerkt, zoo het gemunte geld en penningen eerder waaren in gebruyk geweeſt: waarom zyn die vroeger ſtukken, met het zelfde gemak, tot ons niet afgedaald, als die van den Over- of Grootvader van Alexander den Grooten? en waarom zouden die zoo ſchaars, en met geen beſchaafder konſt, als die van de later Vorſten gemaakt zyn? het is ook omtrent den zelven tyd dat men in de ſchryvers gemeld vindt; hoe *Darius Nothus* zeekere ſtukken gelds heeft laaten ſlaan, die des makers naam ontleenden, en van welke *de vier duyzend* ſtaande de regering van den Jongen Cyrus zynen zoon, *de waarde van tien talenten zilvers uitmaakten*. Ja 't is in deeze plaats, dat men 't eerſt met vaſt gaande blyken, van geldmunten gewaagt vindt.

(4) Basnage hiſt. des Juifs L. VI. Chap. 24 v 19.

(5) Num. Antiq.

(6) Hiſt: des Juifs. L: VI: Chap. 24 v. 20.

Wat nu die van Africa en Griekenland aangaat, men is, om veele beweegredenen, verpligt te geloven en vast te stellen, dat het gemunte geld by die volkeren, niet eerder als ontrent vier honderd Jaar voor Christus geboorte, is in gebruyk geraakt; zints welken tyd de waarde der metaal klompen, nu niet meer, volgens des zelfs gewigt wierdt onderscheiden, maar door de naamen, van die ze hadden doen munten, of ook, naar 't merkteken dat'er opgestempeld was.

Verders is 't ook zeker; dat de Assyriers, Meden en Perzen, niet veel vroeger gemunt geld gebruykt hebben, want (gelyk de voornoemde Basnage (1) zegt) die volkeren, die hovaardig genoeg waren om zich te laaten aanbidden, en goud genoeg hadden om hunne landen al om met goude gedenkpenningen te vervullen, zouden niet hebben nagelaten de zelven te slaan, om hunne glorie en de gedachtenis hunner heldendaaden te vereeuwigen. Ja de steden van Africa, zouden in geen gebreke hebben gebleven, van die penningen tot een oneindig getal te vermenigvuldigen, om op de zelfde wyze haare eige Koningen te vleyen; gelyk ze, op later tyd, de Roomsche Keyzeren gedaan hebben.

(1) Hist. des Juifs.

Desgelyk is 't ook zeker, dat by de Jooden het geldmunten niet eerder, als ten tyden der Machabeen, is in gebruyk geraakt; na dat Antiochus zoon van Demetrius, pogende Simeon, Broeder en opvolger van

Judas,

Judas, mitsgaders het overige Joodsche volk te vleyen, en op datze zyne vyanden niet zouden toevallen, het regt om eigen geld te munten heeft (1) toegestaan. Noch hier strydt niet tegen dat men in het Oude Testament veel vroeger van de Talent en de Obolus (A) gewag gemaakt vindt, vermits dat die beyde naamen van 't gewigt (B) der Hebreeuwen zyn, waar meede zy hunne metaal brokken pleegden te wegen (2) en waar van (als aangaande de Sickel reets voorheên gezegt is) het namaals in zwang geraakte geld, volgens 't behoude gewigt, ook zynen naam heeft behouden.

(1) I B. Machab. XV. hoofd. v. 6.

(A) III B. Mosis XXVII. v. 25.

(B) Vero-penb. 19 v. 21.

Het eerste Geld nu by de Romeinen is, volgens getuygenis van Plinius (3), door Koning Servius gemunt, welke in 't Jaar 176 na de opbouwing van Romen begon te heerschen. Deeze stukken voerden op de eene zyde het dubbeld hoofd van Janus, en op de andere de voor steven van een schip; waarom, gelyk Macrobius aanmerkt, de kinderen op later tyden, de Denarien om hoog werpende, riepen *Hoofden* of *Scheepen*, het spel aldus tot teken van de oudheid strekkende. Even als thans ter tyd, het raaden van *Kruys* en *Munt*, om dat op het eerste geld geene wapenen, maar *Kruyszen* gestaan hebben. De boven beschreve geldstukken der Romeinen zyn noch voorhanden, en dewyl die volkeren in den beginne hunner regering alleen koper geld gebruykten, hebben zy die geldstukken, na de grootheid der waarde, van een zeer grootmaakzel, als

(2) Lamy app: bibl: Cap XIV. fol 116

(3) Lib. XVIII. cap. 3. Lib. XXXIII. cap. 3.

ten

ten huydigen dagen noch in Zweeden geschiedt, geslagen; en wier afbeelding door Lauwrens Begerus, in zyne aanteikeningen over Florus (1) is agter gelaten. De Romeinen hebben niet insgelyk den naam van 't gewigt, even als de Hebreeuwen en Grieken, aan hun geld gegeven: maar is van hen *Pecunia* genaamd geworden. Ter oorzaak dat straks op het oudste geld, in de plaats van het dubbeld hoofd van Janus, een Schaap of Kalf (2) is gesteld geworden. Die beide een zoort van veê zyn, in 't Latyn *Pecus* genaamd; waar van het stuk geld, dus een Pecus voerende, *Pecunia*, dat is zoo veel als *Veepenningen*, zyne benaaming heeft gekregen (3). Even gelyk by de Françoisen het geld *Argent*, dat is *Zilver*, genaamd is; om dat het meest van dat zoort van metaal gemunt wordt. En hoewel 't niet zeker is, waarom onze voorouders aan hun gemunt metaal, den naam van *Geld* hebben gegeven, zoo vermein ik egter, indien men met des zelfs naamklank wil te raade gaan, dat het alleen dien naam verkregen heeft, om dat des zelfs gewigt en waarde, door 't merk der Hooge Overigheid gesterkt, by ieder als wigtig moest *Gelden*, en voor goed en gangbaar worden aangenoomen.

(1) Fol. 5.

(2) Plutarch in Poplic.

(3) Plin. Lib. XXXIII. cap. 3.

Onderwylen de rykdom en pragt binnen Romen dagelyks zynde toegenomen, is ook 't zilver geld, na 't verslaan van Pyrrhus, 't geen in 't Jaar vier honderd seven en seventig na des zelfs opbouwing is voorgevallen, gemunt (1) geworden. De oudste

(1) Plin. Lib. XXXIII. cap. 3.

ſte goude geltſtukken, welke wy van eenige volkeren des aardbodems bezitten, zyn door Philips Koning van Macedonien, die vader van Alexander den Grooten geweeſt is, (2) geſlagen. Dit voorbeeld heeft men te Romen ook eindelyk nagevolgt: te weeten 62 Jaaren na dat de eerſte zilvere geſlagen zyn; gelyk Plinius (3) aanmerkt: dat is vyf honderd ſes en veertig Jaar na de opbouwing der ſtad (4). Wat alle de overige volkeren van Europa aangaat, deeze hebben, of vroeger of laater, naar maate der vrye konſten eerder of laater by de zelve gebloeidt of zy grooter ommegang met de Romeinen gehadt hebben, het gebruyk van gemunte geldſtukken aangenomen. Zoo vinde ik, dat in Engeland Koning Reuth, die omtrent het 3800 Jaar der Scheppinge heerſchte, het eerſte kooper geld zoude gemunt (1) hebben. Alwaar, twee en vyftig Jaar na Chriſtus geboorte, ook de goude en zilvere munten door Caractatus zyn ingevoert, als de overdaad (2) aldaar mede begon de overhand te neemen.

Ten opzigte der overige volkeren is aanmerkelyk, dat zulke Vorſten, welke voor de alverwinnende wapenen der Romeinen den nek hebben moeten buygen, en die hun ryk niet als by toelating of beveſtiging der Roomſche Keyzeren bezaten, nooit op hun geld eige beeltenis, maar die der Roomſche wereldvorſten (3) hebben vermogen te ſtellen. Door dien de Keyzeren het geldmunten met eigen beeltenis als een

(2) Patin. hiſt. num: Cap. VII.

(3) Lib XXXIII. Cap. 3

(4) Patin. hiſt. num: Cap VII. fol 43.

(1) Larrey Hiſt. d'Angl: Pag. prem: voll:

(2) Larrey Hiſt. d'Angl. Pag. 19 prem: voll.

(3) Oudaan R. Mog: fol 9.

merkteken van de hoogste en volkomenste oppermagt, altyd hebben aangezien. Want zy, met hunne beeltenis daar op te stellen, hebben hunne alleen heerschende oppermagt over alle te ondergebragte Volkeren en Vorstendommen willen te kennen geven. Dit strydt niet (4) met het geen Bisot vast steld, dat namentlyk de Françoisen hunne eige geldstukken voorhanden hebben, waar mede zy de drie stammen hunner Koningen en der zelver opvolging, zedert twaalf honderd Jaaren, konnen aantoonen. Want Procopius, die geleeft heeft ten tyde van Keyzer Justiniaan, getuygt (1), dat in den beginne der Gottische Oorlogen, aan de Fransche Vorst door den Gottischen koning Theodatus was toegestaan, en in 't volgende Jaar door Vitiges bevestigt, het regt om zyn eige beeltenis op hun munt te stellen; om de Françoyzen, door dit zonderling voorregt, aan zyne zyde te verpligten: doch dat in den Jaare 548, volgens de gemeine rekening, na Christus (2) geboorte, de Keyzer Justiniaan, om ze in tegendeel weder aan zyne zyde te doen overslaan, hen in dit verkrege regt ook van zynen kant bevestigd heeft, over welk zonderling voorregt de Fransche landaard dier maate verheugt was, dat men te Arles een openbaar renspel aanregtende, goude muntstukken onder de omstaanders te grabbel gooyde, (*) niet gelyk andere volkeren, met de beeltenis der Keyzeren, maar volgens het nieuw bevestigde voorregt, met die van hunnen eigen Vorst getekend. Wan-

(4) Hist: Metalliqi d'Hol. Prefac:

(1) Lib: II de Bello goth:

(2) Procop. Lib. III. pag. 304

(*) Petav. Rat. Temp. 1 pars, Lib. VII, Cap. 6.

Wanneer nu het geldhandelen, in Nederland eerst is bekent geworden en in gebruyk geraakt, is volkomen onzeker. Ten tyde van den Historyschryver Tacitus (3), was het veê noch de eenige en aangenaamste rykdom der Duytzers, en de dieper inwoonders bedienden zich, na de eenvoudiger en al-ouder wyze, van 't mangelen der waaren. Dewyl of gunstige of gramme gooden, tot dien tyd toe, hen zilver en goud onthouden hebben. Zulks het gebruyk daar van hen weinig ter harte ging. Ja! men zag toen ter tyd de zilvere vaten, tot geschenken aan hunne Gezanten en Vorsten gegeven, in de zelfde kleinachting, als die van potaarde geboot st waaren. Hoewel Tacitus dit van alle de diep in 't land woonende Duytzers in 't algemeen aantekent, zoo waren 'er egter anderen, die 't gebruyk van 't geld kenden, en van welken de zelfde Schryver elders aldus getuygt, (1) *dat de naasten, om 't gerief der onderhandeling, 't goud en zilver in waarden hielden, en eenige form van 't geld kenden en uytkoozen.* En wat vorder, *voor goed houden zy het oude en lang bekende geld, de zaag-en waagpenning.* Onder welke laaste ik voor vast stel, dat ook de Batavieren, onze voorouders, moeten verstaan worden. Want gelyk zy de dappersten (2) van alle de Duytsche volkeren, en vrienden en bondgenooten des Roomschen Ryks waren, hadden zy grooten ommegang met de Romeinen (3); hunne benden zyn lyfwagters geweest van Tiberius; (4) van Agrippina Nero's moeder [5], en in geduurige bezo-

(3) Zeden der Duitzers N. 5.

(1) Tac. Zed. der Germ. num 7.

(2) Tac, Zed. der Germ. num 29.

(3) de Groot Oudh. der Batav. repbl Cap. 3.

(4) Tac, 1 Jaarb No 24

(5) Tac. XIII. Jaarb. No 18.

bezoldiging des ryks. Werdende deeze Bataviſche Hulpbenden, volgens eene oude inzetting, door de voornaamſte (1) van hunnen eigen landaard geregeerd; welke t'huys komende niet alleen beſchaafder zeden mede bragten, maar ook ligt aanleiding tot de eerſte geldhandeling zullen hebben gegeven.

(1) Tac: IV. B. der Hiſt.

Op later tyden, te weten, als het Roomſche Ryk af, en het Franſche toenam, hebben onze Voorouders zich van 't Franſche Geld bedient; hoewel het zeker is, dat van den beginne af aan, het regt van Geld te munten, als een deel der Opperſte Magt, by de Ridderſchap en Eedelen geweeſt is, welke te dier tyden de Staaten des (*) Lands waaren. Doch met het verkiezen van eenen algemeenen Graaf, is hem onder andere voorregten ook het regt van Geld te munten door 's Lands Staaten opgedragen; blyvende ondertuſſchen geheel onzeker of oyt eenig geld te voren is gemunt geworden. En dewyl deeze Hollandſche Graven na de elfde Eeuwe hun Graafſchap van de Duytſche Keyzers te leen ontfingen; (waarſchynlyk om als zynde zelfs te zwak, door dat rugſteunzel zich in 't hoog gezag te handhavenen) zoo is 't geen wonder, dat men by de oude Gedenkſchryvers vindt aangetekend, hoe in 't Jaar 1064 door Keyzer Hendrik den Vierden, het regt van geld te munten aan de ſtad Dordrecht zoude zyn gegeven. Even gelyk me ook gewaagd vindt, dat Fredrik Barbaroſſa, die in den Jaare 1152. den Keyzerlyken zetel beklom aan Graaf Floris den derden het regt om

(*) de Groot Oudh: der Batav. Republ. V. hoofd ſtuk.

Zilver Geld te slaan heeft toegeslaan. Waar uyt zeker geleerd (1) Schryver een besluyt trekt, dat, dewyl het ouste geld nu nooh voorhande zynde van dien Graaf is, hy ook waarschynelyk de eerste zal geweest zyn, die uyt kragte van deeze Keyzerlyke vergunning het munten van eige zilver geld in Holland heeft begonnen. Op welks voorzyde zyn borstbeeld en daar rontom FLORENS (2) staat en op de tegenzyde een Kruys, hebbende tot omschrift HOLLAND. Want, wat de heedendaagsche Wapenschilden aangaat, die waren te dier tyden niet bekend, ten minste zeer weinig (3) in 't gebruyk; daar in tegendeel het kruys, zedert Constantyn den eersten Christen Keyzer, door alle Christen Vorsten in hunne Standaarden, onder tekening, en besonder op het geld is gesteld geworden, op dat het, van jeder wordende geëerd; en als iets heilig en onschendbaar aangezien, dien volgens ook het geld, 't geen dit merkteken voerde, voor alle geldschennisse zoude beschutten. Om die zelfde rede (4) zyn de Borstbeelden der Heydensche Keyzeren eertyds op hun Munt gesteld geweest. Want het was een dood strafwaardige misdaad, de Beeltenissen der Keyzeren te beledigen, ik laat staan die te schenden. En dus leest men (5) dat zeeker Heer met het zwaard gestraft is, om dat hy alleen zyn slaaf, als die bygeval de gemunte Beeltenis des Keyzers in zyne hand hieldt, hadt geslagen. Eindelyk is noch aanmerkelyk dat dit eerste bekende geld muntje van

(1) Alkemade: Voorbeeldigt van Munten der Gr: van Holl:

(2) Alkemade: Munten der Grav: van Holl: fol. 3.

(3) Vallem: Hist: Zaal. III B: 389. Blad.

(4) Aristotel: in Politicis.

(5) Philostr: in vita Appollonii.

van Graaf Floris de derde voornoemt, van Zilver, en niet van Goud is; waar uyt blykt, dat, gelyk de Romeinen van den beginne af aan geen Goude stukken gelds gehadt hebben, dat zoo ook dit Edelste Metaal by de Hollanders van den aanvang hunner geldmunting niet zal zyn gebruykt geworden, ter oorzaak van den kleinen koophandel, die om dien tyd in Neêrland bloeide; welke geen overvloed van Zilver, ik laat staan van Goud des zelfs inwoonders zal bezorgd hebben; dewyl die hoofdstoffe niet, als weinig aan den Rhynkant, wierdt gevonden. Ja de zeer geleerden Alkemade, in zyn voorberigt voor de Munten der Graven van Holland, betuygd uytdrukkelyk; dat Vrouwe Margreta van Henegouwen de eerste van onze Graven en Gravinnen geweest is, die Goude munte heeft geslagen: waar toe haar groot huwelyk, en Keyzerlyke pragt schynen aanleiding te hebben gegeven.

Het geld munten van verscheide Metaal aldus in Holland eens zynde begonnen is zederd door alle deszelfs Graven tot Philips den tweeden agtervolgt, en door den straksgemelden Heer (1) omstandig beschreven. Doch met het afzweeren van den Koning van Spanje als Grave van Holland, 't geen in het Jaar 1581 by openbaare Raads-besluyt der Staaten is voor gevallen, is het regt van geldmun-

(1) Munt der Graven van Holland.

ten tot den Staat wedergekeerd, van wien het deGraven eertyds hadden ontfangen. En wordt als noch, als een gedeelte zyner Opperste magt, met eigenwapen en Tytelen agtervolgd.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van de
HEEDENDAAGSCHE GEDENK-PENNINGEN.

De eerste Mensch, den Onsterflyken God, uyt hoogmoed willende gelyk zyn, is, volgens welverdiende straffe, straks sterflyk geworden; doch liet niet naar van Gods geslagt (1) te zyn, en in zich eene ingeboore neiging te ontmoeten, om, zoo veel hem moggelyk was, tot de voorheen bezete waardigheid weder op te stygen, en in zich de verloore onsterflykheid, door 't verkrygen van eene onsterflyke Faam, eeniger maate te herstellen. 't Is tot dit einde, dat de magtigste Wereldvorsten zoo veele Pragtige gebouwen gestigt, zoo veele wytlugtige Opschrifte gesteld, zoo veele Praalgevaartens, Zegetekens, en Beelden opgeregt, Ja! in 't eind, zoo veele Penningen gemunt hebben. De Tyd nochtans heeft over meest alle die eerste voorwerpen gezegepraald, veele van de zelve zyn gesloopt geworden, en hunne geheugenis is, voor het grootste gedeelte, in de gedagte der nakomelingen uytgewist: daar in tegendeel de Penningen, onder de algemeine verplettering der te grond geworpe gebouwen, de smeltkroezen der laater Gierigaards zyn ontdoken. En dus is 't door de

(1) Hand: der Apost: XVII. v. 29.

Penningen, dat de Oudheid haare geheugenis heeft staande gehouden, en den lof haarer Heldendaaden aan de onsterflykheid toegeweyd. Het is niet als in de sestiende (*) en seventiende Eeuw, dat men deeze oude gedenkstukken heeft beginnen te vergaderen: en, mits de Ouden het zelfs niet gedaan hebben, over hunne penningen (1) te schryven: welke, naar de volkeren, die ze gemunt hebben, in Hebreeuwsche, Punische, Romeinsche, en Gottische verdeeld worden. Om van deeze eenige voorafgaande kennisse te bekomen, hebben ons de Heer Karel (2) Patin, de Jesuit (3) Jobert, en andere (4) afgeregte Schryvers, verscheide inleydingen en verhandelingen, naar genoegen, opgesteld en agtergelaten.

Zedert omtrent twee honderd festig Jaaren herwaarts, hebben ook de laater Volkeren van Europa, door de zelfde ingeschaape drift, naar 't voorbeeld der Ouden, verscheide Penningen beginnen te slaan, om den welverdienden lof der Helden, zoo van Wapenen als Letteren te vereeuwigen; en de geheugenis der Wonderwaardigste Staatsgevallen aan de volgende Eeuwen agter te laten. En 't zyn deeze Penningen, die men de later of heedendaagsche (*) noemt, ter oorzaak het munten der zelven, door de laater Volkeren is begonnen, en noch heeden ten dage wordt agtervolgd.

Hoewel het munten der Oude Penningen (als reets van 't geld gezegd is) een teken van de hoogste Oppermagt was; en dien volgens,

(*) Patin Hist. Num: Cap. XXIV. fol. 180

(1) Vallemont Liv: I. Cap. 4.

(2) Hist. Numismat:

(3) Scien: des Medailles.

(4) Spanheim, Vaillant, Andr: Scotus, Nonnius, Goltzius, Adol: Occo, Mezza Barba &c.

(*) Moderne

gens, dat dit door de Keyzeren, Vorsten, en onder opzigt der Hooge Overigheid alleen, of ook door die, welken ze met dat zonderling voorregt hebben willen begunstigen, is verrigt geworden; zoo worden in tegendeel de Heedendaagsche (*) Penningen wel meest door bezondere Liefhebbers en Penningmaakers gemaakt, dewyl die nu tot drie gansch verschillende eindens gemunt zyn, wordenze ook door de kenners, volgens ieders aard, in GEDENK-TOVER (1) en (2) LEGPENNIGEN verdeeld en onderscheiden. Van de twee laaste zoorten zal ik namaals, maar van de Gedenkpenningen in deeze verdeling, spreken.

(*) Moderne

(1) in 't III Hoofddeel.

(2) in 't IV Hoofddeel.

De eerste worden Gedenk Penningen genaamd, om dat ze alleen ter gedachtenis van eene befaamde zaak, of ook tot onsterflyke Lof van eenige Doorlugtige Mannen en tot geen ander gebruyk of oogmerk zyn geslagen. 't Is op deeze zoort van penningen, dat men ziet de Zee- en Veldslagen, de Belegeringen, de Intredingen, de Krooningen en Inhuldingen, de Lykstaatsyen, de Huwelyken, en andere verbonden der Vorsten, veele Doorlugtige Mannen, der bezondere Stamhuyzen, veele Amptenaaren zoo in de Kerk als Staat, Kerkdiensten, Stigtingen van gebouwen, veelderhande plegtigheden, en met een woord, alles afgebeeld, 't geen zoo wel tot den Staat als Godsdienst zyne betrekking heeft. Maar gelyk deeze Gedenk Penningen door verscheide Vorsten en Volkeren gemaakt zyn, wordenze, naar de zelve in

verscheide zoorten verdeeld: dat is, men kan ze in die der Oostersche en Duytsche Keyzeren, als ook in die der Koningen van Vrankryk, Spanje, Engeland, Hongarye, Denemarken, Zweeden, Poolen, Portugaal, enz. Mitsgaders in die der mindere Vorsten, Vrye-staaten, Vorstendommen, Stamhuyzen en beroemde mannen verdeelen.

Oostersche Penningen

Science: des Med: fol 45

Van de Oostersche Keyzers dientmen te beginen, als zynde die de oudsten. De Jesuit Jobert getuygt, dat men in den Jaare veertien honderd negen en dertig van Keyzer Johan een zeer frayen Gedenkpenning vindt geslagen, maar dewyl Constantinopelen Hoofdstad des Ryks, veertien Jaaren daar na, door Mahomet den II is ingenomen, en het geheele Oostersche Keyzerryk is uytgeroeyd, zulks 't gebied der Christen Vorsten daar mede in die gewesten een einde nam: zoo zoude het te vergeefsch zyn veele Oostersche Penningen van den heedendaagschen trant te willen vergaderen; want men van de turken, die Alle geleerdheid en konst verbanden; geene Gedenkpenningen heeft te verwachten.

Duytsche penningen

Wat de Duytsche Keyzers aangaat, de eerste Gedenkpenning, dien ik van hen gezien heb, en waarschynlyk ook de eerste is, die er zal gemunt zyn, is van Frederik, bygenaamd de Vreedlievende, die Vader was van Maximiliaan; door wiens Huwelyk met de eenige Dochter van den huyze van Bourgondie, dat van Oostenryk tot een zeer

hooge

hooge magt is opgeklommen, 't welk tegelyk den moed van dien Vorst in diervoegen heeft opgeveyzeld, dat hy, om grooter denkbeeld van den luyster zyner Voorouderen te geven, verscheide Penningen, ter eere van veele vroeger Vorsten, heeft in 't ligt doen komen. Octav: Strada heeft (*) ons wel een onafgebroken vervolg, van Julius Cæsar af tot Ferdinand den II. toe, door de drukpresse medegedeeld; maar gelyk verscheide geleerde (1) Schryvers aanmerken, kan men zich geenzins daar op verlaten: mits veele der bygebragte Penningen, en valsch en verdigt zyn. Gelyke beschryving (2) is door A: Bogaart, doch met beter, Ja met algemeine toejuyging der Geleerden, in 't ligt gegeven; zoo, om dat men op de bygebragte Muntbeelden kan staat maken, dewyl die uyt de vermaarde Penningkasse van haare Zweedsche Majesteyt Christina zyn getrokken; als ook, om de onzydige schryfstyl van den maker. 't Is dan zedert den bovengemelden Fredrik, dat men niet alleen ligtelyk den draad en opvolging der Keyzeren, volgens hunne agtergelaate Penningen kan op maken; maar ook van Karel den V, van Leopoldus, van Jozeph, en Karel den VI. eene aan-een-geschakelde Penning-historie van de Doorlugtige Krygs- en Staatsgevallen hunner Regeringen beschryven.

(*) Geneal: Austr: Ducum, Archiducum, Reg: & imp. francof 1629.

(1) La Scien: des Med: fol. 12. Alkeenz:

(2) Roomsche Monarchy

Fransche penningen

Na de Keyzerlyk komen de Fransche Gedenkpenningen in opmerking, als zynde dat Ryk het oudste en vermaardste der overige (1) Christelyke Vorstendommen; en 't is ook dit

(1) Mezerai Hist: de France pref.

B 5

dit Ryk, 't geen, door de noch voorhande zynde geldstukken, de opvolging zyner Koningen, (als voorheên nochmaals gezegd is) zedert twaalfhonderd Jaaren, kan bevestigen en aanwyzen; welke den Raadshoofman Harlai volkomen heeft vergaderd, en aan de Penningkasse van Koning Lodewyk de XIV geschonken. De Raadsheer Bouteroue (2) heeft deeze geldstukken beschreven, en Jacob de Bie (3) in een deel ons door de Drukperze de Gedenkpenningen der Fransche Koningen zedert Faramond tot Lodewyk de XIII, mitsgaders noch in een tweede deel, die der Pauzen (4) Kardinaalen, Prinssen van den bloede, Edellieden, Canceliers, en Provoosten der Kooplieden van Parys medegedeeld. Maar de liefhebbers gelieven, aangaande dit Penningwerk, aan te merken; dat alle de bygebragte Penningen voor Karel den Grooten, en daar en boven noch een groot gedeelte na dien Vorst zelfs, door hem zyn uytgevonden, en met hulp van zynen medemakker Du Val, naar hun eige welgevallen, ontworpen: en dien volgens, dat men weinig staat op hunne in 't ligt gegeve Gedenkpenningen kan maken. Zeker geleerd (5) Schryver verzekert ons, dat het munten der Gedenkpenningen in Vrankryk met de derde tak hunner Koningen, te gelyk zynen aanvang zoude hebben genomen; maar ik zoude liever het gevoelen van Bizot (6) aannemen, welke uytdrukkelyk getuygt, dat men geene Gedenkpenningen in Vrankryk vindt, met het Borstbeeld des Konings, voor de Regering

(2) Recherches Curieuses des Monoyes de France:

(3) La France Metalliq:

(4) Les familles de France: par Medailles

(5) La Science des Medaill. par Jobert.

(6) Advert: de l'Hist: Metallique de Hollande.

ring van Karel de VII; en dat de eerste, die een Borstbeeld voert, van Karel de VIII, en Anne van Bretagne is: die de Stad Lions hen in den Jaare 1494. heeft aangeboden en welke op 't eerste blad van 't oude penningwerk van Luckius verbeeld staat. Deze Schryver heeft, veele Gedenkpeningen der Fransche Koningen, staande de geheele zestiende eeuwe gemunt, in het zelfde werk (3) beschreven, en met printverbeeldingen in 't ligt gegeven. En hoewel het munten der Gedenkpenningen in Vrankryk, zedert dagelyks is agtervolgd en aangegroeid, zoo vindt men (myns wetens) geenen als de Jesuit Menostrier (4) die over de zelven heeft geschreven. In wiens werk, voornamentlyk 't geen in den Jaare 1700 te Parys (5) gedrukt is, veele Gedenk en Legpenningen staande de regering van Lodewyk de XIV gemunt, zyn verhandeld. Johan Colbert Staatsbedienaar van dien Koning, genegen zynde den Lof zyns meesters, door 't laten slaan van welgeregelde Penningen op alle zyne voornaamste Staats-en Krygsdaaden, te vereeuwigen; regte eene vergaderinge van verscheide geleerde luiden op, welke onder andere, voornamentlyk de kennisse der Oude Penningen bezaten; en maakte, (6) na verkrege goedkeuring des Konings, daar van eene Hooge School, aan welke het opzigt en zorge was aanbevolen om op alle de Doorlugtige levensdaaden van Lodewyk de XIV deftige en welgeordende pennigen op te stellen en in 't ligt te geven. Om dit met

vrugt

(3) Sylloge Numismat: elegant:

(4) Hist: du Reg: de Louis le Grand par Med: Emble: Divises, Jettons &c:

(5) Chez J: B: Noblin.

(6) in Louwmaand 1663.

vrugt te doen, ontwierpen ze voor afeenige vastgaande regelen: en was van dit werk reets een begin gemaakt, eer de stigter, in den Jaare 1683, te Parys quam te sterven. De Hr. Louvois, die den overleden opvolgde, deedt, om 't werk te meer voor te zetten, de zaamekomsten deezer nieuwe gestigte vergadering verdubbelen, en verwierf van den Koning, dat ze voortaan in het Pragtig Paleys, op de Louvre zoude werden gehouden. Na de dood deezer tweeden, vondt zyne Majesteyt goed het opzigt dier Hooge School aan Pontchartrain, die Cancellier van Vrankryk geweest is, te geven. Onders wiens beleid, mitsgaders van des zelfs zoon, en den Abt Bignon, (1) de voorgenome penningen zedert de geboorte des Konings, tot des zelfs kleinzoon den Spaanschen Troon beklom, met eene weergalooze deftigheid, ten getalle van twee honderd ses en tagtig, zyn gemunt geworden. In welke uyt te vinden en te ontwerpen, de Hr. Charpentier, de Abt Vallemont, Racine, Despreaux, Toureil, de Abt Renaudot, Dacier, en na de dood van Racine de Hr. Pavillon, alle hune kragten en geleertheid hebben ingespannen. Daar en boven heeft die Doorlugtige Vergadering een korte doch zinryke beschryvig (2) dier Penningen met eene koninglyke pragt in den Jaare 1702 in 't ligt gegeven. 'T is in dit werk, dat men de Penningen op de volmaakte wyze verbeeld, en de historien, waar op ze gemunt zyn, op ieder blad zyde, binnen een deftig rand Cierzel, beschreven vindt: en met het welke, mits-

(1) Zie des zelfs borst beeld in de gedachten: munte fol. 450.

(2) Medaill: sur les princ. evenem: du Regne de Louis le Grand.

gaders

gaders de daar in verhandelde penningen, de Koning de gewoonte heeft, van de weg gaande Afgezanten der Uytheemsche Vorsten, by't nemen van afscheid, te begiftigen, om aldus den luyster zyner daaden des te beter door de geheele wereld te verspryden. Volgens deeze gewoonte, wierdt de Hr. Sicko van Goslinga buyten gewoon afgezant der Vereenigde gewesten, na 't sluyten der Uytrechtsche Vrede, by't nemen van afscheid, door den Franschen Koning met deeze Penningen zoo van goud als zilver, leggende in een Cierlyk kasje beschonken; en wel met die voorzorge, dat daar uyt alle de Penningen geligt waren, welke, wegens de nederlagen der Vereenigde Gewesten, ondertusschen gemunt, eenige aanstootelykheid zouden hebben konnen geven. Dit groot Pennig-werk is van zeer hooge prys, en niet als uyt de handen van zulke Afgezanten te bekomen, aan wie de Koning het geliest heeft te vereeren; dierhalven om aan de begeerte van alle Liefhebbers te voldoen, en hen in staat te stellen, van het tot een lager prys te konnen koopen, heeft men te Parys, in de Koninglyke Drukkery, ter groote van eene halve bladzyde (1), zonder rand cieraaden, en het telkens byvoegen der voorzyde, deeze Penning Historie des Franschen Konings in't Jaar 1702 herdrukt, welk werk weder door den vermaarden Tekenaar en Plaatsnyder *J. Goeree*, in't Nederduytsch is overgezet, en aan onze landgenooten in den Jaare 1712 door de drukpersse (2) medegedeeld. Hoewel Koning Lodewyk staande den laasten

(1) in Quarto.

(2) Histor: gedenk-penning: van Lodewyk de XIV.

oor-

oorlog, zich geenzins van zoo toegeneegen geluk, als in voorigen, begunstigd zag; zoo liet die Doorlugtige Vergadering egter niet na, om tot onsterflyker gedagtenis van 's Konings daaden, aan 't maken van Nieuwe Penningen te arbeiden. Zulks zy het vervolg van dit Vorstelyk-werk, bestaande in ontrent zestig penningen, weinig tyds voor des Konings overlyden, den zelven hebben aangeboden. Voorheen bestondt die vergadering maar uit vier of vyf persoonen, doch in den aanvang des Jaars 1701 wierdze vergroot, en agt loontrekkende leden onder een opperhoofd aangesteld; maar, voor 't einde van 't zelfde Jaar, vondt zyne Majesteyt goed het eerste getal tot veertig uit te breyden, te weten, tien leden van Eer of Naam alleen, tien Loontrekkende, tien bygevoegde, en tien nieuwe aangeleide leden. Het hoofd dier Vergadering wordt Jaarlyks uit de tien eerste door den Koning benoemd; werdende haare zamenkomsten alle dings-en vrydagen des namiddags van drie tot vyf uuren gehouden. Het voorwerp haarer byeenkomsten strekt zich althans ook uit, om de Oude Penningen uit te leggen en al het geene in de Griekfche en Romeinsche penningen raar en aanmerkens waardig is, te ontdekken.

Spaansche penningen Niet alleen dat door het huwelyk van Ferdinand de V Koning van Arragon met Isabelle van Kastilie, die twee Koningryken zyn vereenigd, en door die zamengesmolte magt de Mooren uit Spanje verjaagd; maar

door

door 't ontdekken van America, en het toevloeyen dier Indische Schatten, is de moed dier Vorsten merklyk opgereezen, en hebben zy, naar 't voorbeeld van anderen, insgelyks begonnen Gedenkpenningen in 't ligt te geven. 'T is dan van deezen Vorst, dat men de Spaansche penningen kan beginnen te verzamelen, welke staande de Regeringe van Keyzer Karel, en zynen Zoon Philips de II, doch voornamentlyk in deeze laasten oorlog, tusschen Keyzer Karel en Philips voorgevalle, tot een zeer groot getal zyn vermenigvuldigd.

Engelsche penningen

Het Koningryk Engeland is niet min in Penningen als Inlandsche verdeeltheden, zedert ruym, twee honderd jaaren, vrugtbaar geweest. De oudste van de later Gedenkpenningen vinde ik, in een Penning boek (1) van dat Ryk, en in die taale beschreven, van Eduard de IV. te wezen. Staande de beroertens van den namaals onthoofden Karel, en onder de regering van des zelfs Oudsten Zoon, is het Penningmunten merkelyk toegenomen, en zyn veele der zelven in het voornoemde Engelsche Penningwerk beschreven. Met het op den troon komen van Willem de III. zyn die gedenkstukken tot een overgroote menigte aangegroeid; even gelyk de Overwinningen in den laasten Oorlog met hulp der Engelsche wapenen behaald, der zelver getal op een wonder aangenaame wyze vermenigvuldigd hebben. Want men ziet op dezelve zoo in vinding, als 't uitwerken der

(1) A discourse of Medals Antient and modern. London. for Benj. Tooke.

zinnebeelden, en 't gade slaan der vereischte regelen, te gelyk een gegronde konst, en deftige eenvoudigheid, (die een Penningmaker als de ziel eens pennings altyd moet voor oogen hebben) met veele bevalligheid uitmunten.

Hongaarsche penningen. Het Koningryk Hongarye, 't geen zedert zoo veele Jaaren den twist Appel tusschen den Turkschen en Roomschen Keiser geweest is, verschaft aan den Liefhebbers mede zyne gedenkpenningen. Dus vindt men 'er verscheiden ter eere van Lodewyk den II. en deszelfs Vader Laodislaus de VI. geslagen. Onder deeze munt uit die penning, welke op het omkomen van den Jongen Koning te Mohats in een gevegt, 't geen hy tegens den Turk in den Jaare 1526 verloor, is geslagen. Zedert is Hongarye voor 't grootste gedeelte onder 't gebied van den Turk geraakt, en heeft by na geene Penningen voortgebragt; maar, na Keyzer Leopoldus in den Jaare 1683. den Oorlog tegens de ongelovige verklaard, en in zoo veel Veldtogten over den zelven gezegepraald hadt, heeft men weer een groot getal van Penningen zien in het ligt komen, 't geen, tot heeden ten dage, staande de regeering van Karel de VI. wordt agtervolgt, na hy als wettig Vorst van dat Ryk in den Jaare 1712 is ingehuldigd.

Deensche penningen. In Denemarken heeft men op 't eind' der vyftiende Eeuwe verscheide Gedenkpenningen begonnen te slaan, van welke, mitsgaders oude geldstukken, die in de

munt

munt kasse van Christiaan de V. bewaard worden, Oliger Jacobeus in den Jaare 1696 ons een nette beschryving (1) heeft mede gedeeld.

(1) Musæum Reg: Christ: V hafniæ.

Zweedsche Poolsche en Portugaelsche penningen.

Desgelyk zullen waarschynlyk al heel vroeg veele Gedenkpenningen in Zweeden, Poolen, en Portugaal zyn gemunt geworden: maar gelyk, myns wetens, over de zelven tot noch toe niemand heeft geschreven, en de verafgelegentheid dier Koningryken oorzaak is, dat'er ons weinig andere, als die van de laatste jaaren zyn onder het oog gekomen, zoo zal ik tot die der Keurvorsten van Saxen en Brandenburg, als meer bekend zynde, overgaan.

Saxische penningen.

Wat de Gedenkpenningen van de Keurvorsten en 't verdere Stamhuys van Saxen aangaat, die zyn mede zeer oud. Luckius vertoont'er ons een van Hendrik in den jaar 1539 geslagen, en men is in staat zedert het vervolg niet alleen dier Keurvorsten, maar veele der verdere zy-takken van dit Doorlugtig huys, uit de penningen te konnen opmaken: Willem Tentzelius (1) Historischryver van Saxen, heeft in den jaare 1696 de geschiedenissen van die huyzen beschreven, en het werk verrykt met de Gedenkpenningen, welken op de Huwelyken der Saxische Vorsten gemunt waren. In 't volgende jaar is het herdrukt, en by de eerste ook de Geboorte penningen, en, die op de Inhuldigingen, Oorlogen en Vreedens gemaakt waaren, gevoegt. In 't einde heeft den zelfden Schryver in den jaare 1705. het Heerlyk

(1) Numismat; Historic; fol. 754 Anni. 1707.

werk (1) van de Saxische Gedenkpenningen ter groote van een halve blad zyde, met een wonderbaare deftigheid in 't ligt gegeven, en daar in, zoo in de Latynsche als Hoogduytsche taalen, de Albertynsche en Ernestische hoofdtakken van den Huyze van Saxen, met het by brengen van de al om vergaderde penningen, tot geen klein genoegen der Liefhebberen met veele deftigheid beschreven.

(1) Saxonia numismatica

Brandenburgsche Gepenningen

De Keurvorstelyke Stam van Brandenburg verschaft ons ook een groot getal Gedenkpenningen, zedert de Vader en Grootvader van Jochem de II tot deeze tegenwoordigen, die onder de naam van Koning van Pruyzen regeert. L. Begerus heeft ons in drie (2) stukken, van geheele blads groote een deftige beschryving van de oude penningen en edele gesteentens, de in die Penningkasse van den Keurvorst van Brandenburg worden gevonden, in den Jaare 1696 in het licht gegeven: maar niemand heeft tot noch-toe aan de Geleerde wereld de hedendaagsche Gedenkpenningen van dat Hoog Vorstelyk huys medegedeeld. F. Halma, niet min deftig drukker als dichter, hadt voorgenomen het leven van den laast overleden Koning van Pruyzen, en de Penningen daar op gemunt, binnen deftige rand Cierzelen, naar 't voorbeeld der Fransche Hooge school, ter groote van eene geheele bladzyde, den Liefhebberen door de drukpersze mede te deelen: veele Peningen en rand Cierzels waren bereids gesneden: eenige Bladen ook reets afgedrukt; doch he-

(2) Thesaur: Brandenb: seu gemm: numismat: quis thesaur: ille Constat:

overt

overlyden van dien Vorst heeft dat Heerlyk voornemen, tot groot leedweezen der liefhebberen, gestremd en geheel verydeld.

Overige Duytsche penningen

Wat verders de overige Keurvorsten, mindere Prinssen en Adel des Duytschen Ryks belangt; veele hunner oudste Penningen vindt men in Luckius, en die zedert de negen eerste Jaaren der agtiende Eeuwe gemunt zyn, in verscheide penningboekjes (1) beschreven; welken te Neurenberg in de Hoogduytsche en Latynsche taale ter grootte van eene geheele bladzyde gedrukt zyn.

(1) Numism: Historic: of Hist: gedachtenus muntzen

In Italie zyn mede vroegtyds door de Koningen van Napels, en Sicilie, door de Hertogen van Savoye, Mantua, Parma, Placenza, en van Toskane, doch voornamentlyk door de Pauzen (van welke laasten ik alleen iets wil aanhalen) veele Gedenkpenningen in het ligt gegeven.

Pauzelyke penningen

d'Apostel Petrus, die zich alleen door de grootheid zyner deugden regt agtbaar maakte, hadt geene andere Gedenkpenningen, als die onsterflyke eigenschappen van nooden: de heedendaagsche Pauzen, die zich roemen Opvolgers van den zelven te weezen, doch vry wat van de eerste Eenvoudigheid hebben verloren, willende althans ook hunne Geestelyke agtbaarheid door wereldlyke wegen staande houden, en geenzins in Pragt van Hof-houding en andere uyterlykheden voor eenig Vorst der Christenheid wyken; hebben ook in 't eind' toegeleid om hunne gedagte-

nis door 't munten van Penningen, te vereeuwigen. Dus worden de vermaardste daaden der Pauzen, zedert Marten de V. tot deezen tegenwoordigen Clemens, op hunne Penningen gevonden; het zy die geslagen, gegooten of geschroefd zyn. De Jesuit Philips Bonani heeft (*) alle de Pauslyke Penningen, zedert dien tyd tot Innocentius de XII beschreven, en benevens der zelver Muntbeeldzelen te Roomen in 't Jaar 1699 in 't ligt gegeven; maar een geleerd (1) Schryver merkt hier op aan, dat alle de Pauzelyke penningen, zedert Marten den V. tot Julius de II. ten tyde van 't Pausdom van Alexander de VII. onder opzigt van den Abt Bizot zyn gemaakt geworden; welke, ondersteund door den Kardinaal Françoys Barbarin, voorhadt, daar mede tot noch vroeger Pauzen op te klimmen, zoo de voorgevallene dood van den regerenden Paus dat niet hadt verhinderd.

(*) Num: Pontif: Roman:

(1) La Scien: des Medaill: Pag 9.

In 't eind' men kan een vervolg van Kardinaalen, Bisschoppen, Predikanten, Leeraaren, Prinssen van den Bloede, zoo van 't een als ander Ryk, mindere Edelen, Beamptenaaren, Geleerde mannen, Steden en Landschappen vergaderen, onder welken die der Nederlanden voornamentlyk uytmunten, waarom ik hebbe vast gesteld, in de volgende verdeling van hunne Penningen afzonderlyk te handelen.

II HOOFD

TWEEDE HOOFDSTUK
Vande
NEDERLANDSCHE
HISTORY PENNINGEN.

HEt Geweſt der Nederlanden is (1) na 't ſloopen des Roomſchen Ryks, door verſcheide wetpligtige Vorſten beheerſcht geworden, maar met zyne huwelyke door te dryven, die van andereñ teſteuren, niet zonder toedoen van ſnood geweld, ook ten deele by erffenis en aankoop, is 't den Huyze van Bourgonje gelukt, zich eindelyk de treflykſte leeden des zelven Landſchaps in te lyven, en een hoofd (ſtaande de regeering van Philip de Goeden) t' onderwerpen: Namaate dat dit vermogen toenam, groeide ook de Hoogmoed en Pragt zyns Hofs, en 't is van Hem dat de Liefhebbers en den eerſten Gedenk en den eerſten Leg-of Reken-penning (die in den Jaare veertien honderd agt en Segtig met een Jaartal gemunt is) als noch bezitten; werdende daar en boven noch verſcheiden Legpenningen zonder Jaarta, die waarſchynlyk ouder zyn, gevonden. Het munten van Legpenningen is onder zynen Zoon Karel meerder toegenoomen, en men vindt van hem, mitsgaders zyne Dochter en Dochters Man, gelyk ook van Philips de Schoone, verſcheide Gedenk en Legpenningen geſlagen. Maar zedert in Keyzer Karel zoo veele Ryken zich vereenigd vonden,

(1) Hooft Nederl. Hiſt: I B. fol. 1.

den, is het getal der Penningen boven 'maaten aangegroeidt, en zoude men, overmits de Nederlanden zedert altyd het toneel des Oorlogs geweest zyn, volgens den draad der noch voorhanden zynde Gedenk- en Legpenningen, eene onafgebroke Historie tot de laast gesloote Vreede te Uytrecht konnen beschryven.

Melchior Barleus, een Antwerpenaar van geboorte, was de Eerste, die in den beginne der holgaanste Staats bewegingen, een gedeelte der Neederlandsche History penningen door eenige by gestelde Latynsche Dicht-regels heeft opgehelderd, en door de drukpersse zyne Landsluyden medegedeeld; dan dit werk in den Vinnigsten brand der burgelyke oorlogen ontworpen, schynt ook daar door verteerd te zyn, en wordt hierom noyt of weinig gevonde.

Namaals heeft *Johan Luckius* (hier vooren meermaalen aangehaalt) zyne vergaderde penningen van verscheide Keyzeren, Koningen, Vorsten en staaten, die in de sestiende Eeuwe gebloeid hebben, met de uyttrekzels der Historyschryvers van dien tyd, en aldus als van ter zyde, ook een gedeelte der Nederlandsche Historypenningen in 't ligt gegeven.

(1) vermeerd: Bizot nootwendig voorbe rigt van Oudaan.

Zedert hebben noch verscheide (1) Liefhebbers der Nederlandsche Penningkunde, als de Raadsheer en Afgezant *Rochus vanden Honaard*, de Ridder *Andries Jacobze van Wou*, de Afgezant *Gerard Schaap* en *Beukel van Zanten* Vroedschap de stad Haarlem, alle berugt,

berugt, niet min door hunne hooge bedieningen als bequaamheden, toegeleid, om ieder een Nederlandſche Penning hiſtorye te beſchryven: doch de ontydige dood van den eenen, ofte wel de Staat-en Huys-gevallen van de anderen, hebben te weeg gebragt, dat hunne loflyke voornemens onder den arbeid geſmoord zyn, ten minſte dat tot nochtoe niets hunner werken den Nederlanders door de Drukperſſe is megedeelt.

Tot dat eindelyk een Franſchen (1) Abt *Pieter Bizot*, die eere heeft weg gedragen, van het ys het eerſte gebroken te hebben, met de eerſte Penning hiſtory der Vereenigde Geweſten in 't ligt te geven. Dan dit werk zelfs, mits het gebrek veeler voor de hand zynde penningen, hadt geenzins de vereiſchte volkomentheid bereikt; waarom het namaals (2) in Holland herdrukt, en door den arbeid, en vermeerdering van den Hr. *Joachim Oudaan* in eenen ſtaat is gebragt, waar in het de geletterde Wereld althans komt te beſchouwen.

Dit werk deedt in my de eerſte liefde tot de Penningkunde ontfonken: dan de daaglykſche naſpeuring van 's Lands Hiſtorien en het lezen en herleezen van dit vermeerderd Penningwerk, gaven my aanleiding om veele wanſtalligheden, met een innig medelyden in dit Penningwerk te ontdekken, het geene nochtans door de geleerde Jobert (3) en andere (4) ſchryvers volmondig wierdt geprezen. Want, behalven dat een groot getal der bygebragte penningen, zonder de Hiſ-

(1) Bizot Hiſt: Metall: d'Holl:

(2) t' Amſterd: by Mortier An. 1690.

(3) La Scienc: des Medail: fol. 7. 17. 325 182.

(4) Method: pour etud: l'Hiſtoir: fol. 254 Patin, Hiſt: Numis Cap. XXV. fol. 232.

Historien, die in de Schryvers wierden gevonden, waren aangehaald: was zelfs in het uytleggen der Penningen, het zy door quaade berigt kryging, het zy door andere toevallen, op veele plaatzen niet weinig gemist geworden. Als by voorbeeld; in het berigt tot den Leezer, alwaar gezegt wordt: *men dient aan te merken, dat omhoog van deeze twee Penningen eene hand, daar een oog in staat, gezien wordt: het geene beteikend dat de Munters deezer Penningen zich geheel op Gods voorzienigheid verlieten.* Daar het nochtans een alom bekende waarheid is, dat de aangehaalde hand als een gedeelte van het Antwerpsche Wapenschild, alhier ook het gewoonlyke merkteken van de munte dier Stad is. Zo wordt ook in 't Jaar 1570 een Legpenning, op de Trouw van Koning Philips met zyne nigt Anna, met drie Jaargetallen (1) aangehaalt: welke men wil dat tot verbloeming van Philips hoogen ouderdom, mits de wienige Jaaren zyner Vrouwe zoude zyn geslagen, en aldus op de hoedanigheid van Christus zinspelen; als van wien gezeidt wordt, dat hy gisteren en heden en inder eeuwigheid de zelfden is: hoewel by naarstig onderzoek ligtelyk zal konnen werden aangetoont, dat door 't eerste Jaargetal (2) het overlyden van Isabelle, door het tweede 't sluyten van 't nieuwe Trou verbond, en eindelyk door het derde, het voltrekken (3) van 's Konings huwelyk wordt aangeweezen. Met geen minder misgreep wordt in het Jaar 1582 van eenen Zeelandschen Leg-

(1) Bizot fol. I. ***.

(2) Hooft. N: Hist: V. B. fol. 19.

(3) Meteren N: Hist: III B. fol 65.

Legpenning, hebbende tot opschrift, ZOO DRAAGT DE HEER DE KONINGRYKEN OVER, gezegt: *Dus spreeken een Zeeuwse Matroos, en Turkse Bassa die een Spaansch kasjak gevat hebbende met hunne messen daar vast lappen afsnyden.* Daar nochtans ieder, die 't elfde Hoofdstuk van 't derde Boek der Koningen heeft gelezen, ligtelyk zal konnen overtuygt worden, dat, dewyl het omschrift daar uyt is genomen, de verbeelde perzoonen de Propheet Ahias en de Koning Jeroboam zyn: welken eersten zynen mantel tot teiken der aanstaande scheuring van de Stammen Israels aanstukken sneedt: en dus is de penning zinspelende op de omtrent dien tyd voorgevalle scheuring (1) der Nederlandsche Staaten van 't Spaanse Ryk, door het afzweren van den Koning van Spanje. Op den zelfden voet wordt in 't Jaar 1594 dit Latynsch (2) omschrift INSTITUTA CAMERA RATIONUM ZELANDIÆ, PRIMUM REDDITO THESAURARIO FALCONE, aldus vertaald: *De Rekenkamer van Zeeland ingesteld, voor de eerste maal aan den Schatmeester een Valk gegeven.* Hoewel het wederom zeker is, dat noyt VALK aan den eerste Zeelandschen Schatmeester gegeven is, maar dat (3) JACOB VALK doenmaals als eerste Schatmeester aan die nieuwe opgeregte kamer is toegevoegd. Deeze en andere veelvuldige misslagen, die alom in het vermeerderd penningwerk van Bizot worden gevonden, zyn oorzaak dat ik eindelyk (4) (mits anders zich

(1) Meteren N. Hist. X. B. fol 201

(2) Bizot 64 ****

(3) Meter: Ned: Hist: XXV B 398 v. 30

(4) in 't Jaar 1710

 niemandt

niemant opdeedt) de Historische beschryving der Nederlandsche Penningen hebbe by de hand gevat, en myne ledige uuren niet nutter tot verlustiging des geests gedacht te konnen besteeden, als in het herschaven van een Penningwerk, dat reets in den beginne van veele Liefhebbers met zeer boven gewoone hoogagting was ontfangen; zoo dat ik nochtans, de misslagen alleen verbeterende, met stilzwygen die voor 't overige, als ongemerkt, zoude voorbygaan, om den welverdienden lof der eerste opbouwers, zoo veel in my was, onbezwalkt te laten: mits noyt roem (1) uyt een anders ontdekte schande behaald word.

(1) Tr. Bocalini kuntschap: van Parn.

Hier mede hadt ik reets een begin gemaakt, en, na een Jaar daar in te bebben gesleten, het eerste deel, eindigende met de dood van Willem de eerste, Prins van Oranje voltrokken: als wanneer de Hr Andries Schoemaker, die nu eenige Jaaren in 't verzamelen der Penningen en bewys stukken hadt gesleten, eindelyk ook van dit voornemen berigt kreeg, en zich ten mynen huyze vervoegende het nieuw begonne werk bezigtigde en goedkeurde, doch met eenen in bedenking gaf, of 't niet beter en veel heerlyker zoude zyn, de aangevange beschryving wat vroeger te beginnen, niet alleen volgens de Penningen, die in Bizot waren aangehaald, maar ook volgens die geene, welke by de Liefhebberen daar en boven bekend, in zyne weêrgaalooze Penningkasse bewaard wierden? De heerlykheid van dit deftig voorstel deedt myne voortvaarende drift straks een werk beámen,

waar tegens haare kragten geenzins scheenen opgewassen, en waar van eerst de moeylykheden ontdekt wierden, als de hand aan de ploeg gesteld en een begin van dit groot voornemen gemaakt was; doch, om dien arbeid, zoo veel doenlyk was, te verligten, heeft die Hoofd liefhebber der Nederlandsche penningen, my niet alleen zyne eige handtekeningen van de alom ontdekte penningen gulhartig medegedeeld, maar tot zyne Nederlandsche Penningschat, die in Europa om zyne volkomentheid geen weérga heeft, altyd vryen toegang vergunt, en zedert door geduurige brieven wisselingen, beneffens my alles aangewend zoo om de pennigen, die noch by eenige liefhebbers mogten bewaard werden, op te speuren; als ook om den Egten zin en oorzaak hunner geboorte te agterhalen Waar by de Heer Griffier François Fagel, zoo beroemd door zynen Staats yver, de Heer Gerard van Hogeveen Schepen en Vroedschap der Stad Leyden, mitsgaders in zynen tyd Bewindhebber van de Oostindische Maatschappy te Amsterdam; de Hr. Cornelis Alkemade, zoo uytmuntend in de kennisse der Nederlandsche Oudheden; De Hr. Christoffel Beudeker, die behalven zyne uytmuntende Nederlandsche penningen, eene zeer groote vergadering van Zeehoornen en Kaarten van Neêrland gemaakt heeft; en de Hr. Hendr. Graham alle voornaame liefhebbers der Nederlandsche Penningkunde, ook het hunne mildelyk hebben toegevoegd,

voegd,

voegd, waar om ik zoo voor my als in den naam van alle deel nemende liefhebberen, alhier hunner gedachtig zynde; in diepe erkentenis myne ſchuldige dankbaarheid by dit eerſte voorval heb willen betuygen. Te meer dewyl ik dat groot werk, onder Gods zege, met het einde van 't voorledene Jaar, in twee ſtukken, in *Folio* (gelyk men zeidt) hebbe voltrokken. Waar in, volgens den draad der geſchiedeniſſen tuſſchen de twee en drie duyzend Hiſtorypenningen zyn verhandeld, en uyt de noch overgebleve Hekel Schriften Lofdichten der eerſte beroertens en plegtelyke Inhaalingen der Vorſten (die ons zyn in hande gevallen) de duyſterſte zinnebeelden beſchreven. Hier van heb ik den Lezer willen onderregten, ter oorzaak my gezeid is, dat de twee Schoonbroeders en Boekverkoopers l'*Honoré* en *Chatelain* van voornemen zouden zyn, om mede een Neêrlandſch penning werk te willen in 't ligt geven; zullen de zyn te zamengeſteld zoo uyt de oude ingekogte plaaten van Bizot, als ook uyt eenige weinige vroeger, welker aftekeningen, mitsgaders ons uytgevonde hoofd Cierzel en bygeſtelde zinſpreuk; zy onder het ſchoon voorgeven van myn werk te willen drukken, in 't voorledene Jaar van mynen vriend Andries Schoemaker, en my, zich hebben weten meeſter te maaken. Des onaangezien zal ik niet naarlaten myn voorgenomen penningwerk (waar op my bereids

door

door de Ed: Gr: Mog: Heeren Staaten van Holland *Octroy* Brieven vergund zyn) te beſchaven; om het, (als deeze inleiding afgedrukt is, na eene korte overziening, in zyn vollen beſlag den Liefhebberen der Nederlandſche penningen te konnen mededeelen.

DERDE HOOFDSTUK,

VAN DE

TOVER-OFGOEDER GELUK PENNINGEN.

DEeze zyn zeer oud, maar dewyl ze noch te mets gevonden worden, vinde ik my verpligt, ſpreekende van de heedendaagſche penningen, ook iets van deeze zoort te zeggen; op dat, zoo ze iemand noch mogten in handen vallen, hy zich weegens der zelver zeldzaamen opſchik niet behoeve te verwonderen.

DE TOVERPENNINGEN zyn hunnen oorſpronk aan de bygelovigheid van 't oude Heydendom verſchuldigd, zulks Plinius (1) van de zelven gewaagt, als hy zeid, dat men tot afweering van het fenyn Toverſtukken, aan Venus toegewyd, aan de hals droeg, waar op de naamen van Zon en Maan met Egels pennen geſchreven ſtonden. De Arabieren noemen dit zoort van penningen TELESMAT; de Chaldeen THALMANAIA; de Hebreen TARAPHIM HATALISMAOTH of ook SCHILDEN VAN DAVID; de Latynen, Italiaanen, Spanjaards en Françoizen, gevenze den naam van TALISMANI. Doch in 't Nederduitſch wordenze beſt TOVERPENNINGEN genoemd, gelyk ik hier boven gedaan heb want 't is door behulp van deeze penningen, dat verſcheide bygelovigen zich wonderbaare,

(1) Lib. XXXV. Cap. IX.

ja!

ja! boven natuurlyke uitwerkingen beloven, en vermeinen door de geheime kragt van der zelver zeldzaamen Merk en Hemelstekenen, en verborge Zinſpreuken, de toekomende zaaken te konnen ontdekken, zich en 't land tegens veele onheylen en rampen te beſchutten; of gelyk anderen althans ſpreken, de koorts of tandpyn te laaten af leezen..

Zoo vind ik by zeker (1) Schryver aangetekend, dat men eertyds te Parys by 't opgraven van eene oude ſteene brug, een lode Toverpenning ontdekt heeft; waar op een Slang, een Muys, en een Vlam verbeeld ſtond, door wiens verborge kragt die Stad van die drie onheilen als peſt hongers nood en brand tot dien tyd toe zoude bevryd zyn gebleven, doch met het opgraven van dien Toverpenning, zoude zy zedert ook gelyk andere Steden, aan die drie ongemakken bloot geſtaan hebben. Deeze Toverpenningen wierden meeſt van naar de konſt gemengeld metaal, doch ſomtyds ook van glas en andere ſtoffen gemaakt: waar op de bygelovigheid van zommigen zich verſtout heeft, onderwylen den alderheyligſten naame Gods, dien van de Engelen, ja van de duyvelen zelfs, met verborge merken, doch wel meeſt met Hebreeuwſche letteren, te ſtellen. Men wil dat (2) Apollonius Thyanæus, die zeldzaame verbeeldzelen het eerſt heeft uitgevonden: met wier behulp men namaals de Muggen uit Antiochien, en de Oyevaars uit Conſtantinopelen ontrent het Jaar 1161. na Chriſtus geboorte, zoude

(1) Gregor: Turoneus: Lib: VIII Capt. XXXIII

(2) Tzetzes, chiliad: 2, hiſt. 6.

zoude verjaagd hebben. Even gelyk door een diergelyken Toverpenning, waar op de kop van Charon verbeeld stont, de eerst gemelde Stad van de Pest, met den zelven alleen aan der Stads poorten op te hangen, ook zoude verlost zyn. En om den leezer met zulke ongelooflyke zaaken niet langer op te houden; zie hier in de nevenstaande tafel, (1) eenen penning die my by geval is in hande gevallen. Op wiens rand in 't ronde tot omschrift staat.

(1) Penning 1.

Albertus Senior Dei gratia Marchio Brandenburgensis, Dux Prussiæ, ac Christi Servius.

Albert de Oude, door Gods genade Markgraaf van Brandenburg, Hertog van Pruyssen, en Dienstknegt van Christus.

Vorders ziet men tusschen drie rondens, waar van ieder met verscheide getallen, letteren en merktekens bezet is, een uitgestrekte regter hand; welke de bygelovigen in verscheide leeden, by hen Bergen genaamd, verdeelen. Dus wordt de Duym, volgens het bygestelde teken, de berg van Venus; de volgende Vinger de berg van Jupiter; de middelste de berg der Zonne; de laaste Vinger de berg van Merkurius, gelyk de streep, die in 't midden van de hand den duym omvangt, de streep des levens genaamd wordt. Verders bevat de andere zyde van dien penning verscheide afbeeldzels van Menschelyke lichaamen, die kruys-

CHRISTI·SERVVS: ALBERTVS·SENIOR·DEI·GRATIA·MARCHIO·BRANDENBVRGENSIS

PATER PRICI
PIVM SAPIENCIA
FILIVS VN SPIRIT
VS SANCTI SRA
NGMTO C ICDEMC
EIN 9DG DCDDCE
OPEHOPSTGKHNAF
AMEN

kruyſſelings over den anderen gelegd, met verſcheide getallen en merktekenen der Planeten en dierkring bezet zyn; want men onderſtelt dat het Hemelſche geſtarnte door tuſſchenkomſt van duſdanige Penningen ook op de ondermaanſche lichaamen werkt. Even gelyk eenige willen, dat de afbeelding van een Krokodil bequaam zoude zyn, om (1) die weezentlyke beeſten te verjagen, en die van een Slang om hunne fenynigſte beeten ſtraks te genezen. Die nu van deeze Hemel tekenen, en andere bygeſtelde merken belust was het gebruyk en kragt te weten, kan naarzien *het groot Planeet boek met de Gromanci Phiſiognomi, en de Chyromanci: 't geen te Amſterdam by Harmen Janzoon Muller eertyds gedrukt is*. Waar in, zoo over de tekenen in de handen te zien, heerſchinge der Planeeten, en andere zaaken van dien aard, omſtandig wordt gehandeld.

(1) Jul: Scalig: exercit 196 Cardan. Lib IX de ſubtilitate.

Hoe belachgelyk nu ook deze bygelovigheden, doch in 't blinde Heidendom eenigzints te verſchoonen zyn, zoo is't egter dat men rede heeft van zich over gelyk gedrag van zulke menſchen te verwonderen; dewelke, hoewel ze Chriſtenen en leermeeſters van Iſraël willen zyn, zich tot het gebruyken van zoo bygelovige hulpmiddelen overgeeven; en om in't algemeen niet te blyven hangen, zie hier in deeze nevenſtaande afbeelding een Toverpenning (2); welke de Munſterſen, in den Jaare 1672 Groningen belegerende, op dat de Bomben hunne behoorlyke werking zouden doen, te gelyk met de zelve in de Stad (3) ſchooten, zynde het opſchrift duſdanig.

(2) Penning 2.

(3) Valken: Verward Europ: III. Deel fol. 761.

 Pa-

Pater principium sapientiæ, filius unigenitus, spiritus sancti sacramento, Ic demc eins de d. c. d. d. c. e. op hop Stekh Naf, Amen.

Vader 't beginzel der wysheid de eengeboren Zoon, en met de Heyligmaking van den Heiligen geest, denk ik deezen d. c. d. d. c. e. op hoop af te schieten, Amen.

Zoo wie aangaande de Toyerpenningen, meerder ligt begeert, en het gebruyk der zelven wenscht te weten, dat hy leeze de verhandeling (1) van Samuel Reyherus, en het geene Julius Reicheltus (2) des wegen geschreven heeft. Doch voor ons zy dit genoeg, om den leezer eenig denkbeeld van de noch voorhande zynde Toverpenningen te geven. Des laat ons tot wezentlyker zaaken overgaan.

(1) Dissertatio de nummis quibusdam ex chymico metall: factis kiliæ: 1692.

(2) Exercitatio de amuletis argent: 1676.

VIERDE

VIERDE HOOFDSTUK

Van de

OORSPRONK, OPKOMST, EN REKENWYZE DER LEG-OF-REKENPENNINGEN.

NA de Gedenk-en Toverpenningen komen de LEG-of REKENPENNINGEN alhier in aanmerkinge; die aldus genaamd worden, ter oorzaak onze Voorouders met de zelve, in zekere ordere geleid zynde, hebben gerekend. De oudste en eenvoudigste rekenwyze geschiede, in vroeger Eeuw, op de vingeren als zynde deeze de gereedste Cyfertafeltjes; die de al zorgdragende natuur, van den beginne af, den Mensch hadt aandehand gegeven. Dat de Romynen eertyds ook op hunne vingeren geçyferd hebben, kan genoegzam uyt deeze dichtregel van Ovidius worden afgemeten.

Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus.

Of om dat 'er zoo veel vingeren zyn, op de welken men plagt te tellen.

Om deeze rede heeft het Oude Heydendom de Vingeren aan de Godinne Minerva (1) toegewyd: want Minerva, gelyk Livius (2) aanmerkt, zoude het Cyferen 't eerst hebben uytgevonden. Desgelyks hebben de Persianen op hunne Vingeren geteld; want

(1) Serv: Æneid: III: 607.
(2) Lib VII. 3. 7.

men leest van Orontes, (1) gunsteling van den Koning Artaxerxes, dat hy, zynde in ongenade vervallen, door wispeltuurigheid des Vorsts, de gunstelingen eens Konings by de Vingeren van eenen, die reekende, vergeleek, want die den zelfden vinger te met voor Duyzend telde, die op eenen anderen tyd slegs voor Een wierdt aangezien. Ja het tellen op de Vingeren, en des zelfs leden, is noch heeden ten dagen by de Arabieren in gebruyk, gelyk my de Hr. Raven mondeling betuygd heeft, van op deeze wyze, voor rekeninge der Oostindische Maatschappye, met die volkeren verscheide maalen te hebben gehandeld. Want by openbaare veyling iets, by voorbeeld, drie duyzend gulden konnende gelden, zoo nadert die geene, die dat uytgeloofde bodt wil verhogen, den Veylder; en nemende deszelfs Regterhand, die hy dekt met zynen Neusdoek, nypt des verkoopers drie eerste vingeren te zamen, tot teiken van de gestanddoening der drie eerstuytgeloofde drie duyzend gulden: Waar op hy verders, om te toonen dat hy het gedane bodt met een half duyzend gulden verhoogt, den vierden of volgenden vinger in't middellid neemt, en half toe vouwt, zoo nu de Verkoper voor die prys de geveylde zaak aan den bieder gunt, geeft hy met de Slinkerhand, den palmslag op de onderlinge handen, die met de Neusdoek als noch bedekt zyn, zonder dat de omstaanders konnen weten tot hoe hoogen prys de zaak verkogt is. Eindelyk het is ook waarschyn-

(1) l'Eloquence franc: fol 147.

schynlyk dat onze Voorouders op hunne vingeren staande de eerste eenvoudigheid zullen geteld hebben. Zulks de Boertige Dichter W: van Fokkenburg, op die gemeene wyze van Cyferen ziende, aldus (2) opzingt.

In dees denkwaarde tyd stondt Mopzus met zyn Vrou,
En telden elk om stryd op 't yvrigst op haar vin-g'ren,
Wanneer haar bonte koe, op 't langst, wel kalven zou.

(2) Klinkdigten Fol. 159.

Het Tellen en Cyferen op de Vingeren moet niemand als gering en verachtelyk voorkomen, want ik ben verzekerd, dat, byaldien iemand zich benaarstigde om eenige vastgaande grondregelen langs dien weg in de Cyferkonst op te zoeken hy veele en wel zodanige zoude komen uyt te vinden, die in den daaglykschen ommegang, waar in men niet altyd de Ley en Griffie aan de hand heeft, ons by uytnementheid zouden konnen te stade komen: by voorbeeld, hoe veele zyn'er niet die de zoo genaamde tafel van *Multiplicatio* of niet konnen van buyten leeren, of zo zy die ooit van buiten wisten, weder hebben vergeten, en in 't *Multipliceeren*, zoo 't boven de vyf loopt, straks belemmerd staan. Tegen deeze zwarigheid zyn onze Vingeren de gereedste hulpmiddelen. Om dit te begrypen dient men aan te merken, dat de *Multiplicatie* geschiedt met twee getallen door den anderen te vergrooten: ik geef dan aan ieder hand een van die getallen; en zo veel grooter als ieder van de aanbe-

trouwde getallen, al vyf, is; zoo veele Vingeren buyg ik van die hand neêr: en straks kan men uyt den toestand der Vingeren de groote der vermeerderde getallen gewaar worden. Want de toegevouwe Vingeren zyn tienen, en de overeind staande enkelde, die door den anderen vermeerderd, met de tienen het begeerde getal aanwyzen. Dit zal uyt de nevenstaande afbeelding klaarder konnen bevat worden. Dus om aan te toonen dat agt maal seven ses-en-vyftig is, geef ik aan myn Regterhand het getal van agt; en dewyl in agt een geheel drie tal meer als vyf is, buyg ik voor dat getal, (als in de afbeelding) drie van de vyf op staande Vingeren: verders geef ik aan Slinkerhand het getal van seven, het geen twee meer als vyf bevat; dierhalven buyg ik daar voor twee vingeren; en bevinde, dat'er nu zoo van de eene als andere hand vyf zyn gebogen, dat vyftig is: en, om dat van de eene hand twee, en van de andere noch drie overeind staan; welke door den anderen vermenigvuldigd worden, als twee maal drie is ses, en dus met de vyf gebooge vingers te zamen ses-en-vyftig uytmaken: het welke in de geheele boven helft van de *Multiplicatie* tafel plaats heeft.

Behalven het tellen op de Vingeren, heeft men in 't Cyferen zekere Keysteentjes gebruykt; die men aan boorden der Stroomen vindt, en tot tyd verdryf de kinderen wel ziet oprapen. Het waaren deeze keysteentjes (want de Romeynen ook op deeze wyze telden) die Caligula op het Nederlandsche Strand deedt

ver-

8

verzamelen; en als een bevogten buyt van de overwonne Zee, te Romen by zyne aankomst Zegepraalend in brengen (1). Dan als met de Rydom, de Pragt en Overdaad in die Wereldstad dagelyks meerdergrond won, zyn andere merktekens van edelder stoffe ingevoerd. Dus gewaagt Juvenalis (2) van zulke, die van Jvoor gemaakt waren; andere, noch vorder gaande, hebben die tel-tekens van Glas, van Zilver, ja van Goud (3) ten gebruyke ingevoerd. En gelyk 't geene kleine konst was, wel met die tel-tekens of keysteentjes om te gaan, zoo wierdt de Roomsche Jeugd van jongs af, en te gelyk met het leeren lezen en schryven, in die rekenwyze door bezondere Leermeesters, CALCULATORES (4) genaamd, onderwezen: van welk onsmaaklyk onderwys Augustinus getuygt, dat hy (5) in zyne leerjaaren niet min als van de Griekſche letteren een afkeer hadt. By onze Voorouders en de Françoyzen is de zelfde zaak, doch onder eene andere benaminge, op laater tyd in gebruyk geraakt, en zyn die merktekens of tel-stukken LEG-of REKENPENNINGEN genaamt geworden. Want, wat de oude Nederlanders aangaat, by hen was in den beginne de Koophandel, ende Letter-en Cyfferkonst, geheel onbekend: maar zedert dat, met de opkomst der algemeine Graven de Koophandel en 't geldmunten een aanvang nam, hebben ze (dewyl in dien tyd de negen heedendaagsche Cyferletteren in deze gewesten onbekend, veel min in gebruyk waren) op eene

(1) Suet: Cap XLVI No I

(2) Sat: XI. v. 131

(3) Petron: C. XXXIII.

(4) Isiod. orig: I, 5

(5) Confs. I, 12.

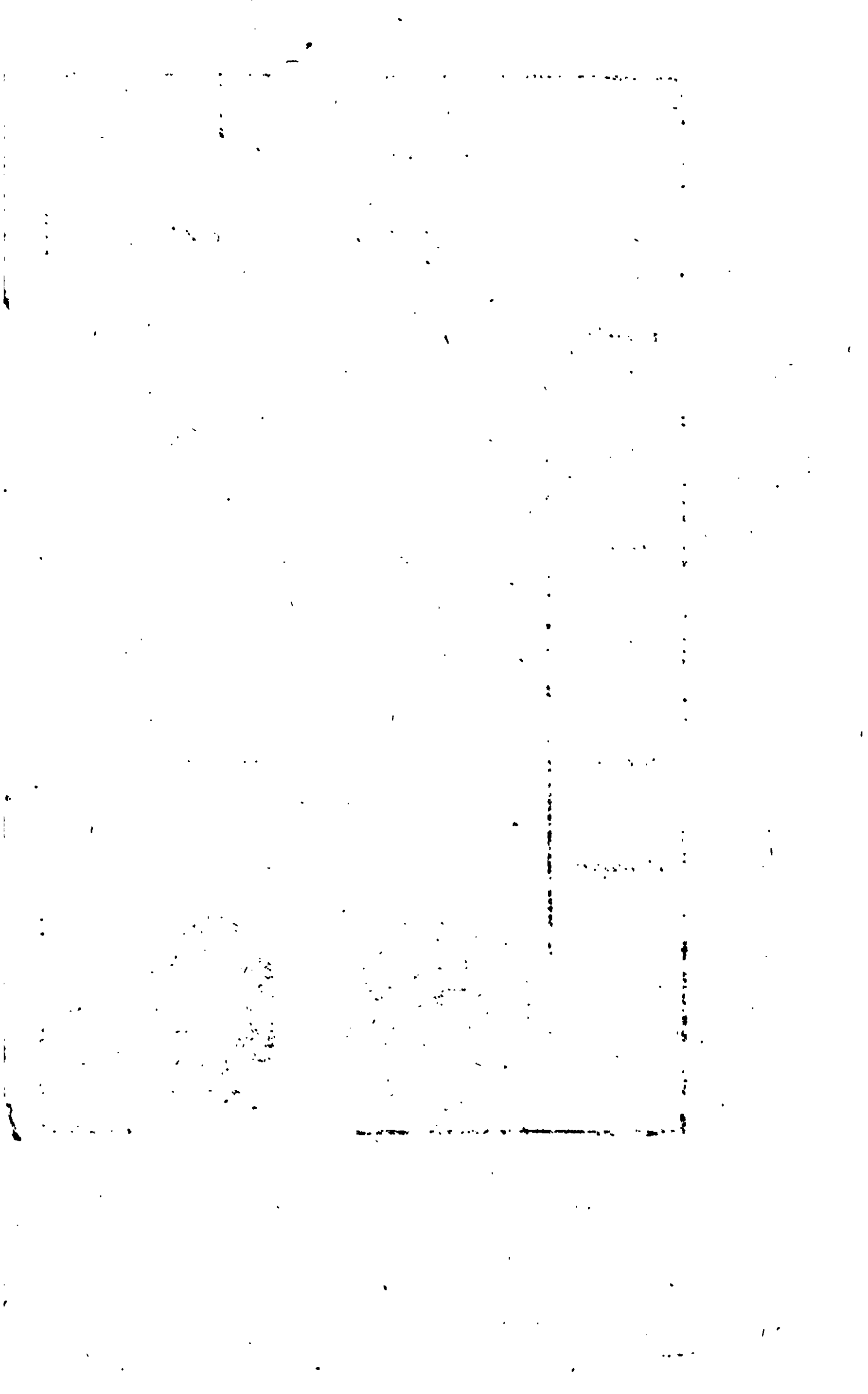
zeer ongemaklyke en eenvoudige wyze, by ſtippen, ſtreepen, en diergelyke tekenen beginnen te rekenen, zulks zy, om een ſomme van 44349: 18-14, volgens hunne Cyferkunde uyt te drukken, in dezer voegen hunne merktekenen ter neder ſtelden.

+ + + +	......	ƒ 40000	—	—
I I I I	......	4000	—	—
I I I	......	300	—	—
+ + + +	......	40	—	—
——	......	5	—	—
I I I I	......	4	—	—
+	....	———	10	—
——	....	———	5	—
I I I	....	———	3	—
+	....	———	—	10
I I I I	....	———	—	4
uytmakende te ſamen		—ƒ 44349	18	14

Doch, na dat onze Oude Vaderlanderen ettelyke eeuwen zich van deeze eenvoudige Cyferwyze, althans het *Boere-krytje* genaamd, bedient hadden; heeft men, door 't leggen van eenige ſtukken gelds, een ligter behandeling van Cyferen uytgevonden: waar toe, om alle verwarring tuſſchen de geldſtukken, waar mee men Cyferde, en die, welke men uytgaf, voor te komen; voor eerſt gladde kopere plaatjes, als uyt de (1) Oude Schilderyen kan worden bewezen, doch naderhand geſtempelde Kopere, Zilvere, ja Goude Rekenpenningen zyn geſlagen, en volgens vaſtgaande grondregelen alom in Nederland gebruykt geworden. In welker behandelinge de Jeugd te gelyk met het leeren ſpellen en lezen met veele zorg wierdt onderwezen.

(1) Patin. Hiſt. Num: cap XIV fol 94

Waar

Rekentafel der Legpenningen

M. Guldens

C. Guldens

X. Guldens

Enkelde Guldens

Stuyvers

Penningen

Waarom men onderwylen noch zekere Legpenningen, die te Neurenburg gemunt, en by 't gewigt verkogt wierden; ontmoet; op wiens eene zyde het geheele ABC en op de andere zyde een man, die rekende, was afgebeeld: als in deeze nevenſtaande tafel is te zien.

Dit Penningrekenen nu wierdt verrigt in deezer voegen; en voor af op een Ley of Tafel eene dusdanige of diergelyke aftekenning gemaakt, als hier naaſt ſtaat afgebeeld. Op de bovenſte ſtreep M, wierdt het getal der duyzenden, met het meer of minder leggen der Rekenpenningen, aangewezen: op die van C, de honderden tot negen toe, want als het tot tien honderd opklimt, worden die tien penningen opgenomen, en maar een op de bovenſte ſtreep M geleid. Op de derde, daar d'X voorſtaat, de tienen of Kruysguldens, aldus genaamd naar het voorgeſtelde kruysje; en dit weder tot negen tienen toe: want als het getal tot tienmaal-tien op klimt, worden de tien Penningen van de ſtreep X opgenomen, en maar een Penning op die van de C geleid. Op de volgende neêrwaarts gaande ſtreep, worden de enkelde guldens tot negen toe, aangewezen: want hoger in 't getal opklimmende, wordt voor ieder tien, maar een penning op de ſtreep X geleid. Het getal der ſtuyvers wordt op de onderſte ſtreep op een na, tot negentien in 't getal, aangewezen; doch tot twintig opklimmende, wordt maar een op de ſtreep der guldens geleid. Op dezelf-

de

de wyze handelt men met de penningen die tot vyftien toe, op de onderste streep gelegd worden. Overzulks, om op deezen voet, met het leggen van Rekenpenningen, een Som van *twee duyzend ses honderd vier en dertig guldens vyf stuyvers en seven penningen* uyt te drukken; dient men de penningen in diervoegen te leggen als in de nevenstaande Tafel staat afgebeeld; te weeten twee penningen op de streep M, ses op die van C, drie op die der tien guldens, vier op de streep der enkelde guldens, vyf op de streep der stuyvers, en eindelyk seven op die der penningen. En dus zal men bevinden, dat volgens de agtergestelde Cyfertallen de vereischte Som door de penningen is uytgedrukt.

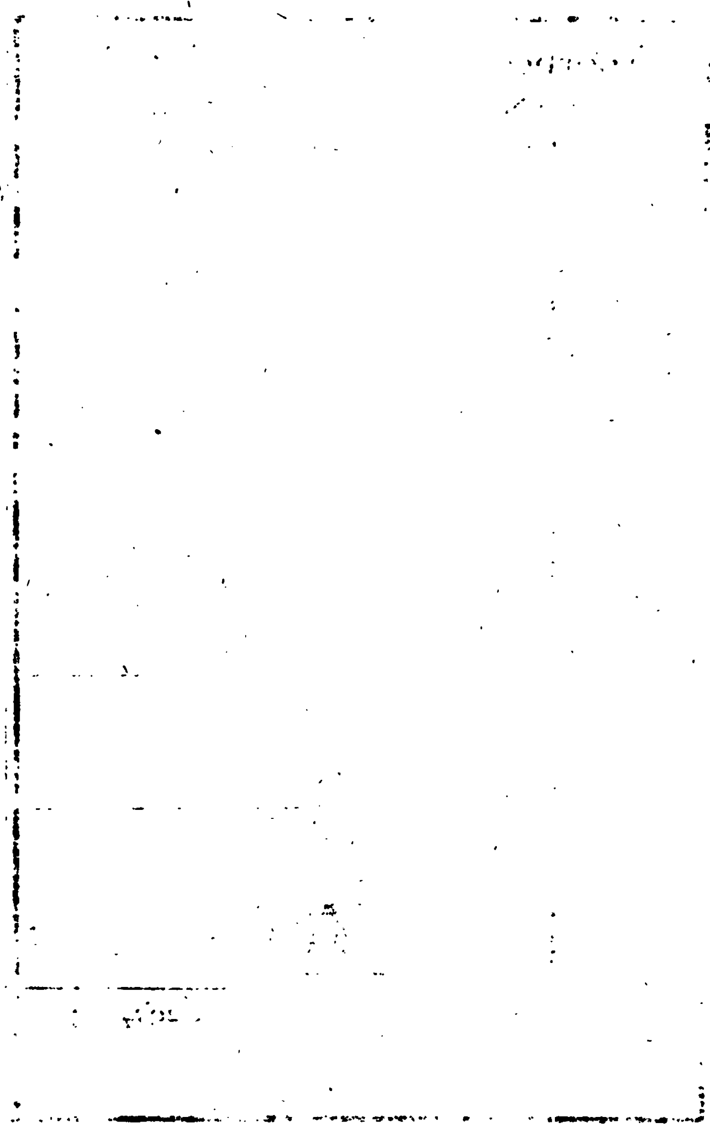
Op den zelfden voet kan men die somme op een zeer ligte wyze ook of Vermeerderen, of Verminderen, of Verdeelen.

Het Vermeederen geschiedt in deezer voegen, by voorbeeld; van onder af beginnende. By de reets gemelde Somme, hebbe ik zedert noch op Rente genomen een tweede, van *dertien honderd vyf-en-festig gulden, veertien stuyvers, en negen penningen*: en gevraagt zynde, hoe veel die nu te zaamen uytmaken? Antwoord ik, *vier duyzend guldens*. Het geene in dezer voege word bewezen. Voor eerst leg ik, als in de nevenstaande Tafel verbeeld is, de eerste Somme door de Legpenningen die daar in alle dubbeld geschaduwd verbeeld zyn; het zelfde doe ik van de tweede Somme met Legpenningen, die gestipt zyn afgebeeld, maar dewyl ik,

dit

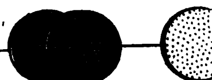
Voorbeeld hoe men ouds-tyds een Som van 2634.gld: 5.ſt: 7.pen: met de Rekenpenningen telde.

M. *Guldens*		ƒ 2000 :	— :	—
C. *Guldens*		600 :	— :	—
X. *Guldens*		30 :	— :	—
Enkelde Guldens		4 :	— :	—
Stuyvers		— :	5 :	—
Penningen		— :	— :	7
		ƒ 2634 :	5 :	7

Voorbeeld van Ver

Vermeerder ƒ 2634 · 5

M. *Guldens*

C. *Guldens*

X. *Guldens*

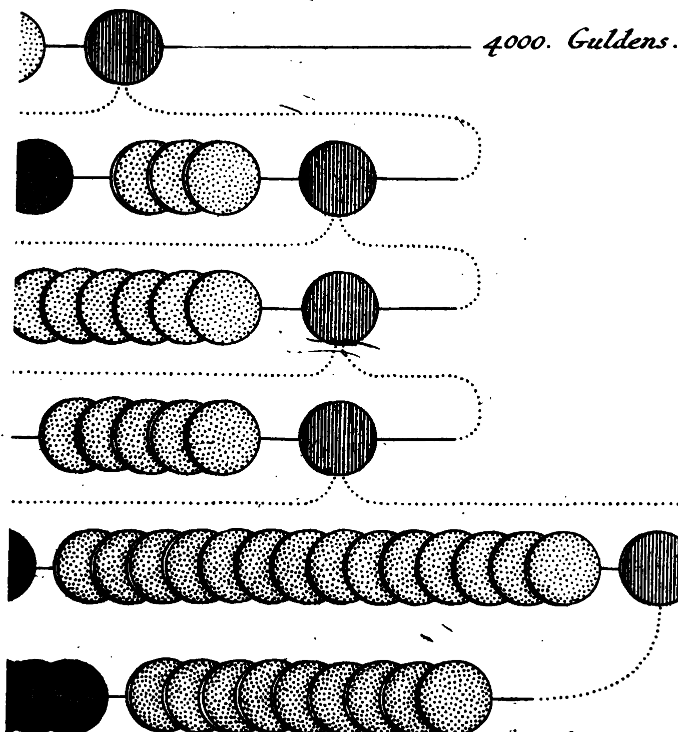

Enkelde Guldens

Stuyvers

Penningen

meerdering met de Rekenpenningen.

:. 7. met ƒ 1365. 14. 9. en't maakt te samen ƒ 4000.

dit verrigt hebbende, bevinde dat' er ſeſtien penningen op de onderſte ſtreep leggen, 't geen een ſtuyver is, neem ik ze alle ſeſtien op, en leg daar voor een enkel geſchaduwde op de ſtreep der ſtuyvers: met den welken 'er nu twintig (dat een gulden is) leggen. Dierhalven neem ik die twintig op, en vermeerder daar voor, met een enkeld geſtreepten, het getal der enkelde guldens, die nu tien zyn. Voor welke ik (na ik ze weder alle heb opgenomen) een enkeld geſchaduwden op de ſtreep der tienen leg. Maar dewyl hier nu tien tienen leggen, dat honderd is; vind ik my verpligt die tien weder op te nemen, en voor dat honderd getal een enkeld geſchaduwden penning op de ſtreep der honderden te leggen. Alwaar dan insgelyk tien honderd worden geteld: dierhalven ben ik nogmaals genoodzaakt, die tien honderden op te nemen, en een enkeld geſchaduwden penning op de ſtreep M, by de drie voorigen te voegen; zulks 'er nu vier penningen op de ſtreep der duyzenden zyn, of om beter te zeggen, dat de twee bovengemelde Sommen *vier duyzend guldens* uitmaaken; dat ik hadt aangenomen te zullen bewyzen.

Op den zelfden voet geſchiedt ook het aftrekken eener kleinder geld ſomme van een grooter: als by voorbeeld. Jemand, die 6709:10 ſtuyvers en 12 penningen ſchuldig was, heeft zedert daar op 2502 gl, 8 ſtuyvers en 4 penningen betaalt: en gevraagt zynde, hoeveel hy nu noch ſchuldig

dig blyft, zoo blykt uyt deeze nevens- ſtaande afbeeldinge, dat de ſchuldeiſcher by ſlot van rekeninge noch moet hebben 4207 gl, 2 ſtuyv: en 8 Penningen: het geene aldus wordt beweezen.

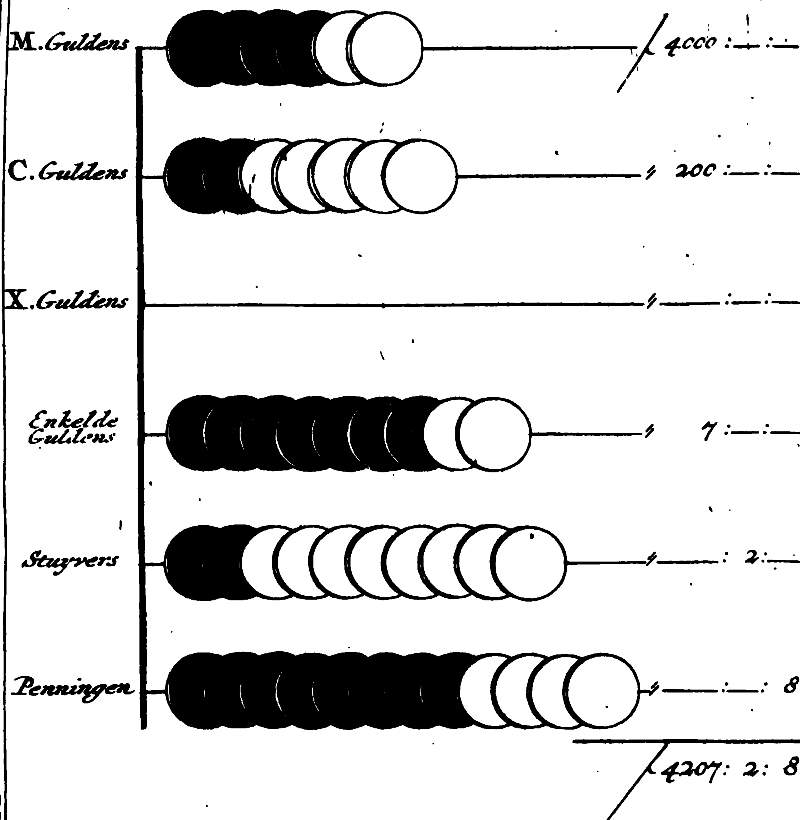
Voor eerſt leit men volgens de voorheen aangeweeze order de gemelde Hoofdſomme van 6702 guldens 10 ſtuyvers en 12 Penningen, met de rekenpenningen, even gelyk die in de nevenſtaande Tafel het zy geſchaduwd het zy ongeſchaduwd verbeeld ſtaan. Om nu deeze geldſomme op haare behoorlyke grootheid te brengen, zoo neem ik, van onderen af aan beginnende, voor 't afgeleide geld alle de Penningen op, die hier ongeſchaduwd zyn geſtelt. Te weten, voor de vier afgeleide Penningen vier ongeſchaduwde Rekenpenningen vande ſtreep der Penningen: desgelyks ook agt ongeſchaduwde van de ſtreep der Stuyvers, voor de agt afgeleide ſtuyvers het geene op de zelfde wyze met de overige ongeſchaduwde Penningen van de ſtreep der enkelde guldens, die der honderden, en die der duyzenden moet gedaan werden, als dan zullen de geſchaduwde Penningen, die over blyven, volkomen aantoonen volgens de agtergeſtelde en opgetrokke Cyfferletters, dat de ſchuldeiſcher, na aftrek der gedaane betaalinge, noch 4207 gulden 2 ſtuyver 8 penningen moet bebben.

Eindelyk, het verdeelen der getallen wordt by na volgens dezelfde regels verrigt, dog van boven neerwaarts begonnen: het welk klaar-

der

Voorbeeld hoedanig men met de Rekenpenningen oudstyds aftrok.

Trek ƒ 2502. 8. 4. van ƒ 6709. 10. 12. blyft ƒ 4207. 2. 8.

Voorbeeld om een zekere
Rekenpenningen te ve

A

3:

5

3: 5

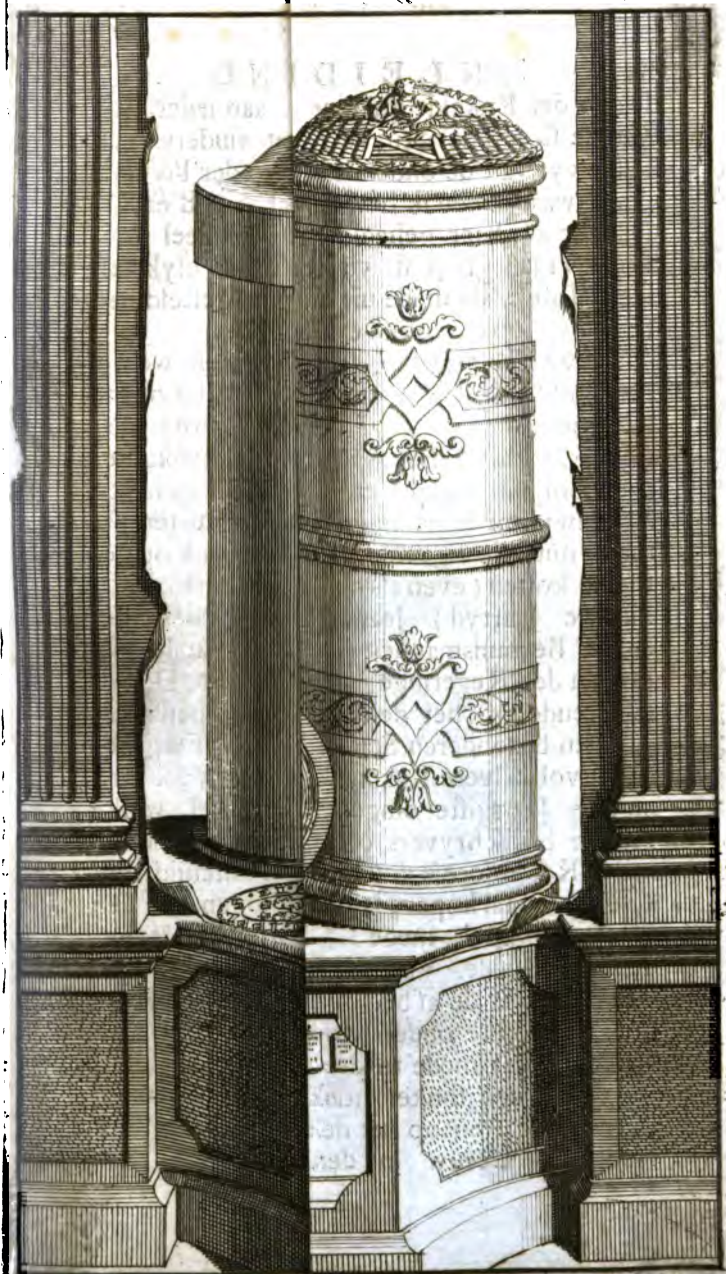
der uyt dit voorbeeld zal blyken, met een geld somme van 3423 gl. 9 stuyvers en 15 Penningen in drien onder A, B, en C, te verdeelen; zullende alle de Penningen, die in de nevenstaande tafel *gestipt* verbeeld zyn, aan C; de *enkel geschaduwde* aan B; en de *dubbeld geschaduwde* aan A worden aangedeeld.

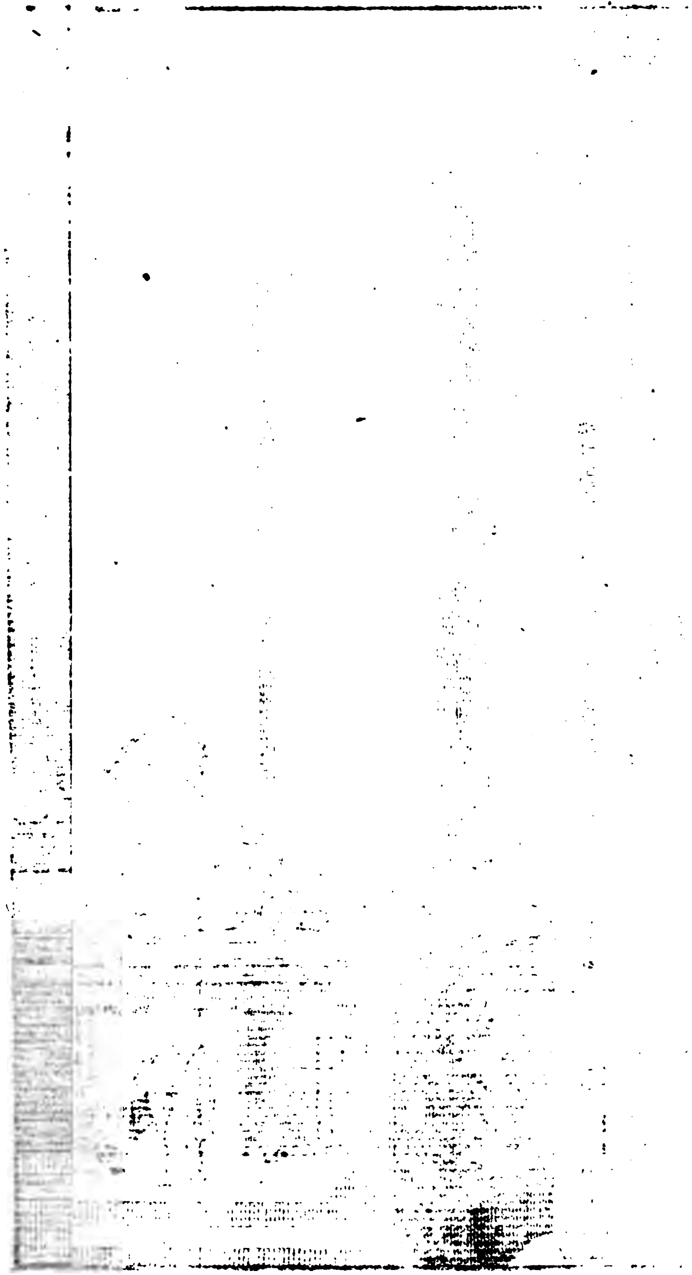
Voor eerst leg ik weder, volgens de meermaals aangetoonde wyze, de voorgestelde geld som door Legpenningen; welke, om redenen zoo aanstonds gemeld, of gestipt, of enkel, of dubbeld geschaduwd in de nevenstaande tafel zyn afgebeeld. Waar na ik de drie penningen A, B, C van de streep M op neem, en leg op de streep M van A den dubbeld geschaduwden Penning, op die van B den enkeld geschaduwden, even als op die van C den laast gestipten. Verders verdeel ik op de zelfde wyze de drie Penningen A, B, C; die op de streep der honderden leggen: maar dewyl 'er dan een, die daar ongeschaduwd verbeeld is, overschiet; welk overschot noch A, noch B, noch C geheel hebben kan; zoo breek ik dat in tien tienen, waar voor ik op de streep X tien Penningen leg, die in de naast staande tafel het zy gestipt, het zy enkeld, of dubbeld geschaduwd, doch allen onder een gestipte haak, verbeeld zyn. Zulks daar nu, met de twee voorigen, twaalf penningen worden gevonden. Van welke ik aan A, B, en C, ieder vier geef; zynde ieders geregte derden deel. Hier op afdalende, geef ik aan A, B, en C, ieder een Penning van de streep

ſtreep der Enkelde guldens; aan ieder drie van de ſtreep der Stuyvers; en eindelyk aan ieder vyf van de onderſte ſtreep der Penningen; waar mede ik bevind dat A, B en C, ieder voor haar geheele derden deel toekomt 1141: gl: 3: ſt: 5⅓ pen: - als blykt uit iders Tafel, als mede uit de agtergeſtelde en te zamen op getrokke cyfferletters.

Deeze rekenwyze, na zich een weinig daar in te hebben geoeffend, was ligt om te bevaten, des is de zelve eerlang om haar gemak, tot alle 's Lands Schat- en Rekenkameren doorgedrongen, en in gebruyk geraakt. En dewyl nu de gemeine rekeningen ten gemeine nutte vertigt wierden, zoo is ook op gemeine koſten (even als nu de Almenakken by nieuwe Jaartyd) Jaarlyks aan ieder der eerſte Bewindsmannen, Leden, en Raadsluyden der Regeringe, een Zilver Doosje (voerende op het dekzel het Wapenſchild van den bezonderen Staat, Stad of Vergadering) vol Zilvere Rekenpenningen voor een nieuwe Jaarsgifte omgedeeld; het welke aan de bladſchryvers en minder bedienden, in een Koperdoosje zonder Wapenſchild, met een goed getal kopere Legpenningen van den zelfden ſtempel, mede ten koſte van 't gemeen geſchiede. Van welke beiden ik hebbe goed gedacht de afbeeldzels aan den leezer, tot zyne betere onderregting, in de nevensſtaande plaat mede te deelen. Het Doosje, 't geen in den ſlinker hoek, met loofwerk in 't ronde, en op het dekzel met den Hollandſchen Leeuw in den Nederlandſchen

Tuyn,

ANNO·CAROLVS PRINCEPS HISPANIARVM

LARGITOR·NVMMORVM·FINANCIAR

ASSIDVITATE ET TOLERANTIA

FESTINA LENTE
WOLF. LAVFER
RECH: PE:

MATER PACIS·CONCORDIA
W·LAV.

AVT CAESAR AVT NIHIL
WOLF LAVF

PERSEVS
H·KRAV.

GALLIA FORTIT
H · K·

PYGMALION
H·K·

MARTIVS ET VENVS
H·K·

Tuyn, vercierd ſtaat, is van Zilver, en wordt in de Penningkaſſe van den Hr. Kornelis van Alkemade bewaard. De andere twee zyn van Koper; en worden alom gevonden.

Op dat nu deeze uytdeeling van's Lands Legpenningen, onder de vereiſchte Amptonaaren, volgens de beraamde ordre en buyten alle bedrog, zoude geſchieden; waren bezondere perſoonen, die *uytdeelders der penningen* genaamd wierden, door de Hooge Overigheid over Schat en Rekenkamers aangeſteld, waar in het voornaamſte beroep was, van dagelyks te moeten rekenen. Het welke men uyt deeze Legpenning kan afmeten, die ten tyde van Karel Erfprins van Spanje en namaals Rooms Keyzer, gemaakt is; wiens geharnaſt bovenlyf, met een Kroon op't Hoofd en Degen in de regterhand op de voorzyde, binnen dit omſchrift verbeeld ſtaat:

CAROLUS PRINCEPS HISPANIARUM ANNO 1515.

Karel Erfprins van Spanje, in 't Jaar 1515.

Op het ruggeſtuk is een leggende Leeuw agter een Tralienhek verbeeld; zynde de rand omzoomd met deeze woorden.

LARGITOR NUMMORUM FINANCIARUM

Uytdeelder der Rekenpenningen van de kamer van Geldmiddelen.

Het aanſtellen van deze opzienders der uytdeelinge, geſchiede voornamentlyk om overdaadige en onnutte uytdeelingen te voorkomen,

men, en gevolgelyk goede toezigt te nemen, dat de Rekenpenningen, ten koste van het gemeen gemunt, aan geene anderen, als de geregtigde Amtenaaren zouden uytgedeeld worden. Want wat de onbeamte Inwoonders aangaat, gelyk deze mede met penningen rekenden, waaren ze genoodzaakt, de vereischte Rekenpenningen by 't pond, gelyk men althans de pagtpenniggtjes doet, in de Neurenburger Winkels te koopen. Want het was voornamentlyk in Duytschland, dat by Wolf Laufer en Hans Krauwir deze Legpenningen op de koop gemaakt wierden, welke Duytsche Rekenpenningen, de Liefhebbers zeer gemakkelyk op het oog van de anderen, die door last der Hooge Overigheid gemunt zyn, konnen onderscheiden; zoo, om dat ze dunder en ligter van muntstoffe zyn; als ook om dat de bovengemelde naamen dier Penningmakers of ten minste de eerste letteren van de zelven op de voorgronden gestempelt staan. Als op deeze (2) vier penningen kan gezien worden. Verders zoo hebben de opgesteempelde Zinnebeelden deezer op de koop gemaakte Rekenpenningen nimmer of zelden, hunne betrekking op de Staats geyallen des Lands gehadt; maar ze waaren meest of uyt den Bybel, of ook uyt de Verdichtzelen van 't oude Heidendom getrokken, even als die der laast aangehaalde Penningen: Waarom deeze Legpenningen, als van geen nut zynde, door de waare Liefhebbers der Heedendaagsche Penningen, noyt worden vergaderd.

(1) Taf: G. Penn: 3, 4, 5.

Doch

Doch de Omschriften der eerste omgedeelde Legpenningen bevatten een vermaan om zyne rekening wel te verrigten, ieder het zyne te geven, en diergelyke opwekkende spreekwyzen. Dan zoodanige Zinspreuken te met door de meenigte der Legpenningen zynde uytgeput, begon het herhalen den Ouden te verveelen: en dus heeft de Hoogmoed des Huyze van Bourgondie, eene gewoonte ingevoerd van op de Rekenpenningen, die men Jaarlyks stondt om te deelen, door welbedagte Zinnebeelden en daar op staande omschriften, niet alleen de geschiedenissen des verlopen Jaars te verbeelden; maar van veeltyds ook onder de bedekte schorse van spitszinnige uytbeeldingen, de gebuurvorsten te hekelen; 't geen ook door de bezondere Steden onderling is naargevolgd, zynde veele zinnebeelden en omschriften der Legpenningen, die in de eerste Nederlandsche beroertens gemunt zyn, uyt zeeker klein boekje, genaamd *Princelyke Devyzen*, getrokken: het welke by Willem Silvius in den Jaare 1562 te Antwerpen gedrukt is.

Aldus is door dit middel een groot gedeelte der Oude Geschiedenissen van Nederland bewaard geworden; en de geheugenis daar van op de gemelde kopere Jaarboeken tot deeze tyden afgedaald. Het welke de waare reden is, dat de Liefhebbers dier zinlykheden met zoo veele graagte op het verzamelen dier oude Legpenningen toeleggen: dewyl die, onder opzigt der Hooge Overigheid gemunt, de egtste bewysstukken zyn,

welke de vroeger Geschiedenissen, door de Historyschryvers gemeld, onbetwistbaar bevestigen en ophelderen.

Het omdeelen der Legpenningen heeft zedert eenige Jaaren in de Vereenigde Nederlanden beginnen op te houden; want in 't Jaar 1672. wordt de laatste Rekenpenning, die te Uytrecht gemunt is, gevonden. Dan in de Roomsche Nederlanden is die zaak nog in vollen gebruyke: doch met dit onderscheid, dat op de Penningen, althans zeer zelden of noyt, de Geschiedenissen des Vaderlands, maar in der zelver plaats, de Wapenschilden van de Rekenmeesters, Schatbewaarders, Opzienders der Vaarten, of ook van andere Beamptsmannen der Regeringe, ter onsterflyker eer der Adelyke geslagten worden gestempeld: invoegen de eene of de andere Liefhebber, uyt die Legpenningen het vervolg van de meeste Amptenaaren zoude konnen opmaken, welke zedert een reeks van Jaaren, den een na den anderen die hooge Staatsbedieningen bekleed hebben.

In Vrankryk is meede het munten van Jaarlyksche Legpenningen alsnoch bekend; en heeft de overleden Koning Lodewyk de XIV. op raad van zynen Staatsbedienaar Colbert, aan de Hooge Schoole der Opschriften, insgelyks de zorge aanbevolen, om die Jaarlyks met de vereischte hoedanigheden te ontwerpen.

De Jesuit Jobert wil, dat in den Jaare 1325, dat is zedert de Regering van Philips den VI. genaamd van Valois, de Histori-
sche

ſche (1) Legpenningen in Vrankryk zouden zyn geſlagen, en dat ook zedert dien tyd, de Heer Ganiere meer als drie duyzend zoude hebben vergaderd en beſchreven. (2)

(1) La Scien. des Medaill. fol. 17.

(2) Les Jettons de Ganiere.

Maar ik geloof, dat die Vader in 't ſtellen van deezen tydſtip, uyt zugt tot zyn Vaderland, zich zal vergiſt hebben. Want gelyk onze eerſte en oudſte Legpenningen, die een Jaartal voeren, in de Jaaren veertien honderd en in de ſeſtig zyn gemunt geworden: zoo zoude ik wegens den aanvang der Franſche Legpenningen aan de getuygenis van den Heer Karel Patin liever geloof geven; want hy zeit elders: *De Rekenpenningen zyn onder Koning François den I, te gelyk met de verdere goede Wetenſchappen, niet alleen om hunne nieuwe bevalligheid, maar om 'er mede te rekenen, (waar van ze den naam ontleenen) in gebruyk geraakt.* Zulks ik, wat de vroeger Legpenningen van den Heer Ganiere aanbelangt, voor vaſt ſtel, dat ze in later tyden, hoewel op vroeger zaaken, zullen gemunt zyn. Even gelyk by de oude Romeynen, en namaals by de Pauzen en andere Volkeren, meermaalen geſchied is.

VYFDE HOOFDSTUK.

OORSPRONK DER HEEDENDAAGSCHE CYFERTEKENS.

TEr oorzaake ik van het Cyferen met de Legpenningen hier vooren hebbe gehandeld, dunkt het my niet ongevoeglyk ook iets van de onderscheide wyze te spreken, met welke men eertyds en nu de getallen uytdrukte: waar toe de meest-beschaafde Volkeren hunne schryf-letteren van het ABC gebruykt hebben.

Voor eerst wat de Jooden aangaat, deezen hebben, gelyk Basnage (1) getuygt, de letteren van't ABC, om hunne getallen uyt te drukken, gebruykt. En 't is hier om dat de Cabbalisten (2) zich inbeelden, groote geheimen in veele woorden van de Schrift te konnen ontdekken. Zulks niet alleen de Jooden vastellen, dat God noch eene andere wereld, eer hy deeze tegenwoordige vormde, zoude hebben geschapen; ter oorzaak Moses, de Schepping van de Wereld beschryvende, die met het woord *Bereschith* begint, welkers eerste letter hun twee tal zynde, dat groote geheim zoude bevatten; maar men vindt ook Christenen, die volgens getuygenis van zeker geleerd (3) schryver, de komste van den Messias, door gelyke letterrekening daaruyt vermeinen te konnen aantoonen. Want het voornoemde woord, met eene kleine buyginge in *Barschith* werdende

(1) Hist. des Juifs liv. III. Chap. XXVII.

(2) Zohar & menas ben Israel de creat: probl: XII pag 5.

(3) Vallemont Hist: Zaal I B. III hoofdd: Blad 53

de veranderd, betekent, *ik zal den zoone geven*. Daar en boven brengen de telletteren van dat woord, mitsgaders die, welke in de naamen van des zelfs letteren worden gevonden, te zaamen, als men 'er geene kleinder, als die over de honderd tellen, neemt, het getal van vierduyzend uyt; welke tyd stip, naar de gemeenste rekening, het Jaar is, waar in de beloofden Zoon in 't vleesch is verscheenen.

Verders gelyk nu de Grieken bekennen, dat zy hunne letteren elders van daan hebben gekregen, welke letteren ook by hen geene andere (1) ordere, naamen, en oude gestalte, als die der Syrieren en Hebreeuwen hadden, en die gevolglyk een (2) ende zelfden waren, zoo is 't geen wonder dat ze naar 't voorbeeld der eerste uytvinderen, ook alle hunne letteren van 't ABC voor telttekens in deezer voege gebruykt hebben.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
α'	β'	γ'	δ'	ε'	ϛ'	ζ'	η'	θ'
10	20	30	40	50	60	70	80	90
ι'	κ'	λ'	μ'	ν'	ξ'	ο'	π'	ϙ'
100	200	300	400	500	600	700	800	900
ρ'	σ'	τ'	υ'	φ'	χ'	ψ'	ω'	ϡ'

Van de Grieken is alle Geleerdheid tot alle overige (3) volkeren, en gevolglyk ook tot de Romeinen afgedaald; over zulks gelyk uyt dien hoofde de Romynsche letteren met die der Grieken (4) veele overeenkomst hebben, als hebbende de zelven van dien Landaard ontfangen, zoo behoeft niemand

(1) Hugo de Groot Waarh: der Christ: Godsd: I. deel num: 16.
(2) J: Schal: over 't Jaar 1117 van Eusebius. G: Vossius letterkonst I B: X hoofd deel. Clem: Alex: Lib. I. der strommat. Euseb: in zyne bereiding tot het Evang: X B, 3 h:
(3) Hu- de Groot Waarh: der Christ: Gods- dienst I deel num: 16.
(4) Tac: Lib. I, Plinius 7: 58.

mand zich te verwonderen, dat ze om hunne getallen uyt te drukken, naar 't voorbeeld der eerste voorgangeren ook de letteren van 't A B gebruykt hebben. Dus deedt de I een, de V vyf, de X tien, de L vyftig, en de C honderd. De rede nu, dat de Romynen deeze letteren, om de gemelde getallen uyt te drukken, gebruykt hebben, was, om dat zy, als gezegd is, in den beginne op hunne Vingeren telden; en dat zy met den duym of een der drie volgende vingeren op te steken, die de gedaante van eene I hebben, daar door de vier eerste getallen verbeelden. Even gelyk zy, met de pink van de voorige vingeren te spalken, het getal vyf te kennen gaven; en daar voor in 't schryven een V, die de gedaante van twee van een gespalkte vingeren heeft, gebruykten. Waar van de X ook haare herkomst heeft, de welke, wylze tweemaal het getal van V bevat door twee te zamen gekoppelde V/Λ, dat een X is, verbeeld wordt. Naderhand heeft men de C omgekeerd, en aldus IↃ by den anderen gevoegd, 't geen vyf honderd betekent. Voor 't welke men ook de D zelfs, als uyt een I en een omgekeerde Ↄ bestaande, heeft genomen. By deeze telletteren heeft men verders een I tusschen twee CIↃ gesteldt, die dan als twee zamengekoppelde CID zynde, gelyk ook de M voor 't getal van duyzend is in 't gebruyk geraakt. Doch eindelyk is ieder letter van het

ABC in 't schryven voor veele onderscheide getalletteren by de laater Romeynen aangenomen. Dus deedt A vyfhonderd, B drie honderd, C honderd, E twee honderd vyftig, F veertig, G vier honderd, H twee honderd, J medeklinker honderd, I klinker een, K honderd vyftig, L vyftig, M duyzend, N negentig, O elf, P vier honderd, Q vyf honderd, R tagtig, S seven, T honderd sestig, V vyf, X tien, Y honderd vyftig, en eindelyk de Z twee duyzend. Om deeze getallen gemakklyker te konnen onthouden, heeft ons de Hr. du Cange (1) de zelve in deeze latynsche dichtregels aldus agter gelaten.

(1) Gloss. Med. æ & infimæ latinit;

Possidet A numeros quingentos ordine recto,
Et B trecentum per se retinere videtur.
Non plus quam centum C littera fertur habere.
Littera D, velut A, quingentos significabit.
E quoque ducentos & quinquaginta tenebit.
Sexta, quater denos gerit F, quæ distat ab alpho,
G quadringentos demonstrative tenebit.
H quoque ducentos per se designat habendos,
J retinet centum, vocalibus una tenetur.
K quoque centenos & quinquaginta tenebit
Quinquies L denos numero disignat habendos.
M caput est numeri, quem scimus mille tenere.
N nonaginta capit, quæ sic caput esse videtur,
Undenos facit O cognoscas sic numerandi.
P similem cum G numerum monstratur habere.
Q velut A cum D quingentos vult retinere,
Octaginta dabit tibi R, si quis eam numerabit.
S vero septenos numeratos significabit.
T quoque centenos & sexaginta tenebit

V quoque pessumdans non plus quam quinque redundans.
Duplex X solito decem jam more putatur.
Argolicus centum quinquaginta facitque character.
Ultima Z, canens finem, bis mille tenebit.

Het welke in 't Nederduytsch aldus luydt.

Vyf honderd deedt de A in 't cyfferen te Romen.
Voor driemaal honderd wierdt de letter B genomen.
De C deedt honderd, en de D vyfmaal zoo veel.
Van duyzend is de E het regte vierde deel.
F telde veertig: daar vier honderd G kan halen.
Twee honderd kan men met het merk van H bepaalen.
De J is als de C, want ieder honderd telt;
Maar is 't een klinker, dan wordt zy voor een gesteld.
De K doet honderd en noch vyftig daar en boven.
L doet maar vyftig, dat 's de K in drien te kloven.
Voor duyzend stelt men in het tellen d'M altyd.
Hy heeft 't getal van d'N, die tien van honderd snydt.
De O deedt een en tien voorheên; en in het tellen
Men voor vierhonderd plagt de P in plaats te stellen.
Vyf honderd doet de Q: daar d'R maar tagtig is.
Die S voor seven neemt, die telt voorwaar niet mis.
Ontmoet u T, wil haar voor honderd sestig lezen.
Stel d'V altyd voor vyf. Laat d'X uw tiental wezen
De letter, Y doet honderd vyftig in 't getal.
Daar men de Z voor twee duyzend tellen zal.

Doch

Doch aangaande deeze Romynsche telletteren staat noch aan te merken, dat zoo daar boven een dusdanig — teken gesteld is, zy dan tot zoo veele duyzenden opklimmen, als ze duyzenden, honderden, tienen of enkelde getallen betekenden. Dus doet een dusdanige Ā vyf honderd duyzend, B̄ drie honderd duyzend, C̄ honderd duyzend, D̄ vyf honderd duyzend, Ē twee honderd en vyftig duyzend, F̄ veertig duyzend, Ḡ vier honderd duyzend, H̄ twee honderd duyzend, Ī een duyzend, K̄ honderd en vyftig duyzend, L̄ vyftig duyzend, M̄ duyzendmaal duyzend, N̄ negentig duyzend, Ō elf duyzend, P̄ vier honderd duyzend, Q̄ vyf honderd duyzend, R̄ tagtig duyzend, S̄ seventig duyzend, T̄ honderd sestig duyzend, V̄ vyf duyzend, X̄ tien duyzend, Ȳ honderd vyftig duyzend, en Z̄ twee duyzend maal duyzend.

Belangende nu de teltekenen onzer alderoudste volkeren, die hebben, zedert dat by hen de schryfkunde of lettervorming bekend en in gebruyk is geraakt, zich mede van verscheide letteren van hun ABC, naar 't voorbeeld der Grieken en Romeynen, doch niet in die ordere, als de Grieken, bedient. Dus hebben, by voorbeeld; de Runische volkeren hunne getallen met deeze letteren van hun A B op deeze wyze uytgedrukt.

1. met ᛘ 6. ᛦ
2. ᚢ 7. ᛡ
3. ᚦ 8. ᚣ
4. ᛂ 9. ᛁ
5. ᚱ 10. ᛅ

De oudheid kundige Alkemade vermeint zeer waarschynlyk te zyn (want vast bewys en vastgaande geloofbaare schryvers ontbreken') dat ze 't meesten deel de Eerste letter van het woord hebben genomen, waar mede zy in hunne taale, het getal hebben uytgesproken. En om tot laater en bekender tyden over te gaan, zoo hebben de Engelzaxen, (wier taale de oude en algemene van het Noorde, Ja by naar van geheel Europa was) en de hen op volgende oude Hollanders en naastgelege volkeren, voor het *een* of enkelgetal niet de A, als de eerste letter, maar een staande streep of liever I naar 't voorbeeld der Romeynen, en ligt om de zelfde beweegredenen, als van die volkeren gezegd is, genomen: of ook om dat deeze de eenvoudigste der letteren, en de eerste van 't woord geweest is, 't geen dit getal uytdrukte, nadien men geen *een* maar *ien* uytsprak. Het volgende tweetal, bestaande uyt een dubbelde *een*, drukten ze uyt met twee

II

II te ftellen; 't geen van ouds *anderde* genaamd was, als daar aan volgende: waar van ons 't woord *Ander* als noch is overgebleven.

Voor de drie fteldenze driemaal III.

Desgelyk vier IIII, of IV om dat vier een min dan vyf is.

De V wierdt voor Vyf, als de eerfte letter van dat woord, genomen.

Even gelykze, met by de V, I te voegen het getal van fes;

Of, met by V, II te ftellen, het getal van feven betekenden.

Voor agt fchrevenze VIII, dat is vyf en drie, of IIX, dat twee min als tien betekent.

Zoo fteldenze ook IX voor negen, als zynde een min als tien; of VIIII als noch vier meer in 't getal als V bevattende.

De X wierdt voor tien genomen, ter oorzaak zy uyt twee zamengekoppelde V. beftaat.

Verders zyn naar 't voorbeeld der Romynen, by de oude Nederlanders ook de M voor Duyzend, de D voor vyf honderd, de C voor honderd, de L voor vyftig, de X voor tien en de ij voor twee in 't uytdrukken der getallen, tot een overgrooten laft, gebruykt geworden. 't Geen blykt uyt het groot getal deezer letteren, die ze genoodzaakt waren te gebruyken: als by voorbeeld; in 't fchryven van deeze kleine fom-

me

me van 44349-18-14 haddenze by de dertig telletteren nodig.

XXXX MMMM CCC XXXX-

CIIIC-XCIIII-XIC

Of

xxxxmmmmcccxxxxviiij-
xviii-xiv.

Welk groot getal namaals wyflyker en gerieflyk veranderd is aldus:

xliv^m. iij^c. xlix-xiix-xiv.

Waar van men noch hedendaagfch zeker overblyfzel ziet in de rekeningen, welke door de Geheimfchryvers der Steden, Bedienden van het Stadhuys, Rentemeefters, en andere openbaare Beamptfchryvers worden opgefteld en verrigt.

Doch na den Jaare van twaalf honderd, zyn deeze tien Cyfferletteren 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 in Europa, om de getallen uyt te drukken, in gebruyk geraakt. Welke zommige fchryvers voor Egiptifche, Arabifche, Indifche of diergelyke merktekenen hebben aangezien: of gelyk Huetius vermeint (1) zoudenze zeer oude Griekfche ABC letteren weezen, welke door de Boekfchryvers, die taale onkundig, door 't geduurig uytfchryven

(1) Demonft: Evangl.

ven; zouden zyn verbasterd, en in dien staat en gebrekkelykheid aan de Arabieren van de Grieken opgekomen. Doch deeze onderstelling steunt alleen op gissingen, die geenzins konnen worden beweezen, dewyl ze met de waarheid zyn strydende. In tegendeel vermeen ik, door goede en bondige beweegredenen, te konnen aantoonen, dat onze tien hedendaagsche Cyffermerken niet anders als Oude Spaansche of Punische A B C. letteren zyn; met de welke men 't aldereerst in Spanje, omtrent den boven bepaalden tyd, heeft beginnen te rekenen. Want gelyk de Jesuit Papenbroek (1) Johan Mabillon (2), en andere Geleerde schryvers aanmerken, is het een vande zekerste kentekenen van hunne valsheid, zoo men oyt schriften voor dien tyd ontmoet, met dusdanige Cyferletteren gedagtekend.

(1) Resp: contra R. P. Seb: Carm: Part: II art: 16, num: 160

(2) de re diplomatica lib. II Cap: 28.

En of wel ons de oude Spaansche of Punische taale onbekend, ja het ABC dier volkeren althans geheel verlooren, en te niet gegaan is, zoo kan men nochtans op hunne overgebleve penningen, ten bewys van het hier boven gezegde, onder de letteren hunner onverstaanbaarste Om- en Opschriften die alle middagklaar aan toonen. En om den leezer niet lang op te houden, zoo zie deezen (3) penning, welkers afbeelding de Hr. Oudaan in de vierde tafel van zyne Roomsche Mogentheid (*) ons heeft agtergelaten. In het omschrift boven den Olyfant zyn de drie laaste letteren onze 9, 7 en 5. en in het ondergestelde byschrift, ziet men de 8. 7. 9 afge-

(3) Taf. A Penn: 2

(*) tol 49

afgebeeld. Welke getalletteren men ook op oneindige andere Penningen, van de zelfde Volkeren gemunt, zeer duydelyk gesteld vindt. Dus zal iemand, by voorbeeld, de moeite nemende van het deftig werk (1) van den geleerden Spanheim op te slaan, daar in eenen penning ontmoeten, waar op alleen deeze getalletteren 1779 zoo klaar staan uytgedrukt; dat iemand van de oudheid deezes pennings onbewust, die letteren voor het getal van seventien honderd negen en seventig zoude aanzien. Zoo vindt men ook op deezen penning (2) van Koning Juba, door den Jesuit Jobert in zyne Inleiding tot de (3) penningkunde bygebragt, deeze drie cyfferletteren o. 1. 2. aan de slinker zyde van het ruggestuk des pennings ter neder gesteld.

In voegen ons nu maar overblyft de 3 en 4 te moeten aantoonen, want wat de 6 belangt, die is maar een omgekeerde 9. Eer ik hier van een aanvang maake, gelieve de leezer aan te merken, dat men in den beginne, als deeze Punische letteren eerst voor Cyffermerken zyn gebruykt geworden, geenzins deze 4 maar die dusdanig uytdrukte, als blykt uyt dit stukgeld (4), ten tyde van Maria van Bourgondie gemunt. Het welke myne stelling, dat de hedendaagsche Cyffermerken Punische letters zyn, te meer bevestigt: dewyl 't is op die oude en niet de hedendaagsche wyze, dat men de Cyfferletter vier onder de punische letteren ook verbeeld vindt, als blykt uyt deezen penning (5), welke ons door de voorgemelde Jobert in zyne print-

ver-

(1) differt. IIII de usu & præst: num: fol 289

(2) Taf: A penn: 4

(3) Scien: des medaill fol 174.

(4) Taf: A penn. 8

(5) Taf: A penn: 6

verbeeldzelen is (1) medegedeeld en agter gelaten. Wat nu eindelyk de 3. aangaat, van deeze zal ik namaals, met meerder vrugt en ordere spreeken.

Verders wordt dit gevoelen, dat namentlyk onze hedendaagsche Cyfermerken, oude Spaansche of Punische A B C letteren zyn, zeer wel bevestigd, door 't geene de Jesuit Papenbroek (2) in zyne geleerde Schriften aanhaald, hoe Alphonzus de X. Koning van Kastilien en Leon, bygenaamd de Sterrekyker, de eerste geweest is, die in den Jaare 1240 in 't opstellen van zyne sterrekundige Tafelen de zelve zoude gebruykt hebben. Want niets was hem nader als, naar 't voorbeeld van de hier voor reets aangehaalde volkeren, zich ook van zulke telletteren te bedienen, welke eigen aan zyn Vaderland, en reets van zeer oude tyden, als blykt uyt den eersten Penning ten tyde van Augustus geslagen, by de Spanjaarden of Punische Volkeren, die Spanjen overheerd hebben, zyn in gebruykt geweest. Want wat de Jesuit Papenbroek in de gemelde plaats voorgeeft, dat de Arabieren die tien Cyffermerken van de Indianen in den Jaare 900 na Christus geboorte zouden hebben ontfangen, en aan de Mooren en Sarassenen over geleverd, van welke Volkeren, na ze Spanje hadden overstroomd, de voornoemde Alphonzus die zoude hebben ontfangen, moet niet van de letteren zelfs, maar van de wyze om'er de getallen meê uyt te drukken, verstaan worden. Want dat ze ouder zyn, is reets

(1) Scien. des Medaill. fol. 51.

(2) Resp. contra R.P. Sebast. à St. Paulo Carm. Part. II. Artic. 16 No. 160.

reets bewezen, maar dat de wyze om'er de getallen mede uyt te drukken, van de Oosterſche Volkeren ontleend is, blykt genoegzaam uyt de ordere van ze te ſchryven, welke van agteren naar vooren, naar 't voorbeeld van alle de Oosterſche Volkeren, geſchiedt. Daar en boven heeft ons de Hr. Tavernier deeze nevenſtaande Tafel, in zyne Reysbeſchryvinge van de Oosterſche Landen, mede gedeelt, uyt dewelke men met het oog kan afmeten dat de Oosterſche Volkeren, hoewel in taal onderſcheiden, egter de zelfde wyze en ordere, als wy althans, in 't uytdrukken van hunne getallen, niet alleen onderhouden, maar dat ook onze 3, die noch overig was om te moeten worden aangetoond, onder de merktekenen, waar meê zy hunne getallen uytdrukken wordt gevonden. Nochtans gelieve de Leezer dit eenige onderſcheid tuſſchen onze en hunne wyze in 't cyfferen aan te merken, dat ze, namentlyk, om hunne getallen te vermenigvuldigen, zulks niet doen door een O, als wy, maar in de plaats van die, met alleen een ſtip agter de telletter te zetten.

In wat Jaar nu het Cyfferen met deeze Puniſche letteren in Neêrland is bekend geworden, is volkomen onzeker. Doch om verſcheide beweegredenen, is men verpligt vaſt te ſtellen, dat dit omtrent het Jaar van dertien honderd zal geſchiedt zyn. Want hoewel deeze Cyfferletteren op onzer Graven geld (1) niet eerder als in den Jaare 1472. worden gevonden, zoo is dat meêr geſchiedt, om

(1) Alkem. Munt. der Gr: v: Holl: fol. 134.

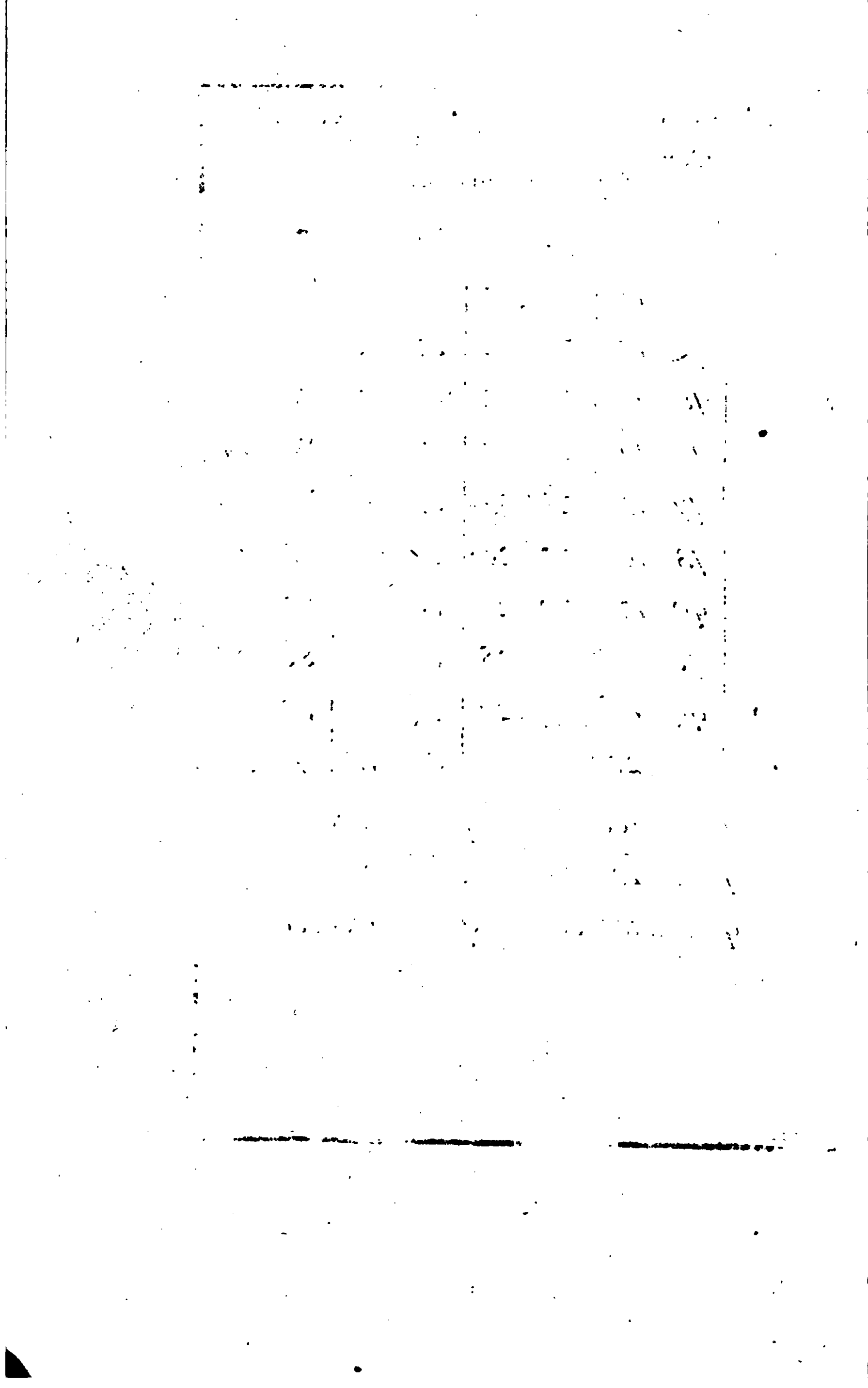
Order in het ſtellen der Cyffer-merken, by alle Ooſterſche Volken als nog in gebruyk.

q	1	qq	11	zq	21	εq	31	8q	41
z	2	qz	12	zz	22	εz	32	8z	42
ε	3	qε	13	zε	23	εε	33	8ε	43
8	4	q8	14	z8	24	ε8	34	88	44
y	5	qy	15	zy	25	εy	35	8y	45
3	6	q3	16	z3	26	ε3	36	83	46
9	7	q9	17	z9	27	ε9	37	89	47
τ	8	qτ	18	zτ	28	ετ	38	8τ	48
ɣ	9	qɣ	19	zɣ	29	εɣ	39	8ɣ	49
q	10	z	20	ε	30	8	40	y	50

q.......... 100 q.......... 1000

q.......... 10000 z.......... 20000

q.......... 100000 q.......... 1000000

om dat men toen ter tyd de gewoonte niet hadt, van de Jaaren der muntinge op het geld te ſtellen, als om dat die Cyfferletteren niet eerder zouden zyn in gebruyk geweeſt. Want men heeft ouder Opſchriften voor handen, wier dagtekeningen met deeze Puniſche letteren ſtaan uytgedrukt. Als by voorbeeld; dit (2) Grafſchrift, 't geen te Kleef in de groote Kerk wordt gevonden.

(2) Kleefſchen Luſthof fol. 93.

In den jare onſers heren 1394 op onſere lieve vouen avont geboorte ſtarff Aleph vander Marck die Biſchop was te munſter en te Ceulen, wert daer naer greve te Cleve en name ten wyve Margaretha een dochter van den berge, die hadden te ſamen XVI kinderen, en de alſte van deze kinderen wert greve naer den vader ende hiet Aleph.

Doch alhier ſtaat aan te merken, dat in't uytdrukken van het getal van XVI kinderen geene Puniſche, maar naar ouder wyze eige telletteren zyn gebruykt geworden, welk gemengeld gebruyk, in andere opſchriften van dien tyd, ook word gevonden, tot een overtuygend bewys, van den eerſten opgang deezer Puniſche letteren. Dus vind men in de zelfde Kerk dit Grafſchrift. (1)

(1) Kleefſchen Luſthof fol. 95.

In d'Jaer ons heeren MCCCC. 66. op den neiſten manendag voir mittfaſten bleeff doet arnd: greve toe benthem heer toe ſtenderen benthem en tekkenburgh, bijt voir die ſiele.

Want ſtraks, na dat de Puniſche letteren door Alphonſus waren in gebruyk gebragt, heeft zich niet ieder, naar zyn voorbeeld, van de zelve bediend; maar ze zyn in den beginne door geene andere, als die van de Wiskonſt, Sterrekunde, en Landmetery handelden, gebruykt geworden; en waren maar alleen de Cyfferletteren van zulke perſoonen, die zich in die Wetenſchappen oeffenden, en boven het gemeen in kenniſſe uytmuntede. Doch als namaals, met de Drukkonſt, de Geleerdheid het hoofd opbeurde, en dat de Boeken, waar in ze wierden gevonden, onder den gemeenen man gemeender wierden; hebben ze meerder grond gewonnen, en zyn te met ook by de min geletterde perſoonen in gebruyk geraakt, en eindelyk by alle de Europiſche Volkeren, hoe zeer van taale onderſcheide, al om als de bequaamſte Cyfferletteren aangenomen, en met een wonderbaare beſtandigheid tot noch toe in zwang gebleven.

ZES-

ZESDE HOOFDSTUK,

Van de

NOODMUNTEN.

DEeze zyn eigentlyk geene Historypenningen, maar zeldzaame Geldstukken, welke in de belegerde Steden, in duure tyden, of by anderen nood des Lands, met verscheide Wapenschilden, en zodanige Opschriften zyn gemaakt geworden, die de Rede hunner buyten gewoone munting te kennen geven. En wat voor eerst de opgestempelde Wapenschilden aangaat, die zyn meesten tyd van de belegerde Steeden zelfs, of van de Steêvoogden, die ze beschermd hebben; wier borstbeelden nooit of zelden daar op worden gevonden, als het hooge Oppergezag des Lands te na gaande: en 't is hierom, gelyk my wel gezegd is, dat de Heer de Surville weinig dank by 't Fransche Hof behaald heeft, wegens hy, staande het beleg van Doornik, op zyne zilvere Noodmunten zyn borstbeeld heeft doen stempelen. Doch dewyl deeze Noodmunten, zoo door 't een als 't ander, aan de Historie een zekere deftigheid by zetten, en den geleden nood des Lands bevestigen, worden ze van de Liefhebbers, die op 't vergaderen der Historypenningen toeleggen, als deftige gedenkstukken opgezogt, en in waarde gehouden. En gelyk deeze geldstukken door de eene of

andere Stad, Landschap, of Steêvoogd gemaakt zyn, om bygebrek van geld, in hunnen nood, daar voor gangbaar te weezen, en men gevolgelyk weynig acht op de vereischte netheid in 't munten dier stukken heeft gegeven, is 't geen wonder dat ze van alderhande muntstoffe en gestalte gemaakt zyn, en zelden de waarde van 't gangbaar geld hebben; waarom aan de bezitters dat verlies by inwisseling gemeenlyk weder wordt goed gedaan; en tot teken dat die vergoeding geschied is, daar op gemeenlyk noch een klein Wapenschildje van den Staat of Persoon, die de inwisseling verrigt heeft, gestempeld: om te beletten, dat van een stuk niet meer als eens de beloofde vergoeding zoude konnen geëischt worden. En 't is hierom dat men zelde papiere Noodmunten van Leiden vindt, wier verlies niet vergoed is, en gevolgelyk geen opgestempeld wapenschildje van de Staaten van Holland hebben.

Het gebruyk en herkomste der Noodmunten is zeer oud: want den geleerden Oudaan (1) deelt ons eenige oude Roomsche Penningen van Augustus Tiberius, doch voornamentlyk van Claudius mede, op de welken eenige noodletteren boven op de eerste verbeeldzelen gestempeld staan, en vermeint, dit in de groote hongersnood onder Claudius geschiedt te zyn: waar van in de Handelingen (2) der Apostelen gedagt wordt. Want daar het Koorn en andere Eetwaaren zeer schielyk tot een over hoogen

(1) Roomſ. Mogent fol 12.

(2) XI Hoofdſt: v. 28.

gen prys opsteeg; was 'er een vaardig middel noodig, om de arme luyden in die gemeene nood te ondersteunen, en deeze daar toe de gereedste. Op later tyden als de hedendaagsche Gedenkpenningen zyn in zwang geraakt, worden ook veelderhande Noodmunten gevonden, die door verscheide Volkeren, in hunnen hoogdringenden nood; zoo nu en dan gemaakt zyn.

Ja! daar zyn weinige Landschappen, waar in 't Oorlogsvuur geblaakt heeft, of ze komen ons verscheide stukken van dien aard uyt te leveren. Van welke Luckius ons twintigderhande, die, staande de zestiende Eeuwe, in verscheide gewesten gemunt zyn, in zyn Penningwerk heeft agtergelaten.

En wat de Nederlanden in't bezonder aangaat, dewyl die door geduurige Oorlogen, zedert het begin der Regeringe van Philips den II. tot de laast gesloote Vrede te Uytrecht, zyn gedrukt geweest; heeft zich niemand te verwonderen, dat men daar in, by de veertig Steden telt, welke, staande haare benauwtheid, van Zilver, Koper, Tin, Lood, ja van Papier een groote menigte van alderhande Noodmunten, zoo door den prys als maakzel onderscheiden, hebben geslagen.

Dus heeft den Hr. de Surville (als gezegd is) staande het laatste beleg van Doornik van zyne Zilvere schotels vierkante guldenstukken, die zyn borstbeeld voeren, laten slaan. Van Koper vindt men 'er door Bouflers, staande het beleg van Ryssel, met zyn Wapenschild gemunt; en Quesnoy

door de Françoysen belegert, heeft 'er ons van Kaartebladen, waar op in zwart lak, het zegel van den Steêvoogd gedrukt staat, uytgeleverd: even gelyk ook de andere Steden andere Noodmunten, welker belegeringen de oorzaake van 't slaan derzelve, en den prys, waar voor ze gangbaar waaren, ik in myn voorgemelde Penningwerk, volgens ieder Jaar, en naar den draad der Historie, hebbe beschreven.

DER-

DERDE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

VASTE GRONDREGELEN IN HET PENNINGMAKEN TE ONDERHOUDEN.

DEwyl ik in de twee voorgaande deelen en den Oorſpronk van het geld, en de onderſcheide zoorten der later penningen, hebbe afgehandelt; dunkt het my niet ongevoeglyk ook iets, volgens beloſte, van de grondregelen, om die wel te ontwerpen, in dit derde deel te moeten zeggen. Eensdeels op dat (dewyl wegens dit voorwerp tot noch toe van niemand iets zynde in 't ligt gegeven) de Liefhebbers aan deeze regelen de regte waarde der aan de hand komende Penningen zouden konnen afmeten; anderdeels, om dat in deezen tyd, waar in het penningmaken zoo zeer in zwang gaat, de Doorlugtige grondregelen der Ouden, by de meeſte penningmakers zoo niet geheel onbekend, ten minſte zeer zelden, en meer by geval, als uyt grondige kenniſſe, zyn in acht genomen. Ja! de vryheid in 't ontwerpen der penningen naar eigen welgevallen, is heden zoo groot geworden, dat ligt eenigen, op 't hooren melden van OUDE GRONDREGELEN IN 'T PENNING

NINGMAKEN, die als belachgelyk, en als onwaardige vrugten, van des Schryvers eigen brein, zullen uytkryten. Doch des onaangezien is het zeker, dat, gelyk de Treur-en-Blyspelen (waar in de zaaken sprekende verhandeld worden) aan zeekere tonneel wetten gebonden zyn; zoo ook de Penningen (waar op men de voorvallen spraakeloos verbeeld ziet) aan vaste grondregelen zyn onderworpen, welke iemand zeer ligt zal komen t'ontdekken, zoo hem het wezentlyke einde, waar om een penning gemaakt wordt, bekend zy. Want alles, wat dat bevordert en voortzet, is te pryzen, en als een grondregel op te volgen; daar in 't tegendeel weder al zulke zaaken, als grove misslagen, zyn te vlugten, die niet alleen dat einde tegengaan, maar dat slegs vertraagen.

De Romynen, welken in hunnen meest bloeyenden stand, onder alle de oudere volkeren, in 't handhavenen van de goede tugt en ordere, by uytnementheid, hebben uytgemunt, en daar door niet min als door de kragt hunner wapenen, de geheele bekende Wereld in 't eind' onder hun gebied gebragt, hebben straks in den eersten opgang hunner grootheid, eene bezondere zorge gehadt, dat het munten van 't geld en penningen, buyten alle bedrog en volgens zekere grondregelen, welke gegrond waren op de goede rede, mogte verrigt worden. Dus ontrent twintig Jaaren na de Koninklyke Heerschappye binnen Romen was ver-

nie-

nietigd, is, tot bestieringe van den vrygeworden Staat, de alom bekende wet der twaalf tafelen, tot een vasten grondslag van de vlottende Regeringe ontworpen, en daar by onder anderen vastgesteld (1) *dat de mindere Magistraat de zorge hebbe van het Koper, Zilver en Goud voor den Staat te munten.* Naderhand zyn die geenen, welken opzigt over het geld-en penningmunten hadden, VERZORGERS DER TIENDELINGEN genaamd; en eindelyk DRIEMANNEN der munte (2) aangesteld, welken op het gedrag en schoole der geld-en penningmunters (waar in ze wegens de grondregelen dier konst wierden onderwezen) een gestadig opzigt hadden: vermits de oude Geld-en Penning munters een zekere zoort van slaaven waren, welken met vrou en kinderen (3) voor altyd aan dat handwerk verbonden bleven. Hier door is 't geschiedt, dat der zelver getal te met door voortteeling zoodanig vermenigvuldigde, dat die menigte, staande het Ryks gebied van Aureliaan, na 't ombrengen van den Opper-muntmeester, tegens dien Keyzer opstondt, en zoo zwaaren kryg verwekte, dat die nauwlyks konde gedempt worden: als ons Vopiscus, Eutropius, Victor, en Suidas in hunne schriften hebben agtergelaten. Dit welgeregelde opzigt der Roomsche Muntmeesteren, heeft de konst in 't Penningmunten, hand overhand dagelyks beschaaft, en eindelyk tot die volmaaktheid

doen

(1) Cicero de Leg: III, 3.

(2) L 2 § 30 ff de orig: Juris.

(3) L. 1. 7.13. C. de muri leg: monet:

doen opklimmen, welke een keurig kender niet als met de uyterste verwondering, op de overgebleve penningen (die staande den bloejende staat der eerste Keyzeren gemunt zyn) als noch komt te beschouwen. Ik zegge de eerste: want al ten tyde van Constantyn, was de grootste konst, frayheid en innerlyke waardy, bereids indiervoegen vervallen, dat de opgestempelde beeldenissen naauwlyks kenbaar waren, en de penningen meer koper als zilver inhielden.

En of wel de te met uytgevonde grondregelen, dier eerste afgeregte Romynen, by geschrift tot ons niet zyn afgedaalt, zoo is 't egter, als men de groote menigte hunner overgebleve penningen, niet ter loops, maar met aandagt komt te beschouwen, dat men ligtelyk die oude grondregelen zal konnen ontdekken, welke de ervare Oudheid, volgens het rigtsnoer der welgegronde rede, in 't maken der penningen, voorheên zich hadt voorgeschreven.

Het is dan op 't voetspoor dier oude Romynen dat ik wil voortgaan: 't is uyt hunne overgebleve penningen, dat ik zekere vastgaande regelen wil opdelven, en getoetst aan de gezonde rede, als zoodanig te boek stellen.

Eer ik egter daar mede een begin maake, dient alhier voor af te worden aangemerkt, dat men de Roomsche Penningen, tot hoe volmaakt een voorbeeld die alhier ook schynen te zyn voor oogen gesteld, geenzins in allès zoo stiptelyk moet naarvolgen, dat men

in

in zekere voorvallen, daar van niet zoude duryen afwyken. De Franſche Toneeldichters hebben ons hier in voor gegaan; want hoewel ze de hooge Treurſtyl van Seneca in waarden hielden, hebben ze egter de ſchikking van 't Toneel, waar in zyne ſtukken gebrekkelyk zyn, geenzins opgevolgt, maar die in eene volmaakter ordere gebragt, en aldus zyne loflyke voetſtappen nagegaan, zonder over zyne misgangen te ſtruykelen. Even zoo moet, by voorbeeld, alle duyſterheid, zynde een der grootſte gebreken, op de Penningen gemeidt worden; hoewel veele der Ouden met dit euvel beſmet zyn, en dat men tot verſchoning van dit gebrek, niet ongegrond kan bybrengen, dat die duyſterheid niet zoo zeer uyt de Penningen zelfs, als wel uyt het groot verloop zoo veeler Eeuwen voortvloeidt; welke maken dat zaaken, ter dier tyden aan de minſtgeletterden bekend, aan ons jegenwoordig zoo niet geheel, ten minſte voor een groot gedeelte, zyn onbekend geworden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

VAN DE EENHEID DER GESCHIEDENISSE.

DE penningen zyn ſtomme vertoningen; en dienvolgens, als de Mimen en Panthomimen der Romynen, aan veele wetten, den tooneelſpelen eigen, onderworpen. In voegen, gelyk Horatius (1) van de dichtkunde zeidt.

(1) 23.v.

Denique ſit, quod vis, ſimplex duntaxat & unum:

Eindelyk een ieder werkſtuk zy ſlegsenkel en eenwezig. Zoo moeten ook de penningen eenwezig zyn in de GESCHIEDENIS, in de PLAATS, en in den TYD.

De EENHEID DER GESCHIEDENISSE is niet anders, als op eenen en den zelfden penning niet meer als eene geſchiedenis, of voorval te vertoonen; of zoo 'er meerder geſchiedeniſſen, als eene, het voorwerp van een en den zelfden penning zyn, moeten die zoodanig verbeeld worden, dat ze ons maar als een voorwerp voorkomen, en niets verbeelden, als het geene tot dat een en 't zelfde einde is ſtrekkende. Dit is een geheim, 't geen wel zynde in acht genomen, eene wonderlyke deftigheid aan den ontworpen penning zal by-

zet-

zetten: daar in tegendeel, hoe meerder onderscheide zaaken afzonderlyk op eenen penning verbeeld worden, hoeze de aandagt des beschouwers te meerder zullen verdeelen, en zich onderling van de vereischte achtbaarheid beroven. Want, by voorbeeld, hoe onhebbelyk zoude het niet zyn, zoo wie op een toneel in den eenen hoek den Slag van Ramellies, in den anderen het Ontzet van Barcelona, en in den derden het verslaan der Françoyzen voor Turin te gelyk verbeelde. Of ook, byaldien een deftig schilder zyn stuk in viere verdeelde, waar van het eene den brand, van Troye, het tweeden de schipbreuk van Æneas vloot, het derde de dood van Dido, en 't laaste het verslaan van Turnus bevatte. En hoewel de misslagen van deezen aard vry tastbaar schynen, zo ziet men egter deeze en diergelyke door vele liefhebbers, in 't maken hunner penningen begaan. Want hoe veelen zyn 'er niet, die hunne penningen verdeelen; plaatzende in 't eene gedeelte dit, en in 't andere dat, en aldus door al dien schoonen opschik meêr een opgetooyde kermis kraam, als een welgeschikten penning ontwerpen. Van dusdanigen aard is deeze penning (1) wiens ruggestuk in vier verscheide hoeken vier verscheide zeegevegten, A, in 't ronde van de borstbeelden van de Admiraalen Russel en Almonde bevat; en dus worden op een Toneel, ik meene den Penning, vier verscheide zaaken tegen alle goede grondregelen, te gelyk vertoond.

(1) Taf. 5 penn.

Som-

Sommige in tegendeel, verbeelden wel geene twee onderscheide geschiedenissen op een en de zelfde zyde; maar op de eene zyde deeze, en op het ruggestuk een andere: het geen mede tegtdraats tegens deeze grondregel, en het oud gebruyk der Romeynen aanloopt, welke zich met veele omzigtigheid hebben onthouden, van twee onderscheide ruggestukken tegens of aan den anderen te hegten; maar in 't uytkippen der geschiedenissen altyd op de zoodanige toegeleidt, welke niet zoo zeer om de veelheid haarer leden, als wel om haare eigen grootheid en deftigheid, waardig waren den nakomelingen, ten voorbeeld, in 't Metaal te werden agter gelaten. En gelyk het zeker is, dat men op ieder voorval geenen bezonderen penning kan maken, zo zoude iemand licht mogen vragen, op wat wyze men dan verscheide geschiedenissen als een zal verbeelden? Ik antwoorde, met alle de beoogde zaken door eene konstryke vinding in een te smelten; dat, hoewel verscheide geschiedenissen het voorwerp van den penning zyn, die egter op den zelven, maar als een vertoont worden. By voorbeeld; om op den Slag van Ramellies, het ontzetten van Barcelona en Turin, ieder geenen bezonderen penning te maken, kan men op den gelukkigen voortgang van der Bondgenooten wapenen eenen penning ontwerpen, op wiens eene zyde een Zegeteken of ook wel eene voortrennende Overwinning, verbeeld staat; welke onder anderen met een krans van Lauwrier en twee andere-

ren

ren van groene en bloeijende kruyden, onder dit omschrift, vercierd waren:

GELUKKIGE VOORTGANG DER BONDGENOOTEN WAPENEN.

Staande dan verders, om kennelyk te maken waar in dat geluk bestaat, dit byschrift op den voorgrond:

DE FRANCOISEN BY RAMELLIES VERSLAGEN, BARCELONA EN TURIN ONTZET: 1706.

En op deezen voet zyn de drie voornoemde de overwinningen, niet zoo zeer het eerste voorwerp van den voornoemden Penning, als wel het grondslag van den *gelukkigen voortgang van der Bondgenooten Wapenen*. Op welke een eenige zaak de penning dan eigentlyk gemaakt is. En om dit gezegde met een penning zelfs, die volgens deezen grondregel ontworpen is, te bevestigen: zoo zie deezen (1), die hoewel op het winnen van drie onderscheide Steden gemaakt, egter door een konstige vinding, die zaaken zoodanig in een smelt, dat die zich maar als een aan ons oog vertoonen.

(1) Tafl. A penn. 1.

DER-

DERDE HOOFDSTUK.

VAN DE EENHEID DER PLAATZEN.

EEn goed Toneeldichter geeft wel acht, dat hy de plaats, op de welke zyn Toneelſpel eens een aanvang heeft genomen, die tot het einde van't zelve agtervolgt: en geenzins zyne Vertoners nu in een Zaal, dan eens op Straat, en naderhand weder in een Boſch doet te voorſchyn komen. Want daar de aanſchouwers geenzins van zitplaats veranderen, kan ook zoo groote verandering van Toneel, hen niet als ongelooflyk, en gevolglyk onſmakelyk voorkomen.

Het zelfde heeft noch meerder plaats in 't ontwerpen der penningen; want, daar in het Spel, 't welk vier-en-twintig uuren duuren mag, geen verandering van Toneel is toegelaaten; hoe zal dan in eenen tydſtip, dat het ontwerp eens pennings bepaald, zoo groote verandering konnen plaats hebben? dierhalven zyn alle zoodanige Penningen te verwerpen en af te keuren, welke op eene plaats twee onderſcheidene zaaken verbeelden; die, hoewel op den zelfden tyd, egter op zoo onderſcheide plaatzen zyn voorgevallen, dat het onmogelyk is, die te gelyk te konnen beſchouwen; en gevolgelyk ook onhebbelyk, om die tegens de aanlopende

re-

reden alzoo te vertoonen. 't Is dan tegens deezen grondregel dat de Fransche Hooge schoole der Opschriften in 't ontwerpen van deezen (1) gedenkpenning gemist heeft: welken zy tot lof van Koning Lodewyk den XIV, wegens het winnen van Bergen in Henegouwen en Nissé, gemaakt heeft. Want deeze twee Plaatzen, die zoo verre van den anderen zyn gelegen, worden op dien penning (2) in 't verschiet als twee gebuursteden vertoond; 't welk even zoo belachlyk is, als of een Dichter, by voorbeeld, op het zelfde Toneel in 't agtereinde den Minnaar in Spanje, en op den voorgrond de Minnares in Neêrland deedt spelen, en door tusschenkomst van een Renbode, de minne brieven in 't gezicht der aanschouwers deedt bestellen. Doch deezen misslag, op den Penning aangetoond, had men konnen voorkomen, met het grond ontwerp dier twee Steden, op een banderol, of iets anders te verbeelden: want by verbeelding staat het ieder vry de verste van den anderen gelegen zaaken te zamen gekoppeld, op een Penning te vertoonen. Gelyke misslag vindt men op deezen Penning (3) begaan; welke op den mislukten aanslag van den Prins van Walles op Schotland, is in 't ligt gegeven. Want hier ziet men de gevangen genoome vyanden naar den Towr van Londen brengen, op een en den zelfden tyd, dat men in een anderen hoek, op de kust van Schotland, het Schip de Zalisbury ziet

(1) Tafel A penn. 7

(2) Hist. Gedenk-penning. fol. 237.

(3) Tafel A penn. 3

veroveren. Diergelyke misgangen zyn door veele anderen begaan: doch dewyl ik toeleg om de grondregelen alleen aan te toonen, en geenzins de gebreken te geeſzelen, zoo laaten ons deeze twee voorbeelden genoeg zyn, om, over te gaan tot het vierde Hoofdſtuk.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

VAN DE

EENHEID DES TYDS.

EEn Treur-of Blyſpel mag ten uytſterſte niet meer of langer dan vier-en-twintig uuren duuren, daar in tegendeel een goed ſtuk Schildery (1); gelyk ook een Penning, zoo aan de eene als andere zyde, binnen een eenigen tydſtip bepaald wordt; dierhalven zyn alle zoodanige penningen, als wanſchepzels, van de hand te wyzen, op welke de verbeelde zaaken van dien aard zyn, dat ze op een eenigen tydſtip niet zouden hebben konnen voorvallen. By voorbeeld; zoo mag men nooyt op een en den zelfden penning, het aanvangen van een beleg, het overgaan der Stad, en het uyttrekken van de vyandlyke bezettinge verbeelden: dewyl dit alles op geen eenen tydſtip kan voorvallen. Welk gebrek men ook ontdekt op deezen (2) penning, door my bereids aangehaald. Want in de plaats van deeze eenheid van den tyd te hebben in agt genomen, ziet men daar op vier Zee-gevegten verbeeld, die op vier verſcheide dagen zyn voorgevallen. Overzulks het niet genoeg is eene geſchiedenis te hebben uytgekoozen; maar van die geſchiedenis weeder eenen eenigen tydſtip. Want gelyk de eens ter nedergezette verbeelding

(1) B. Lamey traité de Perſpectiv. Chap. I. fol. 19.

(2) Tafel A. penn. 5.

G 2 be-

bestandig en onveranderlyk is, en dat de tyd op ieder stip verandert, zoo kan men die onveranderlyke verbeelding, geenzins met alle die veranderende tydstippen doen overeenkomen. Zoo wie nochtans alle die veranderde tyd stippen door verscheide verbeeldingen wilde bevatten, die zal noodzaaklyk geen eene, maar zoo veel zaaken verbeelden, als 'er tydstippen zyn; en gevolglyk tegens de eenheid der geschiedenisse zondigen.

Ja 't is deeze eenheid van den tyd, die niet alleen op de voor-maar ook op de tegenzyde altyd moet worden in achtgenomen. Dierhalven heeft zeker Duytsch Penningmaker niet weinig gemist, welke in 't Jaar 1707 een penning op de geboorte van den Nieuwen Prins van Oranje Zoons Zoon van den Koning van Pruyzen (1) ontwerpende, op het ruggestuk hem als een Jongen Oranjeboom, en op de voor zyde des zelfs borstbeeld met een geplymd helmet verbeelde. Want wat eenheid van tyd is 'er in acht genomen, in opzigte van een kind, dat in de wieg gezwagteld leid, en een kind, dat met een gepluymd helmet verbeeld wordt? desgelyks zoo passen geene geharnaste Borstbeelden op de voorzyde van een penning, wiens ruggestuk van Vrede of Staatszaaken handelt. Want daar de penning, gelyk gezegd is, niet als eenen tydstip of oogenblik mag bevatten, hoe kan daar dan de Vorst in een Oorlogsgestalte en wapenrusting te pas komen? hoewel nochtans deeze uytrusting weder

(1) num: historic: fol 743.

der zelfs pryslyk zoude zyn, als de Vrede in 't Oorlogsveld, en onder de wapenen gemaakt was.

Doch dit alles moet aan een goed penningmaker niet genoeg zyn, maar hy dient deeze eenheid ter opzigte van de verbeeldinge en by-Cieraaden zoodanig in acht te neemen, dat'er niets op den penning verbeeld, niets onder de by-cieraaden geplaast worde, dat niet tot het bedoelde oogwit, zyne betrekking heeft, en aan het zelve zoo eigen zy, dat in geval die zaak daar van wierdt afgescheiden, die penning geenzins de vereischte volmaaktheid zoude blyven behouden. Even gelyk op het toneel geene perzoonagien worden geleden, welken niet tot het ten einde brengen van het Spel wezentlyk mede werken; en dat toneel spel voor het volmaakste, in dat deel, wordt gehouden, waar in geene vertrouwelingen, maar alleen zoodanige perzonagien worden ten toneel gevoerd, die alle mede haar wezentlyk belang hebben, in het ontknoopen van de vertoonde zaak. Zoo men aan deezen grondregel veele Gedenkpenningen quam te toetzen, hoe grooten opschik van onnutte by-Cieraaden zouden uyt de penningen niet moeten worden afgekeurd, met de welken alle hoeken en zyden overkropt zyn; en die, in de plaats van zeden vereischten luyster by te zetten de eenvoudige grootsheid, die in een penning moet uytmunten, komen te verdoven?

In 't eind' zoo moet noch deeze eenheid van tyd, in de schikkinge, 't gedrag, en uyterlyke gebaartens der verbeelde perzoonen, en by-Cieraaden worden uytgedrukt; en alles tot de uytgekoozen tydstip in diervoegen te zamen lopen, even gelyk die eigenschappen, ten tyde dat de verbeelde zaak is voorgevallen, volgens het onderscheide belang, en deelneeming van ieder Perzoon; zich waarlyk in des zelfs uyterlyk gedrag zouden hebben moeten vertonen. En dit wel zynde in achtgenomen, zoo zullen alle de verbeelde perzoonen en by-Cieraden, in plaats van de gedagten van den aanschouwer te verdeelen, in tegendeel de deftigheid der beoogde geschiedenis van alle kanten, en als gelyker hand te kragtiger voordragen; te meêr, zoo dan de uytgekoozen tydstip van dien aard is, dat hy op zyne kragtigste werking en dag gesteld, zoo eigen aan dat een eenig voorval is, dat hy noyt aan een ander van diergelyken aard, zoude konnen worden toegepast. Want wat achting kan ik voor een penning hebben, die als op de koop gemaakte schoenen, met eens op de leest te slaan, aan alle mans voeten passen; of die gelyk zyn aan die gedrukte huurceelen, welke met het invullen van den naam en tyd, aan zoo veele onderscheide huurders en verhuurders te stade komen? en egter zoo men de hedendaagsche Vredepenningen beschouwt, hoe weinigen zyn'er, welken volgens deezen grondregel gemaakt zyn? by voorbeeld: deeze (1) penning die aan de Nimweegsche Vrede

(1) tafel A, penn. 9.

Vrede zyne geboorte is verschuldigd, en op de eene zyde een Lelytak met de seven Nederlandsche Pylen in eengevlogten voert, is van dien aard, dat hy op alle Vredens, tusschen Vrankryk en de Vereenigde Nederlanden gesloten, toepasselyk is; als maar alleen het Jaartal op de andere zyde veranderd wordt. Ja de onkunde in deeze hoofdzaak gaat by eenige Penningmakers zoo verre, dat ze niet alleen een algemeinen toepaslyken penning ontwerpen; maar zelfs uyt gewinzugt, den reets uytgedienden penning, door't veranderen van 't Jaartal, en 't byvoegen van den naam der Stad daar de Vrede gemaakt is, dus opgesmukt, als een nieu gedenkstuk, den ontkundigen Liefhebber durven in de hand duwen. Gelyk blykt uyt deezen (1) penning, die eertyds op de Vreede van Ryswyk, doch althans op de Vreede van Uytrecht, tot een overtuygend bewys van zyne slegte waardy, gemaakt is. Uyt dit gezegde kan men afmeten, dat het zoo ligt niet valt een' goeden penning te ontwerpen, als veelen zich inbeelden; hoewel 'er weinige zaaken zyn, die niet iets afzonderlyk en aan haar alleen geheel eigen, bevatten: welke zonderlingen tydstip gevolglyk moet worden uytgekipt, om alzoo den penning aan de beoogde zaak geheel eigen, en alleen betrekkelyk te maken.

(1) Tafe B penn: 1 en 6

By voorbeeld; men zoude op de Vrede, die nu laatst tusschen den Spaanschen Koning en de Vereenigde Nederlandsche Staaten te

Uytrecht

Uytrecht gemaakt is, eenen Penning konnen ontwerpen, welkers voorzyde een Vrouw verbeelde, wier hoofd met een Stedekroon gedekt was, en zittende op de Voorsteven van een Koopvaardyschip, op een Speer den Hoed van Vryheid voerde; terwyl haare slinkere hand op het Wapenschild der Vereenigde Gewesten ruste, staande verders tot opschrift op den voorgrond:

BELGIUM FOEDERATUM.

Vereenigd Nederland.

Naar 't voorbeeld der Romynen, welke die Stad zinnebeeldig op de voorzyde hebbende verbeeld, daar onder alleen der zelver naam (1) tot byschrift stelden. Verders dient men op het ruggestuk eene snel voortrennende dood te verbeelden, die in de Regterhand de te zamengestrikte Wapenschilden van Spanje en van de Vereenigde Nederlanden beneffens eenen Olyftak, en in de Slinkerhand zyne alvernielende Zyze voerde, welke op de Koninglyke Kroone van Engeland, gelegen op den grond, was rustende. Het omschrift moet weezen:

(1) Oud. R. Mog. fol. 167.

MORS PACIFERA.

Vredebrengende Dood.

Verders noch op den voorgrond tot volkome uytlegging:

PAX

PAX HISPANÆ BATAVA CONFIRMATA. MDCCXIV.

Het Vreê-verbond tusschen Spanje en de Vereenigde Nederlanden bevestigd.

1714.

Want de Spaansche Koning, die uyt Staatkunde de te Uytrecht geslote Vrede tot noch toe slepende hielt, hadt zoo draa de dood der Engelsche Koninginne niet vernomen, of deedt straks het geslote Vreêverbond, door zyne toestemming nu bekragtigd, tegen dat der Vereenigde Staaten uytwisselen. Welke tydstip, in 't ontwerpen van deezen Penning zynde uytgekozen, aan deeze een eenige Vrede dan zoodanig eigen is, dat hy bezwaarlyk, aan een andere Vrede zoude konnen toegepast worden.

Den zelfden grondregel ziet men wonderlyk uytmunten in deze drie Penningen, welke de Fransche Hooge School der Opschriften (1) over het winnen van Valenza (2) in Italie, van Bouchain (3) en van (4) Valencyn in Vlaanderen, tot lof van Koning Lodewyk den Grooten gemaakt heeft. Dit zy hier van genoeg, over zulks dat het tyd wordt om ook tot verdere grondregelen over te gaan, en die wat van na by te beschouwen.

(1) Hist: Med: de Louis XIV. pag. 44. 154. 160.
(2) Taf: B. penn: 2.
(3) Taf: B. penn: 4.
(4) Taf: B. penn: 5.

VYFDE

VYFDE HOOFDSTUK.

Van de

VOORZYDENS DER PENNINGEN.

ALle Gedenkpenningen, 't zy ouden, 't zy nieuwen, zullen ze goed zyn, hebben twee leden, waar van de eene de Voor- en de andere de Tegenzyde of het Ruggestuk genaamd is. Want wat de zoodanigen aangaat, die maar eene zyde hebben, deeze worden geen Penningen, maar Penningplaaten genaamd, welke de Liefhebbers dier zinlykheden als onvoldrage vrugten, of als een gedeelte van eenen gesnuykten Penning, beschouwen.

Van de Romynen zyn 'er weinige of geene van dat zoort voorhanden: Ja zeker Schryver (1), in zyne Inleiding tot de Penningkunde, merkt dat aan als een wis voorteken van hunne valsheid. Aangaande de voorzyde, waar van ik hier handel, komen twee zaaken, te weeten, de Borstbeelden en der zelver Omschriften, in aanmerking: ter oorzaak dat op alle de Voorzyden een Borstbeeld, of ten minste een Zinnebeeld dat vervangende, binnen een geregeld omschrift moet gesteld worden. Om dit beter te begrypen, dient men aan te merken, dat ieder Penning altyd twee voorwerpen heeft; waar van de Geschiedenis op het Ruggestuk, doch het

(1) Jobert la Scien: des Med: IV Instr: fol. 48.

Borst-

Borstbeeld van den Perzoon, tot wiens eer de Penning gemaakt is, op de voorzyde geplaatst wordt. De Liefhebbers der oude Penningen verdeelen de Borstbeelden in vyf (1) onderscheide zoorten. Onder de eerste stellen zy alle de Borstbeelden der Koningen; Onder de tweede, die der Steden, het zy Grieksche, het zy Latynsche; het zy die of voor of na de grondlegging van 't Roomsche Keyzerryk gebloeidt hebben. De derde zoort was die der Stamhuyzen van Roomen, gemeenlyk de Burgermeesterlyke genaamd: De vierde, die der Keyzeren, en van die, welke tot de zelve betrekking hebben: en eindelyk die der Godheden, door het blinde Heidendom eertyds aangebeden. Maar gelyk deeze verdeeling meer volgens den rang der verbeelde perzoonen, als wel naar het onderscheid der borstbeelden gedaan is, dunkt het my beter die in twee onderscheide zoorten te verdeelen, te weeten, in weezentlyke Borstbeelden, en in Zinnebeeldige verbeeldzelen, die de plaats van een Borstbeeld vervangen. De wezentlyke Borstbeelden zyn weêr van tweederhanden aard, als enkelde Kopstukken, en volle Borstbeelden; welke eersten aldus genaamd zyn, om dat ze niet als het hoofd en den hals, zonder eenige borstcieraaden, verbeelden: even gelyk men de eerste Roomsche Keyzeren op de meeste hunner Penningen verbeeld vindt. En hoewel deeze Kopstukken vry eenvoudig zyn, zoo laten zy egter niet naar, overdeftig te weezen, te meer als ze door een konstige hand zyn ontworpen, gelyk door het by bren-

(1) La Scien. des Medaill. fol. 49.

(1) Taf: B. penn: 3. brengen van deeze eene voorzyde (1) kan blyken.

Daarenboven zoo is dit zoort van Kopstukken op alle Penningen toepasselyk; en zy hebben niets, het geene ooyt, wat voor tydstip 'er ook mag zyn uytgekozen, met de verbeeldinge van 't Ruggestuk komt te stryden.

In tegendeel de volle Borstbeelden, welke aldus genoemd worden, om dat ze altyd eenige Borstcieraaden hebben, kan men noyt op alle Penningen, maar alleen op de zulke plaatzen; wier inhoud van dien aard is, dat hy met de Cieraaden van 't Borstbeeld, de vereischte overeenkomst heeft. En om dit wat klaarder uyt te drukken, dient men te weten, dat, gelyk 'er zyn Geestelyken, en Luyden van den Tabbaard en van den Degen, dat 'er zoo ook driederhanden zoorten van Borstbeeldelyke Cieraaden, eigen aan ieders staat worden gevonden. Dierhalven zoo iemand tot lof, by voorbeeld, van eenig Geestelyk perzoon een Eerpenning begeert te maken, zoo moeten de Borstbeeldelyke Cieraaden met des zelfs bedieninge, en den rang zyner waardigheid overeenkomen: dat is, des zelfs Borstbeeld met zulk een kleeding verbeelden, als het ampt 't welk die Perzoon bekleed, komt te vereischen. Te meer, zoo de kleeding van zyn geestelyk beroep zoodanig is, dat die door geene mode wordt veranderd. Want zoo die te met ook een veranderinge is onderworpen, waar het beter een Kopstuk te verbeelden; om redenen

wel-

welke ik namaals, in 't elfde Hoofdstuk zal aanhaalen.

De Borstbeeldelyke Cieraaden van de Krygslieden zyn het Harnas, het Helmet, en de Lauwerkrans; als het Ruggestuk van eene bevogte Overwinninge gewag maakt.

Wat de Luyden van den Tabbaard, en de Mans en Vrouwen, die noch Geestelyk noch van den Degen zyn, aangaat, der zelver bycieraaden en kleeding zyn, om haar groot onderscheid, niet wel te bepaalen; maar hangen geheel af van de goede vindinge van den Penningmaker, welke daar by geenen minderen lof onderwylen, als in het ontwerpen van een goed ruggestuk komt te behalen. Als by voorbeeld in dit Borstbeeld (1) der Engelsche Koninginne, wiens Cierlyke en welgeschikte kleeding met een zonderlinge zwier is uytgevonden, en den lof van den maker zal vereeuwigen. Doch hier dient een grondregel te worden aangemerkt, waar tegen by naar alle Penningen, welke Borstbeelden op de voorzyde hebben, komen te missen: te weeten, dat in een perzoon altemets twee eigenschappen, en van den Tabbaard en van den Degen, doch op onderscheide tyden en voorvallen, konnen plaats hebben: en gevolgelyk, dat dan de Borstbeeldlyke Cieraaden van dat beroep moeten worden uytgekozen, met de welken de verbeelde perzoon, ten tyde van de uytgekozen tydstip van het ruggestuk, is bekleed geweest; dat is, zoo de tydstip van 't Ruggestuk zich in Staatszaaken bepaald vindt, laat het Borst beeld

(1) Taf. B, penn. 7

nooyt met Krygscieraaden vercierd zyn: maar wel zoo het voorwerp van het ruggestuk, zyn betrekking tot den oorlog heeft. Want wat komt een Borstbeeld, met eenen Koninglyken mantel omhangen, te pas, op een' tyd, dat men op het ruggestuk, des zelfs Onderdaanen, voor de eere des Vorsts, in 't harnas ziet sneuvelen? Of, waar toe met een yzere wapenrustinge het Borstbeeld des Vorsts verbeeld, als die op het ruggestuk in den Raad zit, den Volkeren Recht verschaft, Praalgebouwen stigt, of diergelyke Staatszaaken verhandeld? en nogtans hoe weynige zyn 'er die deeze grondles in 't maken hunner Penningen, hebben waargenomen.

Gelyk 'er niet alleen verscheide Penningen tot lof van zekere perzoonen, maar ook veeltyds tot die van verscheide Koningryken, Vorstendommen, Vryestaaten, Steden, Hooge Schoolen, en andere lichaamen gemaakt worden, welke door geen Borstbeeld konnen verbeeld worden; zoo heeft men de konst daar in te hulp genomen, met in de plaatze van door Borstbeelden, de voorgemelde lichamen onder de schorsse van welgeschikte Zinnebeelden, op de voorzyde te vertonen; even als op den Penning geschiedt is, wiens ontwerp ik hier vooren over het bevestigen der Spaansche Vrede, hebbe voorgestelt.

Dit gebruyk is zeer oud, en by de Romynen mede in zwang geweest. Aldus hebben ze voor het Joodsche land (1) een Palmboom, voor Egypte, (2) een Krokodil, voor de Parten een hooge (3) met punten bezette muts, die Volkeren eigen, en voor andere

(1) Oud. Roomſ. Mogent: fol. 118.
(2) Spanheim. de Preſt.& uſ.num. Diſſ. 3. fol. 149.
(3) Oud. R.Mog. fol. 152.

Landen en Volkeren andere afbeeldzels op hunne Penningen zinnebeeldig gesteld. Desgelyks ook de Godheden, weder op andere Penningen, voor die Steden, in de welken ze bezonderlyk (1) gevierd wierden. Van al het welke Oudaan in zyne derde zamenspraak omstandig komt te handelen. En of wel wy Christenen deeze Godheden niet wel gevoeglyk alom konnen invoeren; zoo is't egter dat men met behulp van de hedendaagsche Wapenschilden, en de overige Zinnebeelden by de Romynen gebruykt, genoegzaam alles, het geene men wil, kan verbeelden.

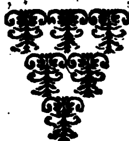
(1) La Scien. des Medaill. fol 64.

Met hoe grote konst deKopstukken enBorstbeelden ook zyn ontworpen, zulks ons straks de verbeelde perzoon, uyt de trekken van 't weezen, kennelyk komt te zyn; zoo moet nogtans, zal de voorzyde volkomen weezen, daar een Omschrift om gesteld worden: het geene denNaam en Waardigheid van den verbeelden perzoon, of het zinnebeeldig Borststuk eener gemeenschappye komt uyt te drukken. Want gelyk het voornaamste doelwit van den Penning is, de geheugenis der voorgevalle zaaken, of den lof van iemand te vereeuwigen (het geene alleen door de omtrekken van 't weezen niet zoude konnen geschieden, doordien die den nakomeling zullen onbekend zyn) zoo dient men door een klaar en duydelyk Omschrift, 't geen den verbeelden perzoon beschryft, dit gebrek voor te komen. Derhalven is het wezentlyke aan het Omschrift der voorzyde, dat het zelve geheel verstaanbaar den Verbeelden Perzoon, en de voornaamste zyner bezittende waardigheden met zoo

vol-

volkome woorden uytdrukt, dat de nakomelingschap geene rede hebbe om zich over de afgebrokentheid der woorden, en gevolglyk, over de duysterheid van den Penning zelfs, te beklagen, met naar den onzekeren zin, van de eerste letteren der woorden, als by den tast te moeten raden. Dit gebrek heeft niet alleen plaats in veele Romynsche Penningen, waar op de geleerdste Verstanden altemets verstompen, maar zelfs by onze laater Penningmakers: die door den begaanen misslag der Romynen beter deswegens dienden onderregt te wezen. En om geen groot getal van voorbeelden by te brengen, zal ik alleen dit omschrift van een Schelling (dien de Keurvorst van Beyeren te Namen heeft doen munten) ter neder stellende, en den zin van dien den Liefhebberen te raden geven.

MAX. EMANVEL. D. G. S. R. I.
RA. EL. ET. V. B. B. L. L. ET.
G. DVX. CO. P. R. F. H. N.

SESDE HOOFDSTUK.

Van de

EENVOUDIGE OF EIGE RUGGESTUKKEN.

(*) La Scien. des Medaill. fol. 64.

NA de voorzyden te hebben afgehandelt, komen de Ruggeſtukken, die het tweede gedeelte eens Pennings zyn, in aanmerking. Want 't is op deeze dat de zaak, tot welkers gedachtenis de Penning gemaakt is, op een aangenaame wyze wordt verbeeld, en door een bygeſteld Om-en Opſchrift uytgeleid. En dewyl deeze verbeelding, naar 't voorbeeld der Romynen, op driederhande wyze kan geſchieden, hebbe ik vaſtgeſteld, in drie onderſcheide verdeelingen, van ieder afzonderlyk, doch wel voor eerſt, alhier van de eenvoudige verbeelding te ſpreken.

Ik noem ze de eenvoudige, ter oorzaak ze ons niet alleen de verbeelding der gebeurde zake op eene eenvoudige en platte wyze voorſtelt; maar om dat ook het Omſchrift, op den zelfden voet, die eenvoudiglyk uytleid, en komt te beſchryven. 't Is door middel van deeze zoorte van Penningen, dat ons veele afbeeldzels van Renbaanen, Schouwburgen, Gevaartens in de Vergodingen gebruykt, veele Praalgebouwen, en andere zaaken der Romynen, zyn agter gelaten, en der zelver gedachtenis op hunne overgebleve penningen bewaard gebleven. Zoo vindt men

de Markt van Trajanus afgebeeld, en tot eenvoudig byschrift:

(1) Oud. R. Mog. fol. 489. FORUM (1) TRAJANI.

Markt van Trajaan,

(2) Taf. C. penn. 6 als in dit (2) afbeeldzel te zien is. Zoo ziet men op een anderen penning van den
(3) Oud. R. Mog. fol. 490. zelfden Keyzer, zyne *Basilica* (3) dat is, Koninglyk Hof, gestempeld, met dit byschrift:

BASILICA ULPIA.

Basilika van Ulpius.

want dit was de Stam-naam van Trajanus.

Desgelyk weder op andere penningen, andere afbeeldzelen, en eenvoudige uytleggende byschriften. Als:

(4) Oud. R. Mog. fol. 135. REGNA (4) ASSIGNATA.

De Ryken aangeweezen.

SIGNA A PARTHIS RECEPTA.

(5) fol. 132. *De (5) Roomsche Legertekens door de Parten te rug gegeven*.

(6) fol. 487 PALATIUM (6) NERVÆ.

Paleis van Nerva.

(7) fol. 46 ADOPTIO. (7)

Verzooning.

CON-

CONSECRATIO. (1) (1) fol. 465.

Vergoding.

ADLOCUTIO (2) COHORTUM. (2) fol. 409.

Aanspraak tot de Benden.

Of ook:

ADLOCUTIO (3) AUGUSTI. (3) fol. 409.

Aanspraak des Keyzers.

en duyzend diergelyke andere voorbeelden: welke men ook op de later penningen vindt opgevolgt. By voorbeeld: de Spanjaards vielen in den Jaare 1599. onder het beleid van Mendosa in de Bommelerwaard, om de Stad (4) Bommel te veroveren: dan hun voornemen, door de kloeke voorzorge van Prins Maurits, verydeld ziende, bouwden zy, om zich altyd den overtogt naar dit Eiland te verzekeren, op een ander bygelegen Eilandje een sterke Schans, die naar den naam van den Spaansche Landvoogd de *Sint Andriesschans* genaamd wierdt, op welk (5) voorval deeze (6) eenvoudige penning gemaakt is, wiens voorzyde het Borstbeeld van den Kardinaal Landvoogd, en het ruggestuk de nieuwe opgeregte Schans, met dit eenvoudig omschrift voerde:

(4) De Groot Ned. Jaarb. VIII. B. 389 Blad.

(5) Bizot Hist. Metal. d'Hol. fol. 97. *5

(6) Tafel C. penn. 2

MUNIMENTUM SANCTI ANDREÆ.

Schans van Sint Andries.

Zoo zoude men ook konnen op de voltrokken herbouwing van het Delftsche Stadhuys, dat in den (1) Jaare 1618 afbrande, eenen penning ontwerpen, welke het nieuwe, 't geen in 't Jaar 1662 geheel voltoyd was, op het ruggestuk, onder dit Jaarschrift, verbeelden; 't geen op des zelfs Gevel in vergulde letteren te leezen staat.

(1) Bleyswyk Beschr. van Delft fol. 118.

DeLphensIVM CVrIa reparata.

Het Delftsche Stadhuys herbouwd.

En of wel het ontwerpen van deeze eerste eenvoudige zoort van ruggestukken ligt valt, ter oorzaak die op eene eenvoudige wyze, de gebeurde zaak, met een diergelyk omschrift vertonen, zo laten zy egter niet na bevallig te zyn, indien de verbeelde zaak konstig naar het leven is uytgevoert, en de uytgekooze voorwerpen van dien aard zyn, dat ze door hunne eige deftigheid aan den penning de vereischte bevalligheid konnen byzetten. Doch indien de uytgekooze voorwerpen, zulke hoedanigheeden niet hebben, dient men die door uytgevonde Cieraden naar de konst op te toyen, dat is, zinnebeeldelyk te vertoonen: waar van ik in de volgende verdeelinge gaa spreken.

ZE-

SEVENDE HOOFDSTUK.

Van de

ZINNEBEELDELYKE RUGGESTUKKEN.

CIcero zeidt (1) elders, dat de Zinnebeeldelyke ſpreekwyzen in den eerſten beginne der Taalen zyn uytgevonden, als'er noch weinige woorden in zwang waaren; en dat door dit gebrek, de menſch genoodzaakt was, aan eene en de zelfde uytdrukkinge, behalven haar eigen, daar en boven noch een oneigen-zin toe te paſſen: doch dat op later tyd, deeze Zinnebeeldelyke uytdrukkingen, de menſch zoo bevallig en zinryk voorquamen, dat men ze eindelyk in gebruyk hielt; niet alleen uyt noodzaakelykheid, maar om een laage ſpreekwyze op te beuren; en door deeze geeſtige vinding meerder luyſter by te zetten. Het zelve kan en moet men zeggen van de Zinnebeeldelyke Ruggeſtukken. Want gelyk de Standvaſtigheid, Liefde, Hoop en andere diergelyke onzigtbaare eigentſchappen, ook wel het voorwerp van eenen penning wierden, welke men onder zigtbaare afbeeldzelen niet konde uytdrukken, was men genoodzaakt, alle de voorwerpen van dien aard door zigtbaare afbeeldzelen, doch van andere zaaken ontleent, Zinnebeeldelyk te vertoonen. Wordende dit aldus genaamd; om dat de

(1) de Orat lib. 3.

ontleende verbeelding, boven haaren natuurlyken, noch eenen oneigen zin heeft, met betrekkinge tot die zaaken, waar op de penning gemaakt is. En gelyk die Zinnebeelden onderwylen met een zonderlinge konst en aardigheid waren te zaamen gesteld, hebben de Geleerde Vernuften daar in zoo veel smaaks gevonden, dat men nu niet alleen uyt gebrek, maar ook om den geringen aard der voorwerpen op te toyen, de Zinnebeeldlyke Ruggestukken zelfs gebruykt, in zulke zaaken; welke men anders genoeg naar haare natuurlyke gestalte, zoude hebben konnen verbeelden. Jnvoegen het hier mede, als met de klederen, is gegaan; welke eertyds ter straffe van de zonden, tot dekking der schamelleden, zynde in gebruyk geraakt, althans door den verkeerden smaak van 't vervalle Menschdom, het voorwerp van zyne Hovaardy zyn geworden.

Het is niet genoeg, om een Zinnebeeldig Ruggestuk te zyn, dat de gebeurde zaak daar op Zinnebeeldig verbeeld wordt; maar het omschrift moet ook van dien aard, en gevolglyk Zinnebeeldig weezen. En gelyk de voorbeelden (1), volgens de getuygenis van zeker geleerd Redenaar, beter als de gegeve regelen, de verhandelde zaaken doen bevatten; zal ik eenige van de Romynen hier voorstellen: eensdeels, om dat het van hen is, dat wy de konst van 't Penningmaken voornamentlyk geleert hebben; anderdeels, om dat ik uyt hunne grondregelen, als

(1) l'Eloq: du temps fol. 4

als in den beginne gezegt is, de onzen heb willen opdelven. Dus vindt men deezen (1) Zinnebeeldigen penning, ter eere van den Jongen Valerianus geslagen; wiens ruggestuk een' naakten Jongeling, die op een Geyt zit, onder dit omschrift, verbeeldt.

(1) Tafel C. penn: 5.

JOVI (2) CRESCENTI.

den groeyenden Jupiter.

(2) Oudaan R Mog. fol. 216

Waar door zy den Jongen Keyzer toewenschen dat hy, voor alle laagen zyner Vyanden beschut, als Jupiter mogt opgroeyen en toeneemen; welke in Kreta wierdt gebooren, en van zyne Moeder verschoolen, om niet van zynen Vader Saturnus verslonden te worden: zynde daarom ook aan de Nymf Amalthea ter opvoeding gegeven, met Geyte melk gevoed, of gelyk andere willen, van de Geyt zelfs gezoogt; waarom hy hier op dezelve rydt, en 'er mede speelt.

Opgelyken voet vindt men op een penning van Deokletiaan.

JOVI FULGERATORI.

Jupiter den Weerligter:

Want die Keyzer, als Jupiter zyne Vyanden hebbende ter neder geblixemd, wilde Jovius (3) genaamd worden. Zoo ook op een' penning van Nero.

(3) Oudaan R. Mogent. fol. 219.

(1) Oud. fol. 220.

JUPITER (1) CUSTOS.

Jupiter de Bewaarder:

Op dien van Alexander Severus.

(2) & (3) fol. 221.

JUPITER (2) PROPUGNATOR.

Jupiter de Voorvegter:

Gelyk wêer op eenen van Gordianus.

JUPITER (3) STATOR,

Jupiter de Staandehouder.

En desgelyk ook van andere Zinnebeeldelyke verbeeldingen en byschriften: als.

(4) Idem fol. 235.

SOLI (4) INVICTO.

Aan de onverwinlyke Zon:

(5) Idem fol. 232.

APOLLONI PROPUGNATORI.

aan Apol (5) den Voorvegter:

(6) Idem fol. 238.

MARTI (6) CONSERVATORI,

aan Mars den Behouder:

(7) Idem fol. 239.

MARTI (7) PACIFERO,

aan Mars den Vredebrenger:

SE-

SECULI (1) FELICITAS, (1) Idem fol: 321

Geluk der Tyden:

SECURITAS (2) REIPUBLICÆ. (2) Idem fol: 326

Gerustheid van den Staat;

En veele diergelyke anderen. Welke voorbeelden der Ouden, men te met ook opde later penningen vindt naargevolgt. Gelyk onderanderen als Keyzer Karel de V zyne (3) Koningryken aan Philips zynen Zoon opdroeg, wierdt deezen (4) penning gemaakt; op wiens Zinnebeeldig Ruggestuk Herkules, die de Wereld torst, verbeeldt staat, onder dit omschrift:

(3) Luckius Sylog:num: fol 177

(4) Tafel C. penn. 3.

UT QUIESCAT ATLAS

Op dat Atlas Ruste

Doch in dit Opschrift is aan te merken, dat dit Zinnebeeld in veelderhande rustnemingen kan plaats hebben, en vervolgens te algemein is: Waarom, zoo het door dit byschrift,

REGNIS ABDICATIS.
MDLVI.

De Koningryken afgestaan 1556.

meer-

meerder was bepaald geworden, dan zoude dit Ruggeſtuk in alle zyne leden volmaakt zyn geweeſt. Desgelyks vindt men een zeer Goed Zinnebeeldig Ruggeſtúk van eenen Gouden Legpenning, die in't Jaar 1559 op de Trouw van Philips den II, en de geſlooteVrede van Vervins gemaakt is; want verbeeldende de Pauw van Juno, vereenigd met de Vredeſtaf van Merkuur, heeft hy tot omſchrift.

CONCORDIA.

Eendragt.

(1) Bizot Hiſt: med: d'Holl: fol. ** XXXIII.

Diergelyken (2) penning vindtmen op 't afbreken van 't Slot van Antwerpen gemaakt; wiens Ruggeſtuk onder een hoed twee in een geſtrengelde handen verbeeldt, hebbende tot Omſchift.

LIBERTAS CONCORDIA VINDICATA.

De vryheid door de Eendragt gehandhaaft.

Maar gelyk ik van het eerſte Opſchrift gezeidt heb, zoo zyn insgelyks die van de twee laaſte voorbeelden, niet genoeg bepaald; het welke indien 't door een by geſteld Opſchrift waar geſchiedt, die beide Ruggeſtukken van een zeer goed maakzel zouden hebben doen zyn.

De deſtigheid van de Zinnebeeldelyke Ruggeſtukken, beſtaat in de aardigheid van de

de uytgevonde Zinnebeelden. En dewyl, volgens 't gevoelen van den Hr. Pascal, (1) iemand, bequaam om iets nieuws uyt te vinden, zelden wordt gevonden; is 't geen wonder dat men ook zelden, en niet als met veele moeite, een volmaakt Zinnebeeldig Ruggestuk kan ontwerpen. Doch het geen uit de aard in de beginne moeylykschynt, wordt door arbeid, konst, en het opvolgen van de goede grondregelen, verligt. Want wat verkoopen de Goden niet al aan den arbeidzaamen? des dient een Penningmaker de kennisse der Oude Geschiedenissen te bezitten, om de Verdichtzelen van Ovidius en andere Hoofddichteren, aan de uytgekooze voorwerpen toepasselyk te konnen maken; en de deftige Voorbeelden der Ouden, getoetst aan de goede-rede, door een toegelaate verfmeding, volgens de reets gegevene grondregelen, in het ontwerpen der vereischte Zinnebeelden, aardiglyk naar te volgen. Doch het wezentlyke in alle Zinnebeeldelyke Ruggestukken is, dat het Zinnebeeldig ontwerp, altyd van veel verhevener en Eedeler aard zy, als de zaak waar op het wordt toegepast. Alzoo hebben de afgeregte Romynen, om hunne Wereldvorsten te verheerlyken, de zelven by hunne Goden, als men in de weinige aangehaalde voorbeelden zien kan, vergeleken; en de deftige eigenschappen, die ze hen wilde toepassen, van Jupiter, Apollo, Mars, Venus, Pallas en andere hoogverheve Zinnebeelden ontleent. Want hoe zal een Zinnebeeldig ontwerp, gelyk het

(1) Pensees Chap. XXXI.

het doen moet, eene kleine zaak opbeuren en meerder luyster byzetten, indien dat zelfs van kleinder luyster zy? dien volgens zyn alle de verkleinende Zinnebeelden verwerplyk. Ja het geheugt my noch geleezen te hebben, hoe den Redenaar Longinus, met den Griek Timeus de gek ſtak; teroorzaak hy den Grooten Alexander met den Redenaar Iſocrates hadt vergeleken: met te zeggen. *Dat die Vorſt in minder tyd geheel Aſie hadt veroverd, als Iſocrates hadt van doen gehadt om deszelfs Lofreden des wegens op te ſtellen.* Met meerder regt nochtans heeft men Homerus beriſpt van Agamemnon by een Koe te hebben vergeleken, om dat hy hair van de zelfde kleur hadt. Zulks dat zeker welſprekend (1) Schryver des wegens aanteikent, dat dit een en de zelfde miſſlag is, als of men een Kardinaal by een gekookte Kreeft vergeleek, om dat en den een en den ander rood van kleur is. Zoo wien 't nu luſt de meeſte der penningen ter toetze van deezen grondregel te brengen, op de welken men Slakken, Kreeften, Varkens, Honden, of noch verachtelyker voorwerpen, tot Zinnebeelden geſtelt heeft: wat lof zeg ik, zal men zoo hoogverheve uytvinders toeleggen? Ja! ik vraag dusdanige Penningmakers zelfs, welken, by voorbeeld, de Trouwe Waakzaamheid eens Konings door een Hond verbeelden, of zy dien Vorſt met woorden alleen, die vervliegen, dit ooyt zouden durven te gemoed voeren? O ons gelukkigen! want

(1) l'Eloq: du temps fol 153

Uwe

Uwe Majesteyt is de HOND, die voor ons waakt: En egter komen zy het zelve door verbeeldingen uyt te drukken, welken gemaakt zyn, om eeuwig in weezen te blyven. En om niet in 't algemein te blyven hangen, zie hier twee (2) onderscheide Tapenningen; doch die beyden op eene Zege gemunt zyn, welke de Bondgenooten te Almanara in Spanje, op de Ruytery van Koning Philips behaalt hebben. Doch wat verschil is'er tusschen den eenen en den anderen? Want hoewel de eerste het voorgevalle Ruytergevegt, slegs eenvoudig verbeeldt en beschryft, zoo ziet men'er egter eene deftigheid in uytmunten; welke, zoo lang de Penning in weezen blyft, den welverdienden Lof des makers zal in stand houden. De tweede in tegendeel, verbeeldt dat zelfde voorval; niet eenvoudig, maar Zinnebeeldig; en diende dienvolgens het voorwerp noch meerder luyster by te zetten: maar ik vraag den Lezer, of hem dit Haanegevegt met de zelfde deftigheid voorkomt? en of het, in plaats van 't voorwerp te vergrooten, dat niet verkleint? behalven dat zulk een Zinnebeeld op alle Veldslagen en ontmoetigen, tusschen de Duytzers en Françoyzen voorgevallen, altyd toepasselyk is; vermits 'er van't paarde gevegt tusschen de twee Koningen voorgevallen (dat het wezentlyke van de zaak is) iets gewaagt wordt. Eindelyk, het gaat met veele verbeeldingen even als met zekere Voorspraak, die voor't Hof pleytende, verhaalde, hoe zyne

(1) Tafel C. penn. 1. & 10.

ne meesters zich te vergeefsch om eenige agterstallen, nu by de Engelsche Koninginne, en dan by de Nederlandsche Staaten, verscheide maalen hadden aangegeven, dies wegens opentlyk betuygde, *dat ze van den Os op den Ezel waaren gewezen*: Fraye gelykenis, voorwaar! tusschen twee zoo Doorlugtige Mogentheden.

AGT-

AGTSTE HOOFDSTUK.

Vande

GEMENGELDE RUGGE-STUKKEN.

DEze is geene nieuwe zoort, maar uyt de twee voorigen te zamen gesteld; waarom ik ze gemengeld noeme; dat is, zoo de verbeelding van 't Ruggestuk Eenvoudig is, moet het Omschrift Zinnebeeldig zyn, of zoo in tegendeel, het Omschrift Eenvoudig is, moet het voorwerp Zinnebeeldig vertoont worden; het geene de Lezer beter uyt de volgende voorbeelden zal konnen verstaan.

De Keyzer Vespasianus, door beleid van zynen Zoon Titus, Jerusalem, Hoofdstad van Judea, hebbende ingenomen en verwoest, wierdt t'zyner onsterflyker eere, des wegens deeze (1) penning gemaakt: welke een Vrou verbeeldt, die (2) gezeten op een Stapel Krygs-gereedschap onder een Palmboom, met het hoofd, tot teken haarer Droefheid, op den slinker arm ruste, onder dit Omschrift.

(1) Oudaar R. Mogt: tol. 118.

(2) Tafel C penn: 4.

JUDÆA CAPTA.

Judea ingenomen.

Wiens

Wiens verbeelding Zinnebeeldig en het Byschrift eenvoudig is, waar om de penning gemengeld genaamd wordt. Van den zelfden aard is deeze (1) penning, ter eere van Augustus gemaakt, wegens 't dwingen van Fraâtes Koning der Parten. Hy verbeeldt het Hemelteken, den Steenbok, die in eenen Vis eindigt (onder welk teken (2) Augustus is geboren) welke een Kloot met de voorpooten vast houdt, en een Overvloeds hoorn by zich heeft, met dit Byschrift.

(1) Tafel C. penn: 7.

(2) Oudaan R. Mogt fol 131.

ARMENIA CAPTA.

Armenie Gedwongen.

En desgelyks veele andere zinnebeelden van dien aard, op andere Roomsche penningen, welke men ook op die, die in laater tyden gemaakt zyn, komt te ontmoeten. By voorbeeld; Doornik door de wapenen der Bondgenooten zynde gewonnen, wierdt daar op deeze gemengelde penning gemaakt (3); welke in 't verschiet de gewonne stad, en voorwaarts de Godinne Pallas verbeeldt: die op een Stapel Wapenen gezeten, in haare slinkere hand een Piek voert, waar aan een Muurkroon gehegt is. Boven welke zinnebeeldelyke verbeelding dit eenvoudig omschrift gesteld was:

(3) Tafel C. penn: 9.

TORNACO EXPUGNATO.

Doornik gedwongen.

Van

Van den zelfden aard is ook deeze Penning, (1) gemaakt wegens het verslaan der Spanjaarden by Saragossa: want men ziet'er aan de Engelsche Koningin, die op haaren troon zit, door de overwinning de bevogte Standaarden, onder dit eenvoudig omschrift aanbieden:

(1) Taf. C. penn. 8

HISPANIS PROFLIGATIS.

De Spanjaarden verslagen.

Van de tweede soort, waar op, als gezegt is; de verbeelding eenvoudig, doch het omschrift zinnebeeldig is, werden 'er verscheide onder de Roomsche en Heedendaagsche Penningen gevonden. Ik zal'er dan van ieder een, om niet te wytlopig te worden, hier aanhalen. Dus als Africa, door de verdeeltheden van Augustus en Antonius; (2) scheen in eenen bloedigen oorlog te zullen worden ingewikkeld, quam 'er Lepidus, door Augustus gesterkt, met volle gezag zich vertonen; zoo dat zich den aanhang van Antonius, aan Lepidus onderwierp, en het land alzoo van het gedreigde oorlogs onweêr bevryd bleef, 't welk aanleiding gaf, dat tot lof van Lepidus deeze (3) penning gemaakt wierdt: welke hem eenvoudig, te paard gezeten, onder dit Zinnebeeldig Omschrift verbeeldt.

(2) Oudaan R. Mogt: fol 381.

(3) Tafel D. penn. 4.

SALUS PROVINCIARUM AFRICÆ.

Heyl der Landschappen van Africa.

Van de laatste penningen zie hier ook een

van den zelfden aard; (1) zynde over 't houden der Dordrechtsche Kerk vergaderinge (2) gemaakt. Hy verbeeldt eenvoudig de zit plaats, en de beschreve leden daar in volgens ordere vergaderd, onder dit zinnebeeldig Omschrift.

(1) Tafel D. penn. 1.
(2) Bizot Hist: met: fol. 139

ASSERTA RELIGIONE

De Godsdienst verzekerd.

Overzulks, om met een woord de voorgemelde drie onderscheide zoorten noch eens uyt te leggen, dient men aan te merken, dat die Penning Eenvoudig genaamd wordt, wiens Omschrift en Verbeelding Eenvoudig en plat is: de zoodanige weder Zinnebeeldig, wiens Omschrift en Verbeelding beide Zinnebeeldig zyn; en eindelyk de zulken Gemengeld, welke iets Eenvoudigs en iets Zinnebeeldigs bevatten, het zy dat het Omschrift of Verbeelding Zinnebeeldig, of ook het een of ander Eenvoudig zy.

NEGEN-

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van de

OM - EN OPSCHRIFTEN.

HOewel ik bereids van de Eenvoudige en Zinnebeeldlyke Omſchriften iets hebbe aangehaalt, vinde ik my egter verpligt, dewyl de Om-en Opſchriften de ziel van het Ruggeſtuk zyn, van de zelven alhier wat nader te handelen. Het Omſchrift eens Ruggeſtuks is een kort doch deftig geſchrift, 't geen in den boven rand des pennings geſteld, de geheime betekening der verbeelde zaaken, op een aangenaame en klaare wyze uytleidt, en die aan 't voorwerp, waar op de penning gemaakt is, zoodanig toepaſt, datze gezamentlyk daar aan alleen eige worden, en noyt aan een ander voorwerp van den zelfden aard, toepaſſelyk konnen zyn. Zulks voor eerſt, volgens deeze beſchryving, tot de deuglykheid van een Opſchrift de kortheid van 't zelve vereiſcht wordt. Welke men alom op de Roomſche Penningen ziet doorſtraalen. En zoo wie geluſte, de reets aangehaalde voorbeelden, by een te Rugtred te beſchouwen, die zal van de waarheid van dit gezegde, middag klaar overtuygd worden. Want zoo eenig Opſchrift, hoe deftig het ook zy, te groot en uytgeſtrekt is, zoo paſt het op geenen Penning maar wel op Praalgevaartens. Grafnaalden, Gevels, en

andere gebouwen, waar in een grooter uytgestrektheid is toegelaaten. Nochte de agtbaarheid van den Schryver, noch de verheventheid van zyne ontleende spreuk, kan hier eenige uytzondering te weeg brengen. Want hoewel ten tyde der eerste Keyzoren, de wêergalooze schriften van Virgilius, Ovidius, Horatius en andere doorlugtige Schryvers, in alle mans handen, en ieder genoeg bekend waren, zoo ben ik nochtans verzekerd, dat niemand in staat is, van op een' Roomschen penning, van zoo veele duyzenden die 'er ons noch voorhanden zyn, slegs een halven dichtregel der gemelde Schryvers, als een Om-of Opschrift, aan te toonen. daar nochtans hedendaags, de meeste Penningen met die ontleende pluymen worden opgeschikt, als of de agtbaarheid en lof, die de gemelde Dichters door het wel ontwerpen hunner onnaarvolglyke gedichten hebben verkregen, zich ook eenigzins tot die Penningen uytstrekte, welken slegs met een brok dier afschriften verrykt zyn. Niet dat ik hier mede wil staande houden, dat men noyt Spreuken van deeze en andere schryvers ontleend, op de Penningen zoude vermogen te brengen: maar ik meene dat het bynaar onmogelyk is, eene zoodanige Spreuk te vinden; welke, behalven haare kortheid, daar en boven de verdere vereischte eigentschappen heeft, die in een goed opschrift vereischt worden. Uyt dit gezegde kan men afmeten, wat men van die Penningen moet oordeelen, op de welken wel geene Dichtregels van de voorgemelde Schryvers, maar

die van den maker zelfs bedagt zyn, geplaatst werden, even als op deezen (1) penning geschiedt is, dien men op de Trouw van Prins Willem den tweeden gemaakt (2) heeft. Want hier op leest men, in de plaats van een kort en deftig Omschrift, deeze vier langwylige Dichtregels.

(1) Taf: D. penn: 5.

(2) Bizot hist: Metall: fol. 196

Albionum genuit Rex me, summusque Monarcha
Carolus, & sponsam me Jubet esse tuam.
Princeps me Henricus genuit fortissimus heros
Nassoviæ, & Sponsum me Jubet esse tuum.

Die Oudaan aldus vertaald heeft,

De dappere Monarch, Vorst Karel van Brittanje
Myn Vader, zoo vermaard door Koninglyke deugd,
Wil dat ik ben uw Bruyd, O Willem van Oranje
Tot beyder Staaten nut, en onderlinge vreugd.
U Koninglyke Bruyd, de Dochter van Brittanje
Gebiedt myn Vader my te bieden aan myn hand.
Des kloeken Hendriks Zoon, 't afbeeldzel van Oranje
Fredrik, op 's Vaders last, tot s' Huuwlyks onderstand.

het welke veel eer een gehoude zamenspraak tusschen de Ondertrouwden, als een goed Opschrift eens pennings is.

De tweede eigenschap van een Omschrift is de DEFTIGHEID; die gelyk in de Verbeelding, zoo ook in het Byschrift, met een verwonderens waardige grootsheid, moet uytmunten. 't Is deeze, die den Penning

eene zekere achtbaarheid byzet, welke men op die der Romyne met eenen zonderlingen luyster ziet uytmunten. En wat achting kan ik voor een Rugstuk hebben, wiens verbeelding hoewel groots verheven, egter zyn Omschrift van zoo laage styl en straattaal is, dat het daar op afsteekt, als een verslete boordzel op een nieuw kleed; het welk, ver van luyster by te zetten, zelfs de achtbaarheid, welke het uyt de natuur heeft, komt te verdoven. By voorbeeld; wat deftigheid, bequaam om de Eenvoudige verbeelding van het Ruggestuk deezes (1) pennings op te beuren, ziet men in dit Omschrift uytmunten.

(1) Tafel D. penn. 3

Ter Gedagtenis dat op de dag der Kroning, de wagt had de Compagnie van de Heer B: Muikens.

By deeze tweede moet noch een derde eigenschap, de KLAARHEID, gevoegd worden. Het zy men die in zich zelven, of ook in opzigte van de uytlegginge der verbeeldinge aanmerkt, welke den zin, en de zinspeling van dien, komt te verklaren. Veele penningen zyn gebrekkelyk in opzigte van deeze hoedanigheid. Ja de Romynsche zelfs (als wy in den beginne hebben aangemerkt) konnen niet wel van dat gebrek worden vrygesproken. En om in 't voorstellen van deezen regel zelfs klaar genoeg te weezen, zal ik toeleggen, om door het bybrengen van verscheide voorbeelden, de wezentlyke misslagen,

die tegens de klaarheid begaan worden, aan den lezer op de volgende penningen te doen beſchouwen

De eerſte (*) bevat het opgeregte Stand beeld van den Hertog van Alba, ter wiens omverwerpinge de Penning gemaakt is, ſtaande in 't rond dit duyſter Omſchrift. (*)Tafel. D. penn. 6.

Icarus ut lymphis fuit hæc libamine moles
Fornaci horribilem poſt Canit ore ſonum
Ille quod audaci cœpit gaudere volatu,
Hic populi fuſo ſanguine latus erat.

Welke dichtregelen te vertaalen, ik aan den leezer overlate. Even duyſter zyn ook in zich zelven de volgende woorden, die een ſteenhouwer in een (1) Steene tafel op het Ruggeſtuk van deezen (2) legpenning uythakt, en my geheel onverſtaanbaar voorkomen, want zy luyden aldus. (1) Bizot Hiſt. Metalle fol 118. (2) Tafel D. penn 3.

TROJA MIHI LICET TAMEN

En hoewel deeze Omſchriften geheel duyſter in zich zelven zyn, zoo zyn egter de andere niet min af te keuren, welke, hoewel klaarder en verſtaanbaarder, nochtans niet naar behooren de ondergeſtelde Zinnebeelden komen uyt te leggen, en dus verſtaanbaar maken. By voorbeeld deeze (3) Gedenkpenning, tot lof van Koning Philips den II geſlagen, voert op de tegenzyde boven een Wereldkloot die in de Wolken hangt, dit Omſchrift. (3) Tafel D. penn. 7.

CUM

CUM JOVE

Met Jupiter.

het geene wel klaar in zich zelven, nochtans het Zinnebeeld niet klaar uytleit, en den beschouwer geheel onkundig laat, wegens de betekenisse van 't Zinnebeeld, en 't voorwerp waar op de Penning gemunt is. Diergelyken misslag bespeurt men in deezen (1) Penning, welke, tot lof van Margreta van Parma gemaakt, boven een Basfiool dit Omschrift heeft:

(1) Tafel D. penn: 9.

VERSA EST IN LACHRIMAS.

Z'is in geween veranderd.

Want den beschouwer in onzekerheid blyft, *welke zaak* in geween veranderd is, dierhalven, gelyk ik bereids ondersteld hebbe, moeten de Omschriften klaar en verstaanbaar zyn, zoo in hen eigen zelven, als in opzigte van de uytlegginge, die ze aan de ondergestelde verbeeldinge geven. Waar door zal geschieden dat niet alleen nu, maar in alle volgende Eeuwen, de voorwerpen, waar op de Penning gemunt is, ligtelyk zullen kennelyk worden: daar in tegendeel, uyt gebrek dier klaarheid, veele Penningen althans niet worden geacht, maar als onnut over het hoofd gezien; om dat de beoogde zaaken, hoewel die overheerlyk zyn, op eene gansch duystere wyze

daar

daar op zyn verhandeld. Ik bekenne nochtans dat'er verscheide deftige Penningen worden gevonden, welker Omschriften niet geheel klaar zyn, maar al willens en met voordacht eenige duysterheid overlaten :doch de welke door een bygesteld Opschrift, in diervoegen worden opgehelderd, dat ze beneffens dat Omschrift, aan ons geheel klaar en deftig de verbeelde zaaken voordragen. En 't is in dit geval dat de Opschriften zyn uytgevonden, en beneffens de Omschriften mogen gebruykt worden: het geene men in de volgende voorbeelden klaarder zal konnen ontdekken. De Françoisen by Taisnieres zynde geslagen, is daar op deeze (1) Penning in Engeland gemaakt, welke om hoog eene vliegende Overwinning, en daar onder twee Legers, te zame handgemeen, verbeelt; met dit omschrift. (1) Tafel D. penn: 8.

CONCORDIA ET VIRTUTE;

Door Eendragt en Dapperheid.

En gelyk, onaangezien dit Omschrift, geheel onzeker blyft, wat de uytkomst van dit gevegt; wat de uytkomst van deeze Eendragt en Dapperheid geweest is: Zo wordt tot meerder klaarheid en opheldering, dit ondergestelde Opschrift, daar by gevoegd:

GALLIS AD TAISNIERE
DEVICTIS,

De Françoyzen by Taisnieres overwonnen.

En

en door dit Opschrift, is nu de Penning geheel klaar en verstaanbaar het welke by 't Omschrift niet mogt gevoegt worden, om tegens de vereischte *Kortheid* van het zelve niet te zondigen. Deezen regel heeft de Fransche Hooge School der Opschriften, in 't maken haare rRuggestukken, alom onderhouden. Dus leestmen (1)

(1) Hist. Ged: penn: van Lodew: fol. 98.

MARS HYMENÆI VINDEX.

Mars wreker van 't Huwlyks verbond,

Doch om te toonen waar in die wraakneming bestaat, wordt 'er dit Opschrift by gevoegt:

ALDENARDA CAPTA.

Oudenaarde veroverd.

(2) Idem. fol. 109

Op eenen anderen (2) penning staat weder:

FUSO HOSTIUM EQUITATU.

De Vyandelyke ruytery op de vlugt geslagen.

Doch met byvoeging van dit bepalend Opschrift:

AD FOSSAM BRUGENSEM,

Aan de Brugsche vaart.

(3) Ibidem. fol 97.

Zoo ook deezen (3) derden van 't zelfde Jaar:

REX

REX DUX ET MILES;

De Koning te gelyk Veldheer en Soldaat.

Doch met het byvoegen van dit, verklarend Opschrift:

DUACUM CAPTUM;

Douay gewonnen.

En op diergelyken voet zyn een menigte anderen penningen gemaakt, welke een bygesteld Opschrift hebben, ten wiens opzigte alles, het geene vande *Kortheid*, *Deftigheid*, en *Klaarheit* der Omschriften gezeid is, ook plaats heeft, en moet worden in achtgenomen.

Verders staat noch aan te merken dat als het Omschrift alleen volkomen en klaar genoeg de onderstelde verbeelding uytleit, dat dan geen Opschrift, hoe schoon het ook zy, daar mag by gevoegt worden. Want het kan niet als overtollig, en dienvolgens, geheel wanstallig wezen. En het zoude hier mede zyn, als met eene hand die ses volmaakte vingeren hadt; welke, hoewel ieder vinger volmaakt is, egter om haare overtolligheid, niet naarlaat wanstallig te wezen. Want, gelyk het bystellen der Om- en Opschriften, alleen geschiedt, om de verbeelde zaaken uyt te leggen; zoo is 't dat, als dit oogmerk door 't Omschrift alleen bereikt is, het andere noodwendig overtollig moet weezen. Aldus vermag

men

men op deezen (1) welgemaakten penning geen Opschrift hoe schoon het ook mogt weezen, op eenigerhande wyze byvoegen. Want dit Omschrift.

(1) Tafel E. penn. 3.

INSULÆ CAPTÆ MDCCVIII:

Ryssel gewonnen 1708.

is zoo volkomen, dat men 'er niets, 't geen de verbeelding zoude konnen ophelderen, kan bydoen. Uyt al het welke men ligtelyk zal afmeten, wat ik van die Randschriften oordeele; welke althans in Duytsland zoo zeer in zwang gaan, dat meest alle hunne Penningen daar mede pronken. Zoo iemand met de Oudheid te raaden gaat, ik ben verzekerd, dat hy 'er geene van dat maakzel zal vinden; want zy vermeende dat men door de Om- en Opschriften, den zin der verbeelde zaaken, naar genoegen kon ontdekken en verstaanbaar maken. Maar ligt zoude iemand my alhier konnen opwerpen, het voorbeeld van de Fransche HoogeSchoole der Opschriften, welke opzigt heeft over het Geld en Penningmunten, en my in bequaamheid overtreffende, de door my afgekeurde Randschriften op het Fransche geld komt toe te laaten, en goed te keuren. Desgelyks ook het voorbeeld der Engelzen, wier stukken, allen tot Randschrift het Jaar van de Regeringe huns Konings hebben. Voor eerst, wat de bequaamheid van de Fransche Hooge Schoole in 't maaken der Peningen, en 't verstaan hunner grondregelen aangaat, beken ik my

tot

tot eer te zyn, die van verre te mogen naar volgen: en haare ondervinding in die konst, is zoodanig, dat te wenschen waar, dat die van alle Penningmaakers was opgevolgd, en inachtgenomen: en dan zoude dit werkje ook onnodig zyn geweest. Ja! 't is deeze ondervinding, en waarschynlyk ook de zelfde beweegrede, door my zoo even aangehaald, dat die Doorlugtige Vergadering, zich wel gewacht heeft, van om den rand haarer penningen de eene of andere zinspreuk te stellen: hoewel zy dat gebruyk op de geld stukken heeft goed gekeurt, en toegelaten. Want de beweegrede die men ontmoet, om die op de geldstukken te stellen, kan in 't maken der Penningen geen plaats vinden. Ik wil zeggen, om het geld voor alle snoeyinge te beschutten; waar voor men in opzigte der Penningen, niet heeft te vreezen. Vermits de Penningen, niet by 't stuk, maar by het gewigt, verkogt worden. Overzulks zou zoo een onhebbelyke handel geenzins den geld besnoeyer eenig voordeel, maar in tegendeel een wisse schaade, toebrengen. Ter oorzaak de Penning, zynen rand zynde geschonden, te minder zoude gelden. deeze zelfde rede lost ook op het voorbeeld van het Engelsche geld: waar op het randschrift om dezelfde rede, als ik van het Fransche hebbe gezeidt, gesteld is.

Verders dienen de Op-en Omschriften van dien trant te wezen, dat men daar door de verbeelde Perzoonen nooyt spreekende invoert. Want gelyk de Schilderkonst en de

Beeld-

Beeldhouwery eene stomme Poëzy zyn, zoo is 't niet redelyk, dat men de stomme perzoonen daar sprekende invoert. En gelyk ik in den beginne gezeidt hebbe, dat de Penningen in veelen deele aan de Mimen en Pantomimen der Romeynen gelyk zyn, welke alles stommelings, en door uyterlyke gebaardens vertoonden; hoe kan men in de vertoningen, die op de Ruggestukken der Penningen gesteld zyn, met eenige welbetamelykheid de stomme perzoonagien doen spreken? en 't is hiet in, dat deeze (1) penning gebrekkelyk is, welke ter oorzaak, dat de Hertog van Zel met de Ridderordere van den Kouzenband vereerd wierdt, in Holland gemaakt is, want hy heeft tot Omschrift:

(1) Tafel E. penn: 4.

HOC PRETIUM VIRTUTIS HABE.

Ontfang dit ter beloning uwer dapperheid.

Welk omschrift veel deftiger zoude zyn, zoo op den penning alleen was gesteld geweest: PRETIUM VIRTUTIS, *Beloning der Dapperheid.* En dan zoude dit Omschrift, beneffens de Eenvoudige verbeelding, en 't verder bygestelde Opschrift, 't geen de overgebleve duysterheid van 't Omschrift opheldert, een volmaakt gemengeld ruggestuk hebben uytgelevert. En 't is ook deeze regel, dien men in alle de Penningen van de Fransche Hooge Schoole der Opschrifren, als een staale wet, ziet te zyn in acht genomen.

Noch

Noch ſtaat alhier wegens de Omſchriften aan te merken, dat die enkeld en eenig op ieder Ruggeſtuk behooren te weezen: en dat geenzins by ieder verbeelde perzonagie, haare naam tot byſchrift mag geſteld worden. Maar de konſt der Penningmakers, moet de hoofdperzonagien door eenige bycieraaden zoo kennelyk maken, dat men niet genoodzaakt is daar boven te ſchryven, dat is die, die weder is geenen. Even gelyk de vermaarde kladſchilder van den Brande deedt, van wien de Brabanders noch opzingen.

Mieſter Guiliam van den Brande,
Groit van perzoin, mair klain van verſtande,
Schilderde op een en den zelven ſtond,
Eenen 'aas en 'aazene wind 'ont;
En om te toinen dat 'y was eenen baaze,
Schreef 'y dair boiven, dit is den 'onte, en dit is den 'aaze.

en nochtans zie deezen (1) penning, gemaakt wegens de Zege, door den Prins Eugenius op de Françoyzen by Luzara behaald, op den welken de verbeelde perzoonen, om regt kennelyk te zyn, met hunne naamen tot byſchrift ſtaan afgebeeld. Want daar ziet gy in 't verſchiet den *Hertog van Anjou:* gints weder *den Hertog van Mantua* op de vlugt even als in den anderen hoek *den Hertog van Vendome.* Welke zonderlinge deftigheid men ook op veele andere Penningen van den zelfden aard, ziet te zyn in acht genomen. Ik wil egter de Stroomgoden van deezen regel uytzonderen, welke eenige (2) willen dat de Ouden

(1) Tafel C. penn: 14.

(2) Scien. des Medaill. fol 234.

Ouden met een Roer of Spaan alleen verbeeldt hebben, als ze bevaarbaar zyn. Want gelyk de Stroomen veelvuldig zyn, en men in geen' ſtaat is, om ze alle met zoodanige bycieraaden te verbeelden, dat ze ons ieder onderſcheidentlyk konnen kenbaar weezen, dwingt ons de noodzaaklykheid, door het reets ingevoert gebruyk goed gekeurd, dat men der zelver Naamen om den mond hunner Waterkruyken ſtelle. Waar in ons ook de Franſche Hooge School der Opſchriften, naar't voorbeeld der (1) Romynen, is voorgegaan; als de Leezer kan zien op deezen (2) Penning, welke wegens den overtogt des Franſchen Konings over den Rhyn (3) is gemaakt.

(1) Oud. R. Mog. fol. 149.
(2) Tafel E. penn: 2.
(3) Hiſt. Gedenk-penn. van Lod: pag. 124

De bekend-makende bycieraaden, waar door ons de verbeelde perzoonen kennelyk worden, en welke ik hier vooren quam te eiſchen, moeten geenzins van dien aard zyn, dat ze tegens de welbetaamlykheid aanloopen. Even als op (4) dit Ruggeſtuk, 't geen den Kardinaal Portocarero, om hem kenbaar te maaken, met die klederen en plegtgewaaden, in 't leger voor Barcelona vertoont, met welke hy in 't doen der Kerkdienſten, alleen behoorde bekleed te zyn.

(4) Tafel E. penn. 2

Eindelyk, gelyk de penningen alleen met dit oogmerk gemaakt zyn, om de geheugenis der voorgevalle zaaken aan alle volkeren der volgende Eeuwen over te leveren, zoo dunkt 't my beſt, om dit oogmerk te bereiken, dat de Omſchriften in eene zoodanige taale worden ter neder geſteld, dat die alle,

ten minste de Geleerdste Volkeren, bekend zy, het welke zoo die van Spanje voorheên hadden in acht genomen, zoo zouden zulk een menigte penningen, wiêr Omschriften in hunne eige Landtaale en Letteren gesteld zyn, aan ons althans in 't geheel niet onverstaanbaar zyn geworden. Dewyl niet alleen de oude Punische taal, maar ook de Letteren van het A B C, door een reeks van zoo veele Eeuwen zyn verloren; en wy buyten hoop geraakt, van die oyt weder te zullen aantreffen. Hierom vermein ik, het best te zyn, dat de Om- en Opschriften der Penningen (gelyk bereids alom by naar in gebruyk is) in de Latynsche Taale gesteld worden: ter oorzaak dat het een doode Taal is, die gevolglyk geene verandering onderhevig is; en gelyk ze zoo veele Eeuwen reets verduurt heeft, ook de aanstaande zekerlyk zal verduuren. Behalven dat deeze Taal aan meest alle Geleerde bekend is. Want wat de Taalen aangaat, welke noch hedensdaags worden gesproken, die veranderen dagelyks: zulks veelen niet zouden verstaan de Taal, die onze Voorouders, over ruym twaalf honderd Jaar, hebben gesproken. Ja ik twyffel of 'er wel honderd in Neêrland zyn, welken deeze Duytsche spreuk zouden verstaan, zoo ze op een' penning stondt, even gelyk ze wel in 't Latin daar op wordt gevonden (1). *Inti arbueb odmuotige.*

(1) Zewel N. Spraakk. fol. 447.

TIENDE HOOFDSTUK.

Vande JAARTALLEN EN JAARSCHIRFTEN.

NA de Om-en Opschriften komen de *Jaartallen* in aanmerking; welke op een Penning noodwendig vereischt worden, om den regten tydstip te weeten, in welken de zaak, waar op de Penning gemaakt is, is voorgevallen. De Oude Penningen zyn veelmaal gebrekkelyk in dit deel, uyt hoofde dat daar op de Jaargetallen zyn agter gelaten. Zulks de latere Liefhebbers, door 't voorbeeld der Romynen geleerd althans het stellen van't Jaartal, als eene wezentlyke eigenschap op ieder Penning gesteld willen hebben. Want gelyk een en de zelfde Vorst, eene en dezelfde Stad, in verscheide Jaaren, verscheide maal kan hebben gewonnen, en herwonnen, zoo zoude men ligtelyk altemets in onzekerheid geraken, op welke Verovering de gemaakten Penning, by mangel van een bygezet Jaar getal, toepasselyk zy: het geene door 't bystellen van het Jaartal word opgeheldert en voorgekomen. En dewyl dit oogmerk door het eens stellen van het Jaartal, bereikt is, moet men het gebruyk van de zoodanigen afkeuren, welken meer als eens het Jaartal, het zy in Tel-of Cyferletters, of ook door middel van Jaar schriften, op eenen Penning plaatzen: want

gelyk

gelyk alle het overtollige, hoe volmaakt 't anders is, niets behaaglyks in zich bevat; zoo dient derhalven niet meer als een Jaartal op eenen Penning gesteld te worden: en gelyk ik voorheen de Latynsche taale in de Omschriften te gebruyken hebbe aangeraaden, zoo vermein ik ook in dit geval dat het bestwaar by dien voet te blyven: en gevolglyk het Jaartal, naar de wyze der Romynen, door Latynsche Telletteren uyt te drukken; en zoo 'er geen Opschrift op den voet des Ruggestuks is; dat aldaar; of ook, zoo daar een Opschrift opgesteld is, het daar onder te plaatzen.

Hier voore heb ik gewaagt van de Jaar schriften (welke men zeer dikmaals op de Penningen ontmoet) dierhalven laat ons die alhier wat nader beschouwen. Een Jaarschrift is niet anders, als een woord of spreuk in de welke net zoo veele en zoodanige van deeze oude Telletters MDCLXVYI worden gevonden, datze te zamen (volgens de betekening hier voore gemeld) het begeerde Jaartal uytmaken. By voorbeeld; de Bisschop van Luyk, zyne Onderdaanen dagelyks met nieuwe lasten onderdrukt hebbende deedt, om ze in toom te houden, in den Jaare 1650 eenen Burgt, die noch tegenwoordig staat, op een hoogte naast de Stad bouwen, waar op by nagt een der beledigde Burgeren, dit (1) woord tot Jaarschrift stelde:

(1) math: 27. v. 8.

HA CE L-DA MA

Akker des bloeds.

Het welke zeer fray is, ter oorzaak van de korte zinrykheid; door dien dat gevaarte, met het bloed der gemeinte was opgemetzeld. De frayheid van een Jaarſchrift op de Penningen, beſtaat voornamentlyk hier in, dat het niets overtollig, maar alle de eigenſchappen heeft, welke tot een goed Om-of Opſchrift vereiſcht worden. Hierom is dit (1) Jaarſchrift.

(1) Tafel B. penn: 5.

LVDoVICVs MagnVs XIIII.

wonder fray, dewyl dit naar eiſch het Omſchrift van de voorzyde, zynde egter zoo net de vereiſchte telletteren, bevat. Verders dient men in 't maken der Jaarſchriften toe te zien, dat 'er geen woord in wordt gevonden, 't welk geene Telletter insluit. Want alle zulke woorden worden, als onnut zynde in opzigte van 't Jaarſchrift, voor een lap-of ſtop-woord aangezien. En hoewel in andere voorwerpen, die Jaarſchriften de beſten zyn, in de welken ieder letter komt te tellen, als dit, (2) 't welk op 't verſlaan der Françoizen by Taneres gemaakt is:

(2) Tafel E. penn: 5.

LILICIDIVM

Affnyding der Lelien

Zoo

zoo vermein ik egter, dat op de Penningen een zoodanig Jaarſchrift oneigen is, en beter waar, dat daar in, behalven de Tel, ook andere-letteren wierden gevonden; op dat men door 't onderſcheid der letteren, ſtraks zou konnen ontdekken, dat de ter nedergeſtelde Spreuk een Jaarſchrift is. Want wie zal op deezen bygebragten Penning, uyt mangel van dit onderſcheid, het aangehaalde Omſchrift voor een Jaarſchrift aanzien? Van het welke den Maker vanden Penning zelfs is overtuigd geweeſt; want vreezende, dat niemand het Omſchrift voor een *Jaarſchrift* zoude aanzien, vondt hy geraade op de voorgrond, tot opheldering, dit Opſchrift daar by te ſtellen.

ANNO SUPRA NOTATO.

In 't Jaar hier boven gemeld.

Verders, gelyk door 't Jaarſchrift het Jaar wordt aangewezen, zoo is 't onnodig, ja niet voegelyk, dat daar en boven noch een Jaartal in Cyffer Letteren op den Penning geſteld wordt. Even gelyk het niet voegt twee Jaarſchriften met Puniſche Cyffer-letteren op eenen penning te ſtellen. Dewyl door 't eene de vereiſchte tydſtip zynde aangewezen, het andere gevolglyk, niet als overtollig en onnut kan weezen.

Behalven het Jaartal zetten eenigen noch ſomtyds ook den dag der maand: het welke

ik overtollig achte; ten waare in den dag zelfs eenige opheldering was gelegen: als by voorbeeld; indien men in een Jaar twee Overwinningen op den zelfden vyand by de zelfde plaats (ik ſtelle eens; Oudenaarde) behaalt hadt. Want dan zoude het niet goed zyn alleen te ſtellen *Overwinning by Oudenaarde*, met byvoeging van het enkel Jaargetal; doordien men aldus in onzekerheid bleef, of die Penning op de eerſte, of op de tweede Overwinning gemaakt was. En buyten dusdanige ophelderingen (waar in 't ſtellen van den dag geheel noodzaakelyk is) kan deeze byſtelling niet als overtollig wezen. Want waarom dan ook den dag der weeke, ja de uur van den dag zelf daar niet bygevoegt?

ELFDE

ELFDE HOOFDSTUK

Van de

KLEDINGE.

HEt oogmerk der Penningen is, om de gedachtenis der voorgevalle zaaken, op eene *aangenaame wyze*, tot alle volgende tyden agter te laten; dierhalven om deeze aangenaamheid te bereiken, wordt niet alleen vereischt, dat die in de Om-en Opschriften, Vinding en Houding der verbeelde zaaken, maar ook in de Kleding der verbeelde perzoonen doorstraalen. Deeze nu is twee der handen, te weten, *de Oude* (1) en *Nieuwe* (2). De eerste is de beste, om dat ze onveranderlyk zynde, nu en alle volgende tyden, ons even behaaglyk voorkomt. 't Is deeze, die de beste Schilders en Beeldhouwers gebruykt hebben: 't Is deeze, die in Deftigheid de heedendaagsche kleding door haare onveranderlykheid voorby streeft; en om welke te gebruyken, de uytmuntende Schilder Laris (3) alle Liefhebberen aanmaant. Op dit voetspoor is 't ook, dat in alle Zinbeeldelyke verbeeldingen, deeze kleding als een staale wet, moet gebruykt worden. Desgelyks moeten ook de Borstcieraaden van zulke Perzoonen, die niet Geestelyk zyn, van dien aard weezen. Want wat behagen zullen de volgende Eeuwen hebben, in een

(1) Antique.

(2) Moderne.

(3) Groot Schilderb. V. B. 5. hoofddeel.

Borstbeeld met een lang gelobde kraag, een Zuykerbrooden hoed, of met een Venetiaansche kante bef te beschouwen? dien volgens zyn de kanten, dassen, beffen en alle andere dragten, verwerpelyk, welke ter oorzaak van hunne onbestandigheid, in de volgende Eeuwen geenzins de zelfde achting, die ze nu hebben, konnen behouden. Het geene door 't onderscheid van dit (1) Kop-en (2) Borst stuk by 't oog kan werden bevestigd. Want hoe styf doet zich dit Borstbeeld des Franschen Konings, met een gestrikten Das, niet op, ten aanzien van 't Kopstuk, dat, hoewel van alle Borstçieraaden ontbloot, egter eene bestandige deftigheid uitdrukt? Ik beken wel, dat men op de eenvoudige Ruggestukken, niet altyd de Oude kleding mag gebruiken; want het zoude, by voorbeeld; niet gevoeglyk zyn, zoo iemand de Landing van den Prins van Oranje wilde verbeelden, dat men daar niet als Roomsche Krygsbenden zag te land stappen. Dierhalven oordeel ik voor dienstig, dat men noyt zoodanige zaaken, op een Ruggestuk eenvoudig moet verbeelden, welke uit haaren aard geene Oude kleding toelaaten. Want of wel de verbeelde perzoonen, in de heedendaagsche kleding, ten tyde dat de Penning gemaakt wordt, ligt aan iemand bevallig voorkomt, zoo kan nochtans in vervolg van tyd, als die dragt ophoudt, die uytgediende kleding geenzins aangenaam wezen; maar zy zal, hoe ze ouder is, des te belachelyker voorkomen;

(1) Tafel B. penn. 3.
(2) Tafel E. penn. 6.

komen: Ja de achtbaarheid, die de Penning uyt zich zelven bezit, niet weinig verminderen. Het geene uit deeze twee Ruggeftukken, die de Fransche Hooge School der Opschriften, tot lof van haaren Vorst, staande een en 't zelfde Jaar gemaakt heeft, kan blyken. De eersten (1) geslagen op 't winnen (2) van Douay, verbeeldt den Koning in heedendaagsche kledinge, en kan daarom geenzins de deftigheid van den tweden (3) ophaalen, waar op die zelfde Vorst in Romynsche kledinge te Paard (4) zit, en welke daarom nooyt min bevallig, aan ons oog zal voorkomen. Daar in tegendeel de eersten, mits de voorgevalle verandering in de heedendaagsche dragt, reets veel van zyne eerste achtbaarheid heeft verloren.

Maar ligt zoude my iemand het voorbeeld der Romynen tegen werpen, welken hunne perzonagien op hunne Penningen in het gewaad, 't geen doemaals van haar wierdt gedragen, verbeeldt hebben. Waar op alleen tot antwoord dient, dat die Volkeren geenzins zoo veranderlyk, als wy, maar altyd zeer bestandig in den toestel hunner kleding geweest zyn: dat zy, gelyk men van hun opgeregt Ryksvermogen veelmaalen op hunne penningen vermeld vindt, zekerlyk ook gemeent hebben, dat de wyze hunner kledinge, eeuwig zoude in weezen blyven.

Aangaande de heedendaagsche kleding, wil ik egter die der Geestelyken uytgezonderd hebben, om dat die aan geene verandering onderworpen is, en gevolglyk dat

(1) Tafel E. penn: 7.

(2) Hist. ged: pen: van Kon: Lod: pag. 97.

(3) Tafel E. penn: 9.

(4) Hist. Gedenk- penn: van Lod: pag. 95.

 gebrek

gebrek niet heeft, om het welke ik het gebruyk der heedendaagſche kledinge, hebbe afgeraaden. En 't is ook hierom dat deeze (1) voorzydens noyt iets van haare bevalligheid zullen verliezen.

(1) Tafel F. penn: 1.3. en 6.

Het zelfde heeft ook plaats in de Keurvorſtelyke en andere Plegtgewaaden, welke op een Penning geſteld zynde, om hunne onveranderlykheid, altyd even deftig zullen voorkomen. Ten bewys van 't welke het bybrengen van deezen (2) penning genoeg zy.

(2) Tafel F. penn: 5.

TWAALF-

TWAALFDE HOOFDSTUK

Vande

SPOT - OF SCHIMP-PENNINGEN.

BEhalven den Abt Vallemont, worden'er andere Geleerde Schryvers (1) gevonden, welken vast stellen, dat by de Romeynen geene Spot-penningen in zwang gegaan hebben. En of wel op eenen penning van Gallienus die in de Penningkasse van den Franschen Koning bewaard wordt, tot Omschrift staat *Gallienæ Augustæ*, *pax ubique*: onaangezien dat, staande des zelfs Ryks gebied, het Ryk door de Krygsvoeringen van dertig dwinglanden, verscheurt wierdt, zoo vermeint egter de Jesuit Jobert (2) dat dit eenig voorbeeld, het gevoelen der boven gemelde luyden niet kan benadeelen: ten minste dient het tot zoo zwak een voorbeeld aan ons Christenen; dat wy, die belydenis van de Wet der Liefde doen, ons tot zulke Eerrovende behandelingen, by de Heidenen zelfs niet gebruykt, niet moeten laten vervoeren. En zoo 't den Leezer eens mogte gelusten, alle de heedendaagsche Spot-penningen, den eenen na den anderen, volgens de reets gegeve regelen te beschouwen, ik ben verzekerd dat hy alom niet als verachtelyke vindingen, waardige vrugten van des makers

(1) Scien. des Medaill. fol. 324.

(2) Scien. des Medaill. fol. 322.

kers brein, zal ontmoeten. Te meer zyn deeze Schendstukken verachtelyk, als ze de Gekroonde hoofden aanranden, welke door de Hoogheid hunner bedieninge Heilig, dat is, Onschendbaar, genaamd worden: en dienvolgens boven het bereik van alle eerquetzingen behooren te wezen. En heeft men eertyd, niet alleen die met de dood gestraft, welke de Afbeeldzelen der Keyzeren onteerden, maar ook dien Heer, welke door 't slaan van zynen Slaaf, onwetend aanleiding gaf, dat een Keizerlyke penning dien Ongelukkigen uit de hand glipte, en op de aarde viel; wat zal men van zulken zeggen, die, ver van de Penningen der Vorsten te doen op de aarde vallen, der zelver eer en faam (dat iemand het dierbaarste en waardigste op de wereld moet zyn) zoo schandig op de penningen bestaan te roven? Ja ik vermein, dat men geen beter straf op des makers onheusschen handel zoude konnen toe passen, als met zynen naam op die Spotpenningen te stellen; welke dan, zoo lang de Penning duurt, ook des zelfs roemwaardig gedrag, te gelyk met het bewysstuk, zoude bekend maken, en omdragen. De argste nochtans zyn de zulken, die de welbetaamelykheid quetzen, met den verbeelden perzoon in zoodanige gestalte op de Penningen te vertonen, die, gelyk men weet, doch in alle mans handen komen; dat de maker in die gestalte, zelfs geenzins in 't openbaar zoude durven verschynen. En om met deeze schendstukken

zelfs

zelfs niet te veel te pronken; zal ik deezen (1) eenen alleen te voorschyn brengen, welke staande de Regering van Kromwel gemaakt is, ter oorzaak van den twist, die'er tusschen de Afgezanten van Vrankryk en Spanje over den voorrang ontstondt.

(1) Tafel F. penn: 7.

Behalven de Spot penningen, wordt'er noch eene andere soort gevonden, welke wegens het straffen van misdaadigen gemunt zyn. Deeze zyn wel zoo verfoeylyk niet als de eersten; maar ze dienen egter van een regtschapen Liefhebber niet gemaakt te worden; dewyl ze tegens de gronden, welke wy ons voorheên hebben voor oogen gesteld, aanlopen. Zoo'er oyt aanslagen tegen eenig Ryk en Vorst bestoken, en des zelfs aanleyders ten Spiegel van andere gestraft zyn, het is in 't Roomsche ryk geweest. En nochtans zyner ons geene der Roomsche Penningen voorhanden, welke van het straffen der boozen gewagen, en zulks met regt: want zouden de Penningen gemaakt zyn ter gedagtenis van de gestrafte booswigten? geenzins, deezen zyn onweerdig dat ze leven; en worden daarom uyt de gemeenschap der levenden geroeid, hunne Wapenen, zoo ze van den Adel zyn, verbroken, en hunne Naam uyt de lysten van staat geschrapt. 'T is ook dierhalven onbetaamelyk dat men der zelver gebrandmerkte geheuggenis, door 't munten van eerpenningen, zou staande houden. Veel

min-

minder konnen ook dusdanige Penningen ter gedagtenis van eenen Vorst, die de straf oeffent, met eere gemaakt worden. Want hoe wel de strafneming al te mets kan regtvaardig en billik weezen, zoo is 't 'er zoo ver van daan, dat eenen Vorst des wegens eenige roem toekomt, dat hy, zoo ze zelfs door hem verrigt wordt, als (1) Alexander (2) Clovis en anderen, roemwaardig is. In tegendeel Flavius Vopiscus zeidt, dat *de Goedertierenheid de eerste Deugd of schat der Keyzeren is.* Ja niet alleen der Keyzeren, maar van ons allen. Zulks Claudianus te regt opzingt.

(1) Curcius Lib. 8. v. 1.

(2) Mezeray hist. de franc. fol. 70 Godeau hist. del' eglis. Capt XXXVII fol. 669.

Sola Deos æquat clementia nobis.

De goedertierenheid alleen,
Stelt met de Goden ons gemeen.

't Is op deeze, en geenzins op de strafoeffening dat men dient te roemen. 't Is ook hierom, dat men op een Eerpenning van Vitellius leest:

CLEMENTIA IMPERATORIS GERMANICI.

Goedertierenheid van Keyzer Germanikus.

Gelyke Opschriften vindt men op de penningen van Cæsar, Hadrianus, Vespasianus, Trajanus, Antonius en Severus, doch voornamentlyk op die van Markus Aurelius, welke Vorst, schryvende aan zyne Huysvrou Faustina, betuygde *dat 'er niets eenen Roomschen*

schen Keyzer beter aan de buyte volkeren voordraagt, dan de GOEDERTIERENHEID: deeze (zeidt hy) *heeft Cæsar tot een God gemaakt, deeze heeft Augustus onder de Goden gestelt, deeze heeft eindelyk uwen Vader met den Naam van den Godvrugtigen verciert.* De zelfde Hoofddeugd ziet men insgelyk in een anderen brief van den zelfden Keyzer, aan den Raad geschreven, uytmunten. *Wat nu belangt*, schryft hy, *den afval van Kassius, ik bidde en betuyge u, beschreve Vaders, dat gy uwe gestrengheid afgelegt hebbende, myne Godvrugtigheid en GOEDERTIERENHEID, ja de uwe behoudt; en dat den Raad niemant doode: Laat niemant der Raadsheeren gestraft, laat niet eenig Doorlugtigen Mans bloed vergoten worden: laat de afgezettene wederkeren; laat den gebannene hunne goederen genieten: Ach, of ik 'er veelen wederom van de dood verwekken kon! WANT NOYT VOEGT HET EEN KEYZER WEL, ZYN EIGEN LEED TE WREKEN, DIENS SMERT HOE ZE REGTVAARDIGER ZY, HOE ZE WRANGER SCHYNE: weshalven zult gy de Kinderen, Schoonzoon, en Vrou van Ovidius Kassius hunne misdaad vergeven; en wat zeg ik vergeven, dewyl deeze niets misdaan hebben: laat hen veylig leven, wetende dat ze onder het gebied van Markus leven: laat hen de Erffenis van hunne Ouderen, hen voor een deel geschonken, genieten: laat hen Goud, Zilver, en Klederen hebben; laat hen Ryk zyn; laat hen veylig zyn; laat hen vry en vrank zyn; laat hen in de mond van alle volkeren een voorbeeld van*

myne en uwe Godvrugtigheid omdragen. enz: *Deeze zyne goedertierenheid*, zeidt Vulkatius Gallicanus, *heeft den Raad met dusdanige toejuyging ontfangen: Godvrugtige Antonius, dat de Goden u behoeden! Goedertierene Antonius, dat de Goden u behoeden! Goedertieren Antonius dat de Goden u behoeden!* het welke, naar de gewoonte dier tyden, noch veel maalen herhaald wierdt. Uyt dit by gebragte laat ik den Leezer van deezen (1) penning oordeelen, of namentlyk de maker, die den zelven tot lof van Koning Willem heeft willen in't ligt geven, zyn oogwit wel bereikt heeft?

(1) Tafel E. penn. 2

DER-

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Van de

MUNTSTOFFE EN GROOTHEID DER PENNINGEN.

ALle de penningen, het zy ouden, het zy nieuwen, worden van geene eene, maar van onderscheiden Muntstoffen en groote gemaakt: En voor eerst, wat de Ouden aangaat, daar zyn'er van Yzer, Lood, Koper, Zilver, Goud en (gelyk enige willen) ook van Corintische mengelstoffe geslagen. Welke laasten uyt een zamenmengzel van Goud, Zilver, en Koper bestaande, aldus genaamd worden, om dat by 't inneemen van Corinthen, die Stad aan de vlammen en plundering zynde ten proy gegeven, en in dien brand de drie onderscheide Metaalen door 't smelten onder een gemengeld, zy een nieuwe stoffe heeft uitgeleverd; welke haaren naam als nog behoudt. Doch onder deeze verscheide Muntstoffen was het Goud, Zilver en Koper, als zynde de bestandigste, ook de voornaamste der Oude Romynen: waarom de Muntmeesters op het ruggestuk der Munten (1) zich alleen noemden *drie mannen om Goud, Zilver, en Koper te gieten, en te slaan.* Om de zelfde rede verbeelden de Romynen de Munt door drie vrouwen, welken, staande jeder naast een hoop metaal, in de regter

(1) Ondaan R. Mog: fol. 8.

hand een weegschaal, en in den slinkeren Arm een overvloeds hoorn houden, onder dit omschift.

SACRA MONETA.

Geheiligde Munt.

Als op de penningen van Trebonianus (1), Valerianus (2), Gallienus (3), Probus (4), Diocletianus (5), Maximinianus (6), en andere Keyzeren te zien is.

De later of heedendaagsche Penningen worden ook van verscheide munt-stoffen, als Goud, Zilver, Koper, Tin, Mengzel, Lood, Hout, ja zelfs van Papier gemaakt. Maar, gelyk het voornaamste oogmerk van 't Munten der penningen is, om de wetenswaardigste voorvallen op een aangenaamen wyze aan de volgende Eeuwen over te leveren, zoo zyn alle die Penningen met regt te verwerpen en af te keuren, welke om de onbestandigheid hunner Muntstoffen niet in staat zyn, om aan de ongevallen van den alverslindende tyd, te konnen weêr staan; en gevolglyk ook onbequaam zyn, om het voornaamste oogwit, dat by 't munten van een Penning bedoeld wordt, te konnen bereiken. Want hoe zullen, by voorbeeld, de Penningen, die van de bekende mengelstoffe gemaakt zyn, en van welker zoorte dat'er noch veelen althans in Duytsland gemunt worden, de gehengenis der voorgevalle zaaken aan de volgende Eeuwen konnen overleveren; dewyl ze uyt

(1) Osserv. istorich sopra alcun. Med: di Cosmo III. Granduca fol. 311.
(2) Ibidem fol. 315.
(3) fol. 322.
(4) fol. 349.
(5) fol. 375.
(6) fol. 376.

hunnen eigen aard zelfs onbestandig zyn, en slegs maar in 't minste vogtig wordende, in zich zelven geheel wegroesten en opeeten? Desgelyks zyn de Penningen, die van Tin, Lood, Hout, doch voornamentlyk die van papier zyn, af te keuren; overmits die door de minste behandeling, of by den anderen leggende, zich onderling te ligt quetzen, en afslyten. Zulks het best is, naar 't voorbeeld der Oude Romynen, ook de heedendaagsche Penningen alleen van Goud, Zilver en Koper, als de bestandigste Metaalen zynde, te maken.

Hoewel deze Metaalen veel in prys van den anderen verschillen; zoo is 't een der eerste Grondregelen, zoo in de Oude, als latere Penningkunde, dat de waardy der Penningen, niet altyd naar de edelheid van (1) 't Metaal, waar van ze gemaakt zyn, maar van dat ze, of zeldzaam worden gevonden, of van de Grootheid der zaaken, waar van ze handelen, of ook na de achtbaaaheid der geenen, die ze gemunt hebben, worden afgemeten. Dus is, by voorbeeld; onder de Oude Romynsche Penningen, een grooten Koperen Otho om zyne Zeldzaamheid, (2) van eenen onwaardeerbaren prys, daar in tegendeel een Penning van den zelfden Keyzer, van Goud, maar ontrent veertig Gulden, boven de prys van het Metaal, waard is. Zoo is ook in 's Gravenhagen in den Jaare 1714 by openbaare veyling een Staatsche Vredepenning, de *Batavische Leeuw* (3) genaamd, (welke

(1) Scien: des Medaill. fol. 171. No. 1.

(2) Scien: des Medaill. fol 18.

(3) Leo Batavus.

(welk maar ruym tien Lood Zilver woeg) voor twee en veertig Gulden verkogt; daar de zelfde Penning van Goud zynde, pas de waarde van 't metaal, in die eige verkoping kon ophaalen. Het welke ook plaats heeft in alle de andere later Penningen, welke van Goud worden gevonden. Want het is een vaste regel, dat, hoewel het Goud het Dierbaarste Metaal is, de Penningen nochtans, van dat Metaal gemaakt, het minst by de Liefhebbers in achting zyn, en dat, daar ze voor een Penning altemets tien, twaalf en meer Guldens, boven de waarde van 't Zilver geven, men voor de zelfden Penning, van Goud zynde, zelden meêr, als de waarde van 't metaal ziet betalen. Waar van de reden is, dat de Liefhebbers in 't vergaderen der Penningen altyd op de eenheid van 't Metaal, zoo veel 't in hun vermogen is, toeleggen. Ter oorzaak dat, by voorbeeld; een gemeene Gouden Penning, die in een geheele lade vol Zilveren Penningen leit, straks de oogen tot zich trekt, en als den prys van de overigen, hoewel de zelve dierbaarder zyn, berooft en verduystert; daar en boven werden de Goude Penningen het minste geacht, ter oorzaake zy uit hunnen eigen aard van te hoogen prys zyn, en by naar niemand in staat is, om een volkome Vergadering van dusdanige penningen te komen maaken, indien men noch alle de penningen van Goud (dat niet mogelyk is) konde aantreffen. Verders zoo is het Goud, om zyne hooge waar-

waardy, min bequaam om de Geheug-nis der voorgevalle zaaken, waarom de Penningen gemunt worden, aan de volgende Eeuwen te konnen overleveren: door dien het nauwelyks mogelyk is, dat ze veele Eeuwen de Smeltkroezen van laater Gierigaarts konnen ontkomen; want de onbestandigheid der Menschelyke zaaken, brengt en het Algemyne Land, en de bezondere Huyzen al te mets ook tot die laagte, en in die nood, dat ze zich verpligt vinden, tot het bekomen van onderhoud, zoodanige stukken heimelyk te versmelten, die ze om dat ze te zeer eigen aan hun Geslagt, en dienvolgens alom kenlyk zyn, in 't openbaar niet durven verkopen. Niets kan dit gezegde beter, als het voorbeeld der Romynen, bevestigen. Want hoe veele Goude Penningen heeft dat magtig Keyzerryk in zynen hoogsten stand niet geslagen; en egter hoe klein getal van die Penningen, zyn tot deezen tyd in weezen gebleeven, en ons noch voor handen. Want van de Keyzerlyke Penningen van Goud (1) worden'er nauwlyks Elf of Twaalf-honderd gevonden, daar 'er ons in tegendeel, wel drie duyzend van Zilver, en van Koper ruym eens zoo veel, van onderscheiden aard, noch voor handen zyn. Overzulks zoo alle de Roomsche Penningen, naar de groote Mogentheid van dat Ryk, waren van Goud gemunt geweest, hoe weinige zaaken zoude ons door de Penningen althans zyn achtergelaten? maar dewyl zy de deftigste voorvallen, ook aan het Koper hebben toe vertrouwd, is der zelver ge-

(1) Sciens des Medaill. fol. 27.

geheugenis tot deeze tyden, op dat metaal, bewaard gebleven; nademaal des zelfs waarde zoo gering is, dat de begeerlykheid, der later Gierigaarts, om door 't versmelten gewin te doen, zich daar over niet uitstrekt. 'T is dan om de zelfde rede dat de Penningen, zullen ze bestandig zyn, van Koper en Zilver moeten gemaakt worden, doch deeze laatste van een groote, die geregeld is, en waar van ik voornemens ben alhier te spreken.

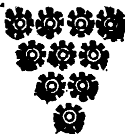
De omtrekken der Zilvere Gedenkpenningen dienen, myns oordeels, niet veel grooter als van een Dukaton of van deezen Engelschen History Penning te wezen; van den welken (1) wy hier voore hebben gehandeld. Want het is op de Penningen van deeze groote dat, en de Borstbeelden, en de Eenvoudige en Zinnebeeldelyke verbeeldzelen, t' over ruym zo op d'een als d'andere zyden, in alle hunne leden ten volle konnen verbeeld worden; en dienvolgens aan het oogmerk der Penningen voldoen. De grootste Penningen der Romynen, van hen MISSILIA, van de hedendaagsche Italianen MEDAGLIONI, en van de Françoyzen MEDAILLONS genaamd, waren ook ontrent van die groote: en nochtans het waaren deeze Penningen, met de welken de Roomsche Keyzers, (wier Rykdom zoo groot, en verkwisting in andere zaaken veeltyds zoo overdaadig geweest) de Uytheemsche Prinsen, en Afgezanten beschonken, en 't vermaak namen, van ze by (2) de openbaare Spelen onder de Omstaanders te grabbel te goyen.

(1) Tafel B. penn. 7.

(2) Scienc: des Medaill. fol

Want

Want zoo de Zilvere Penningen van grooter omtrek zyn, staat het te duchten, dat ze aan de zelfde onheilen, als van de Goude gezegd is, zullen onderhevig zyn. Want, by voorbeeld; zoo alle de Nederlandsche History Penningen, ter zwaarte van tien ja twaalf Lood Zilver, gelyk men'er eenigen vindt, gemunt waren, wien zoud' het lusten om alleen twee duyzend dezer Penningen te vergaderen, voor de enkelde waarde van 't Zilver, festig- en meer duyzend Guldens te besteden; dan zoo'er egter al eenigen mogten gevonden worden, die hart en magts genoeg hadden, om zoo veel Geld aan 't vergaderen van zodanige Vaderlandsche gedenkstukken te hangen, wie is in staat om, kinderen hebbende, aan eenen van die, zoo merklyken Schat ter Liefhebberye agter te laten? de Erfgenaamen vinden zich verpligt dezelve te verkopen; en dus wordt in weinige dagen wyt en zyd versprayd, 't geen de overleden met een arbeid van zo veel Jaaren, pas heeft konnen by den anderen verzamelen.

SLUYT-

SLUYTREDE.

Wegens

Het vergaderen en schikken der

PENNINGEN:

Mitsgaders

De wyze om de zelven met vrugt te behandelen.

Van 't vergaderen der penn.

WEinig zoude 't den Liefhebberen baaten, de voorgemelde kennisse der Penningen en der zelver Grondregelen te bezitten; zoo ze niet te gelyk onderregt waren, van de ordere, die in 't vergaderen dier Gedenkstukken, moet worden in acht genomen. Deeze ordere is niet anders, als eer men tot het vergaderen toe treedt, een zeker bepaalt voorwerp te verkiezen, zoo naar de genegentheid, die men in zich gewaar wordt, als ook naar de gelegentheid, die men aan de hand heeft. Want, zonder deeze bepaling, slegs alle de Penningen te willen vergaderen, die door de onderscheide Volkeren gemunt zyn, en ons onderwylen voorkomen, was even zoo belachelyk, als zich op weg te begeven, zonder te weten waar naar toe de ryze geschikt is. Meest alle de Penningen hebben twee voornaame voorwerpen; waar van men'er een naar zyn genoe-

genoegen kan uytkiezen. Te weten de Perzoonen, die op de Voorzydens, en de Geschiedenissen, die op de Ruggestukken verbeeld staan. Doch ieder van deeze twee voorwerpen, dewylze zich noch te ver uytstrekken, dient men weder binnen den kring van zeker Koningryk, Vorstendom, Vryestaat, of zekere uytgekooze Tydstippen te bepaalen. Het geen de Lezer beter uyt deeze voorbeelden zal konnen bevatten. Zoo zoude men in opzigte van een Perzoonlyk voorwerp, 't geen binnen den kring van zeker Landschap bepaald is, op 't vergaderen van alle die Gedenkpenningen konnen toeleggen, door de welke men de Opvolging der Duytsche Keyzeren en hunner vrouwen, zedert Maximiliaan den III. tot deezen Jegenwoordigen toe, zou konnen aantoonen. Doch zoo wie't geluste, deeze zyne vergaderinge noch meerder uyt te breiden, die kan daar by doen alle de Penningen, die op de onderscheide Keurvorsten, hunne Vrouwen, en de voornaamste Rykvorsten, staande den regeertyd der gemelde Keyzeren, gemunt zyn. Een ander in tegendeel, zou ligt meêr behagen vinden in een perzoonlyk voorwerp, niet door eenig Land, maar door zekere Tydstippen te bepaalen; en dus op 't vergaderen van zulke Penningen toe te leggen, door de welke hy de Koningen, Vorsten, Prinsen en beroemde mannen kan aantonen, welke, by voorbeeld, in de Zeventiende Eeuwen gebloeyd hebben: even gelyk Luckius van de Sestiende gedaan heeft. Op gelyke wyze kan men

de Historische voorwerpen of door zeker Land, of Tydstip bepalen. Zoo heeft Bizot zyne Historische Vergadering binnen den kring der Nederlandsche Staats gevallen bepaald. Even gelyk in Duytsland nu laastelyk zeker (1) Penningwerk is uytgegeven, 't geen zich binnen den Tydstip der tien eerste Jaaren van de agtiende Eeuwe bepaald vindt.

(1) Historisch: gedachtenis munten.

Op deeze wyze zich dan een bepaald voorwerp hebbende uytgekoozen, dient men op 't Vergaderen dier Penningen toe te leggen, welke hunne betrekking tot de gedaane verkiezing hebben. Om dit met vrugt te doen, is'er niets zoo noodzaakelyk, als de Penningkassen van andere Liefhebberen dikmaal met aandacht te doorsnuffelen: daar in ontdekte Gedenkstukken, tot het uitgekooze oogwit dienstig, in zyn geheugen te prenten, en, zoo men kan, die, of af te gieten, of ten minste uyt te tekenen. Dus hebben de Heeren Andries Schoenmaker en Christoffel Beudeker, alle de Nederlandsche Penningen laten etzen, en zich daar van ieder een handboek gemaakt, om op ieders Jaar, zonder veel moeyte, de Penningen te konnen nazien, en de gedaane ontdekking, tot behulp der geheugenis, daar by aan te teken. Even gelyk de H. Cornelis van Alkemade met de hand alle de Nederlandsch Penningen, volgens de Jaaren hunner muntinge, heeft uytgetekend. Verder dient men de gedrukte lysten na te zien, die van de openbaare verkopingen der Penningen ondertusschen zyn in 't licht gekomen. Desgelyks ook de Boeken, die van de Penningen

gen handelen. Om zoo uit het een als 't ander, naar 't voorbeeld dier heeren, zich een welgeschikte lyst van alle die Penningen op te stellen; welke tot ons uitgekoore oogmerk, eenigzins dienstig konnen zyn. Want als iemand weet, op wat zaaken dat 'er al Penningen gemunt zyn, kan men'er na vernemen, en die, door 't toedoen van den eenen of anderen Liefhebber, zeer ligt in 't vervolg bekomen.

In 't vergaderen der Oude Penningen, is een der eerste Grondregelen, van zich geene nagemaakte of valsche te laten in de hand steken: maar aangaande de later of heedendaagschen, gelooft zeker geleerd (1) Schryver, dat'er diens aangaande geen gevaar is, dewyl niemand op hoop van gewin te doen, tot noch toe zoude hebben toegeleir, om die te vervalzen en na te maken. Dan och ofte dit waar was! Want men vindt heedendaags niet dan te veele vervalschte Penningen; door zeker Vreemdeling in ons land gemaakt, die geen beter straf van zulken onheussen handel ondergaan kon, dan dat alle die valsche Penningen, 't zy Oude, 't zy Nieuwe, naar zynen naam, gelyk althans geschiedt, genoemd wierden. Door de Valsche Penningen verstaan de Liefhebbers eigentlyk de namaaksels van zulke Penningen, welke waarlyk voorheên in vroeger tyd gemunt zyn. En dus alleen valsch genaamd worden, om dat ze ons als een Oude Penning tegens de waarheid voorkomen, en dierhalven onwaardig zyn, dat hen in een welgeregelde vergadering de minste plaats vergunt worde.

(1) Scien: des Medailles fol. 8.

worde. Maar by deeze gelegentheid zou ligt iemand mogen vragen; wat men dan van zulke Penningen zal oordelen, die in later tyden op vroeger Staatszaaken gemunt zyn? als by voorbeeld; de penning van den Burgemeester vander Werf, die wegen het welverdedigen van Leyden tegens den Spanjaard, door J. Smeltzing omtrent negentig Jaar, na dat die zaak was voorgevallen, eerst gemaakt is. Waar op ik antwoorde; dat'er verscheide Liefhebbers worden gevonden, die ook dit zoort van Penningen, als onegt, verwerpen, en zich niet gewaardigen die te vergaderen. Doch naar myn gevoelen oordeel ik dat de nauwgezetheid deezer Liefhebberen, op dat stuk te verre loopt. Ik wil nochtans wel bekennen, dat de laater gemunte Penningen geenzins zoo veel achting verdienen, als de zulken, welke het merkteken der Gryze Oudheid op het voorhoofd voeren, maar deeze Penningen, daarom geheel te verwerpen, acht ik te onbezonnen. Te meêr, zoo ze door de zelfde Volkeren, Bloedverwanten, of Overheid met voorbedagten raad, om de Heldendaaden hunner Voorouderen en Medeburgeren te vereeuwigen, zyn ontworpen. Dus heeft niemand van zoo veele Liefhebberen der Oude Penningen ooyt gedagt, om de Goude Penningen van verscheide Koningen, en van de eerste Burgemeesters van Rome, als by voorbeeld, van Numa, van Ancus Martius, en anderen, als onegt te verwerpen: hoewel het zeker is, dat ze ten tyde dier Koningen of Burgemeesters niet gemunt zyn;

maar

maar wel dat de later afkomelingen, om den luyster van hunnen Huyze te meerder op te vyzelen, de (1) Borstbeelden hunner Loffelyke Voorouderen, op de namaals gemaakte Penningen, hebben doen munten. Met deeze soorte van Penningen niet te verwerpen, wil ik nochtans het maken der zelven geenzins aan pryzen: in tegendeel vinde ik my verpligt, het munten van zulke Penningen, by deeze gelegentheid volkomen af te raden; niet alleen om dat ze minder geacht zyn, maar om dat verscheide Liefhebbers, niet wetende dat ze in later tyd gemaakt zyn, en die voor ouden aanziende, zich bedriegen, het welk dan aanleiding tot veele verwarringen komt te geven; en de Liefhebbery niet weinig benadeelt. Behalven dat dagelyks zeer aanmerkens waardige zaaken voorvallen, dat, zoo 'er iemand om Penningen te maken beluft was, hy genoegzaame voorwerpen kan ontmoeten, om zyne bequaamheid, in 't ontwerpen van welgeregelde Penningen te doen uytmunten, en aan zyne genegentheid te voldoen.

(1) Scien. des Medaill. fol. 21.

Van 't schikken der Penningen.

Na de Penningen vergaderd te hebben, komt de ordere, op de welke men de zelve in de Penningkassen dient te schikken, in opmerking. Deeze kan op tweeder hande wyze geschieden; of naar de Persoonen die op de Voorzydens, of naar de Geschiedenissen, die op de Ruggestukken verbeeld staan. En gelyk de Persoonen en Geschiedenissen eerder, als de Penningen geweest

zyn,

zyn; zoo moeten ook de Penningen aan die twee eerste voorwerpen ten dienste staan; dat is, men dient ze naar den draad der Historie, of naar de opvolging der Persoonen, in ordere te brengen: by voorbeeld; iemand genegen zynde, zedert Keyzer Karel den V tot deezen jegenwoordigen Koning van Spanje, de Nederlandsche Penningen, volgens hunne perzoonlyke voorwerpen, die op de voorzyden verbeeld staan, te vergaderen, dient de te zamen gekrege Penningen in deeze ordere te schikken: en voor eerst zyne Penningkasse in seven laden te verdeelen. In de eerste lade leit men aan 't boven einde een Penning, wiens voorzyde op de beste wyze, het Borstbeeld van Keyzer Karel verbeeldt, zonder acht te geven waar op het Ruggestuk gemaakt is. Daar naast, aan de slinker zyde, eene Penning van Isabelle van Portugal, zyne Huysvrouwe; en daar onder, in gelyke ordere eenen van Philips den II zynen Zoon, van Marie met Keyzer Maximiliaan haaren Man; en van Johanna getrouwd met Jan Prinze van Portugal; beide Karels egte Dochters.

Verders op de zelfde hoogte, dan wat afgescheide van de vyf voorigen, een penning van Don Johan, en een van Margreta zyne natuurlyke Kinderen; doch deeze laaste tusschen haare Mans, Alexander de Medicis en Octavius Farnese. Het Keyzerlyk Huys aldus door Penningen aangetoond hebbende, dient men daar onder de Penningen der Landvoogden en Landvoogdes-

ſen van Nederland te leggen; en dat naar den tyd, datze over die geweſten het Landbeſtier gehadt hebben. En eindelyk onder ieder Landvoogd weder de Penningen van zulke perzoonen, die ſtaande hun Landsbeſtier het meeſte gebloeid hebben. Op den zelfden voet, moet men in de tweede lade de penningen van Philips den II; in de derde die van Philips den III; in de vierde die van Philips den IV; in de vyfde, die van Karel den II, in de ſesde, die van Philips den V; en eindelyk in de laaſte, die van Karel den III; even zoo in bequaame ordere ſchaaren. En ik ben verzekerd, dat alle de Penning vergaderingen, waar in deeze ordere in opzigte van een perzoonlyke verkiezinge, zoo van deeze als van de andere Staaten, wel is waargenomen, niet als bevallig aan 't oog van een goed kender zullen konnen voorkomen.

Wat de ſchikking der Penningen, in opzigte van de Geſchiedeniſſen aangaat, die op de Ruggeſtukken verbeeld ſtaan; die moet in eene geheele andere ordere, te weten, naar den draad der Hiſtorie, binnen de uytgekooze Tydſtippen en plaatzen voorgevallen, met behulp van alle penningen, die'er op gemunt zyn, geſchieden. Op deezen voet heeft de Hr. Andries Schoenmaker, zyn weêrgalooz vergadering der Nederlandſche Hiſtory penningen in volkome ordere gebragt: op deeze wyze is de Hr. Chriſtoffel Beudeker bezig, de zelfde Nederlandſche Gedenkſtukken te vergaderen;

en

en op de zelfde ordere, is door my de Historie der Nederlandsche Penningen, zedert den afstand van Keyzer Karel, tot de laaste Vrede, die te Uytrecht is gesloten, onder Gods hulp, beschreven.

Uit dit gezegde zal de lezer genoegzaam afmeten, dat het gebruyk van zulke Liefhebbers is af te keuren; welke iederen penning in een uytgeholde rondte, om niet te verschuyven, in ordere leggen. Want daar de Penningen geenzins van eenderhande groote zyn, en men dagelyks nieuwe Penningen ontdekt, welke tusschen de voorigen moeten worden ingelast, zoo is men genoodzaakt, om voor de nieuwe plaats makende, de volgende te verschuyven; wier onderscheide groote dan met de onderscheide rondens, zelden of noyt konnen over een komen en passen. Dierhalven is het best gladde Penningladen te hebben, daar een rand ter hoogte van de dikste penningen aangemaakt is; op datze gemakkelyk zouden konnen in en uytschuyven, en de penning door die beweging daar van niet afvallen. Desgelyks dienen de laden met groen of diergelyk Laken van binnen bekleed te zyn, niet alleen om dat de Penningen daar op zeer Cierlyk aftoonen, maar omze voor alle quetzinge te behoeden, en dat diergelyke kleur aan 't oog niet aanstootelyk is. Eer ik van deeze schikking afgaa, vinde ik my verpligt het gebruyk van zulken af te raaden, welke de Gedenk-en Legpenningen, mitsgaders ook de Noodmunten, van den

andere scheiden, en in drie Vergaderingen naar hunnen drie der handen aard, afzonderlyk plaatzen. Want op deeze wyze doet men de Historische en Persoonlyke voorwerpen, tegens de goede rede, aan de Penningen ten dienste staan. 't Welk even zoo belachelyk zoude zyn als of iemand, by voorbeeld, de Historyen des Bybels in printverbeeldzelen hebbende afgebeeld, waar van het eene rond, het andere vier-of agtkantig van gedaante was, om door dat onderscheid te meerder het oog te vleyen, alle de ronde afbeeldzelen by den anderen voegde, desgelyk ook de agt-en vierkanten, en zonder acht te geven op 't vervolg der Historien, in deeze ordere, de Bybelsche printverbeeldzelen liet by den anderen binden. Ieder ziet wel hoe belachelyk deeze zaak is; en nochtans vindt men Liefhebbers der penningen, ja noch van de eersten, die de koopere Printverbeeldzele hunnes Vaderlands, ik meen de Penningen, op deeze wyze vermeenen in goede order gebragt te hebben. Onaangezien zy de Geschiedenissen, waar op de Penningen eigentlyk gemaakt zyn, uyt het oog verliezen, en aan de grootheid en 't onderscheid der buyte schorze zich vergapende, den draad der Historie, die de ziel der Penningen is, te jammerlyk afbreken en rabraken.

Van 't behandelen der Penningen.

Die met vrugt de Penningen wil behandelen, dient de Latynsche Taale te bezitten, of ten minsten iemand van kennisse te hebben-

ben, die hem de Latynsche Omschriften vertaalt, welke hy tot beter gemak, dan dient te boek te stellen. Verders, gelyk die geen goeden Voorspraak kan zyn, die in de kennisse der Roomsche regten, waar uit de heedendaagsche zyn getrokken, onkundig is: zoo zal ook niemand verre in de kennisse der heedendaagsche Penningen konnen toenemen, by aldien hy niet iets in de Ouden, waar van de onze hunnen oorsprong hebben, onderregt zy. Dus dient hy te weten hoe de Oude Romynen de Hoop, de Liefde, de Overwinning, en duyzend diergelyke onzigbaare eigenschappen hebben uitgedrukt. Wat ze door eenen Eiken krans; wat ze door eene Muur kroon, wat ze door een Fruythoorn, Slangestaf, Krygstekenen, Scheepsroer, t'zamen gevlogte handen, en veele andere Zinnebeeldelyke verbeeldzelen hebben willen te kennen geven. Om tot deeze kennisse te geraken, is zeer dienstig de Roomsche Mogentheid van Oudaan; of ook, zoo men de Fransche Taale verstaat, het werkje (1) van den Jesuit Jobert (2) of dat van den Heer Karel Patin te lezen. Gelyk ook, om de vereischte kennisse der Zinnebeelden te krygen, het wel doorwrogte werk (3) van Cesar Ripa te doorlopen. Het welke te wensche waar, dat met het byvoegen der beschreve Zinnebeelden, volgens de hedendaagsche Snykonst herdrukt wierdt. Verders dienen de Liefhebbers de Herschepping van Ovidius en de

(1) La scien: des Medaill: A amst. Anno 1717.

(2) Hist: numism. Amst. Henr: Wetstein.

(3) Iconolog: of uitbeeld: des verstands. Amst: 1644.

de verdere Fabelen der Oude Dichteren te weten, waar toe zeer nut is, het fraye werkje (1) door David van Hoogstraaten, noch onlangs in 't ligt gegeven. Behalven alle deeze zaaken, die de later Penningen met de Oude gemeen hebben, worden op de eersten daar en boven veelerhande Wapenschilden, Ridderlyke Eertekens en andere merken des Adeldoms gevonden. Waar om de Liefhebbers der later Penningen, de geheele Wapenkunde, en wat daar van af hangt, behooren te weeten. Want hoe menigmaal gebeurt het, dat men Penningen zonder een opgesteld Jaartal, doch met een Wapenschild op de voorzyde, in de plaats van een Borstbeeld, ontmoet? zoo wien nu 't Wapenschild onbekend is, die staat in twyfel, wegens het voorwerp, waar op de Penning gemaakt is. By voorbeeld; hoe zoude ik weten, dat deeze (2) Legpenning, op de Vrede, die in den Jaare 1679 tusschen de Koningen van Vrankryk en Spanje wierdt gesloten, gemunt is; indien ik niet wist, dat het daar opgestempelde Wapenschild van de Hr. Rose was; welke in dat Jaar te Brussel een der eerste Staatsampten beklede. 'T is hier om, dat ik in die Stad zynde, my by den Herault der Wapenen vervoegde, en alle de Wapenschilden, die op de Nederlandsche Legpenningen zoo overvloedig gevonden worden, heb laten uytleggen: en die van de Wapenkunde

(1) Beschryv: der Hydense God: en Godinne by N. ten Hoorn 1716. gedr:

(2) Tafel F. penn. 4.

eene voorafgaande kennisse begeert, dat hy leeze, de Historyzaal van Vallemont, (1) de zamenspraken van de Hr. Chevigni (2) of het deftig (3) werk van den Nederlandschen Adel, in den Jaare 1664 te Brussel gedrukt; dat van Thomas (*) de Rouck, en verders de Schryvers, die van den Adel dier Landschappen hebben gehandeld, van de welke men van voornemen is de Penningen te vergaderen. Behalven deeze algemeine kennisse, worden'er noch anderen zaaken, naar 't voorwerp, dat men heeft uytgekozen, vereischt. En om voor eerst van de persoonlyke verkiezinge te spreken, die de voorzyde bevat, dient men in de schriften, waar in de Geslagtlysten der Vorsten en beroemde mannen zyn beschreven, als 't werkje van (4) den Jesuit Buffier, en anderen naar de plaatzen en tyden, die men heeft uytgekoozen, te lezen. Daar en boven ook de History-schriften dier Landen doorlopende, de naamen van de daar in gemelde persoonen en de bladzyde, waarze gemeld staan, aan te tekenen, om by 't aan de hand komen van eenen onbekenden Penning, die lyste eens na te zien, en zoo men dien naam onder de aangetekende naamen vindt, straks ook agter het geene van de persoon geschreven is, te geraken; het welke daar en boven noch groot gemak in 't vergaderen der Penningen zal by brengen. Want niets is zoo gemeen onder de eerst beginnende Liefhebbers, als datze

(1) III. Boek 1 hoofd.

(2) Scienc: des pers: de la cour &c. Tom. IV. Capit. V.

(3) Jurisprud: heroic. seve de Jur. belger: circ. Nobilet:

* Nederl. Herauld of tract. van wapenen

(4) Introd. a l'Hist. des Mais: Souvr: de l'Europe a Paris 1717.

datze uyt gebrek deezer kennisse, veele penningen als onnut van de hand wyzen, welke ze namaals, in de Historie meerder gevordert zynde, als aan hun uitgekoozen voorwerp volkomen noodzaakelyk komen te beschouwen.

Verders om van de vergaderde Penningen de vereischte vrugt te trekken, moet men de bezondere Levens-beschryvingen, der daar op verbeelde persoonen, naarstig door leezen: de Schryvers die ze best beschreven hebben, en de plaatzen waar de aanmerkenswaardigste zaaken verhaald worden, doch voornamentlyk de drie hoofdtyden als de Geboorte, Trou, en 't Overlyden, op een klein papiertje aantekenen, en onder iederen penning leggen Op dat men, als met een opslag van 't oog, die hoofdtyden wetende, des te ligter ook de overige zaaken, volgens haare vereischte ordere, in zyn geheugen zoude konnen onthouden. Deeze behandeling wel in acht genomen zynde, kan den lezer niet als van zonderlinge vrugt zyn; te meêr, zoo het leezen dier levens beschryvingen, in de vereischte ordere geschiedt: dat is, zoo men van den hoofdpersoon (als is Keyzer Karel, in het hier voor aangehaalde voorbeeld) begint, dan tot zyne Vrou, gevolglyk tot zyne Kinderen naar elks ouderdom; en eindelyk tot de overige Persoonen in die ordere overgaat, als van de schikkinge der Penningen gezeidt is. Daar en boven moet die geen, welke

oen volkome kenniſſe der perzoonlyke voorwerpen, tragt te bekomen, voornamentlyk op het verſtaan der Omſchriften toeleggen, en naarſtig naſpeuren, den waaren oorſpronk en herkomſte van die eertytelen, welke verſcheide Vorſtelyke huyzen voeren, en rontom de Borſtbeelden met de eerſte Letteren der woorden, altemets vry duyſter op de Penningen geſteld zyn. Waar toe, om agter de zin dier verkorte eernamen te geraaken, het beſt is, de Plakaaten, verbonden, en andere openbaare ſchriften dier Vorſten te leezen, aan wier hoofden de gemelde Eertitelen, gemeenlyk vry langwylig, ſtaan uitgedrukt.

Al het geene tot noch toe van 't wel behandelen der penningen, in opzigte van een perzoonlyk voorwerp, gezegt is, heeft ook plaats in alle vergaderingen, welke naar den draad der Hiſtorie geſchieden. Deeze overtreffen de eerſte verkiezinge; en hebben daar en boven eene geheel andere wyze van ze te behandelen, van noden. Want, na zich zoo in 't gemeen, als in 't geen van de perzoonlyke voorwerpen in het bezonder gezegd is, te hebben geoeffend; dient men de Hiſtorie van dat Land en Jaar te leezen, van de welken de gemaakte vergadering haar begin neemt, om na bekome kenniſſe van de algemeine ſtaatsgevallen van dat Jaar, ook de Penningen in die ordere, als de zaaken agter den anderen zyn voorgevallen, te ſchikken; en boven den eerſten Penning

het

het Jaartal, als een afgebaakten tydstip, te stellen. Maar gelyk alle de Histori-schryvers, alle de voorgevalle geschiedenissen niet even omstandig hebben te boek gesteld, zoo moet men, de geschiedenis van den eersten Penning op nieuws voor oogen nemen, en de verscheide Schryvers, die dat geval in 't bezonder verhalen, niet alleen nazien; maar uyt alle de doorzogte Historie, die plaats, daar het voorwerp van den Penning best is beschreven, op een papiertje aantekenen, en dat onder den Penning leggen: op deezen voet en den tweeden, en de verdere volgende Penningen hebbende afgehandeld, moet men tot die van het tweede Jaar overgaan, boven den eersten Penning, weder het Jaartal gesteld hebbende, ieders bezondere geschiedenis, op de zelfde wyze leezen en aantekenen, en met gelyke ordere tot het einde zyner Historische Penning-vergaderinge voortvaren. Onbeschryflyk is 't, wat vrugten een Liefhebber uit deeze welgeregelde behandeling zal trekken! de Staatsgevallen zullen hem wonder vast in 't geheugen geprent blyven: zoo hy zich verledigt om slegs een zyner welgeschikte laden te beschouwen, wier Penningen hy op deezen voet, een voor een heeft afgehandeld, hoe veel tyds zal hy met vermaak in die bespiegeling niet konnen doorbrengen? Hier zal hy de vreugde, by 't aangaan der Vorstelyke huwlyken, zien in top gevoerd, straks weder de wereld

 door

door 't ontstoken Oorlogsvuur in vollen vlam gesteld: daar Steden: gins Veldslagen zoo te water als te land, gewonnen: het land, in den uytersten nood gebragt, om den bystand des Hemels voorzugten: 't geen verhoord, eerlang het hoofd opbeurt, en eene Vrede sluyt, die alle menselyke verwachtingen voôr by loopt. Met een woord: hy zal in een kort begrip, het voorwerp van de uytgebreidste Historyschriften beschouwen; en ziende den wonderlyken zamenhang der wereldsche wisselvalligheden, niet als te veel overtuygd worden, hoe alles langs zoo verschillende wegen alleen te zamen loopt, om de verborgenste Raadsbesluyten van het albestierende wezen van einde tot einde, naar des zelfs enkel welgevallen, te doen gelukken.

Hier mede zoude ik een einde van dit werkje maken, ten waar ik my verpligt vondt, om aan 't oordeel van den leezer, die nu eenigzins uit het voorgezegde, de nutbaarheid der Penning-oeffeninge zal konnen afmeten, het ongegrond gevoelen van zulke onkundigen te stellen; welke het vergaderen en het behandelen der later Penningen, over onnut aanzien, of gelyk Vallemont (i) in zyne Historyzaal zeidt: *dat de later Penningen wel meest dienen, om de Penningkassen van de Lief hebbers op te pronken en te vercieren.* Want wat ook die Schryver aldaar ten bewys van dit besluyt bybrengt, als of de later Penningen niet zoo zeer als de Ouden tot het uitleggen der historie van

(i) I B. 2 hoofd: § IV.

noden

2

3

QUIS NOS IMPUNE LACESSET UNITAS.
SALISBURI
IRRITO SPURII IACOBI REDITU
IN SCOTOS CLASSE GALLICA
EXTERNATA.
MDCCVIII.

5

6

8

9

GALLVS·CONIVNGVNT·SVA·TELA·LEO·SVA·LILIA·

noden zyn, kan zeer ligts worden opgelost, met te zeggen; DAT ZULKS NIET UIT DE MINDERE WAARDY DER LATER PENNINGEN MAAR UIT DE GEBREKKELYKHEID DER OUDE HISTORISCHRIFTEN VOORTVLOEIDT.

EINDE.

BLADWYZER
DER
VOORNAAMSTE ZAKEN.

A.

Afzweeringe van Spanje. p. 19.
Alva 's Standbeeld omvergewurpen. p. 135.
Andries-schans, waarom zoo genaamd. p. 115.

B.

Beeltenissen op de Geldstukken, p. 14, 15.
Behandelinge der penningen vereischt kennis van de Latynsche tale, p. 177, 178. van de oude Penningkunde en Zinnebeelden. p. 178. Wapenkunde, p. 179. Geslachtlysten der Vorsten en beroemde mannen. p. 180. Historischriften. p. 181. Bezondere levens-beschryvingen der verbeelde personen. ib. En in 't nalezen dier Geschiedenissen van Jaar tot Jaar der Penningen voortgaan. p. 181. 183
Boere krytje. p. 56.
Borstbeelden worden verdeeld in 2 soorten, namel. in wezentlyke Borstbeelden, en in Zinnebeeldige verbeeldselen. p, 107,
Borstsieraden mogen maar eenerlye zyn. 110,
Brandenburgsche penningen, t' zedert den Grootvader van Jochem de II. tot heden toe. p. 34.
By-sieraaden op de Penningen moeten niet onnut, maar op 't bedoelde oogwit betrekkelyk zyn. p. 101.

C.

Calculatores, onderwezen in de reken-konst. p. 55.
Corintische mengelstoffe, waar uit bestond. p. 181.
Cyfer-teekens waren by de Joden, Grieken, en Romeinen, de letteren van 't ABC. p. 68. 69. Hoe de tellinge hier mede toeging, p. 70-73. Ook by de Engel-Saxen en oude Hollanders, p. 74-76. Doch na 't Jaar 1200. Zyn den hedendaagse tien Cyffertee-

teekenen in Europe in gebruik geraakt. p. 76. zyn waarschynelyk de oude Spaansche of Punische A B C letteren, p. 77-80. in Neerland bekend geworden omtrent 't Jaar 1300. p. 80. Door Alphonsus in gebruik gebragt, hebben met de Drukkonst meerder grond gewonnen, en zyn eindelyk door gantsch Europe als de bekwaamste Cyfferletteren aangenomen. p. 82.
Cyfer-wyze der Oude Nederlanders, ongemaklyk. p. 56. maklyker gemaakt door Legpenningen ib. hoe geschiedde, p. 57.

D.

Deensche penningen, begonnen op 't einde der 15 de Eeuw. p. 32.
Delftsche Stadhuis herbouwd, p. 116.
Dordrechtse Kerkvergaderinge. p. 130.
Driemannen der munte. p. 89.
Duitsche penningen. p. 24.
Overige Duitsche penningen, by Luckius te vinden. p. 35.

E.

Eenheid der Geschiedenisse, dat is, op eenen en den zelfden Penning, mag niet meer dan eene geschiedenis of voorval vertoond worden. p. 92. Ook niet een voorval op de eene zyde. en een ander op het Ruggestuk. p. 94. Maar zoo 'er verscheide merkwaerdige gevallen te verbeelden zyn, moetenze konstig in een gesmolten worden. ib.
Eenheid der Plaatsen moet in 't ontwerpen der penningen in acht genomen worden: dat is, twee onderscheidene zaken, op verscheide plaatsen voorgevallen, mogen niet op eene plaats verbeeld worden. p. 96.
Eenheid des Tyds moet ook waargenomen worden, en zaken, die niet op een eenigen tydstip zouden hebben konnen voorvallen, mogen niet op eenen en den zelfden penning vertoond worden. p. 99.
Engelsche penningen. p. 31. de Oudste van Eduard

de IV. ib. Vermenigvuldigd; en konstig. p. 32.

F.

Fransche penningen. p. 25. geene met 's Konings Borstbeeld, voor Karel de VII. p. 27

G.

Gedenkpenningen. p. 21. Eerst begonnen te verzamelen in de 16 en 17 de Eeuw. p. 22 Oude en latere. ib door wie, en tot wat inzigt, p. 23. in wat soorten verdeeld. p. 24.
Gedenkpenningen moeten een Voorzyde en Ruggestuk hebben. Die maar eene zyde hebben, zyn slechts Penningplaten. p. 106.
Gedenkpenningen, de eerste in Nederland van Philip de goede p. 37.
Geld; uit wat stoffe, p. 1. 3. Nuttigheid. p. 2. Oud tyds gewogen, p. 4. 5. Naderhand gemunt p. 8. hoe verscheidenlyk, ib. waarom rond. ib. By wie eerst; p. 8, 9. waarschynelykst omtrent den tyd van Alexander de Gr. p. 10. By de Romeinen *Pecunia* genoemd. p. 13. in 't Duitsch van *Gelden* genaamd. ib.
Geldhandelen, onzeker wanneer by de Nederlanders in gebruik geraakt, p. 16.
Geld-munten behoort tot de Hooge Overigheid, p. 17, 20, 22, 23. dat recht aan Dordrecht gegeven. 17.
Goeder geluk-penningen. p. 46.
Goedertierenheid past den Vorsten. p. 158, 159.
Goude geldstukken. p. 14. in Holland 't eerste door Margreta van Henegouw, p. 19.
Goude penningen 't minst geacht; waarom? p. 164, 165. Zyn onder de Keizerlyke nauwelyks 1100 of 1200 in getal. p. 165.
Grootte der zilvere Penningen behoort in haren omtrek niet meerder dan van een Dukaton te zyn. p. 166, 167.

Heden-

H.

Hedendaagsche Penningen tot het uitleggen der historie niet min noodig, dan de Oude. p. 184, 185
Hoofdpersonagien moeten door eenige bysieraden kennelyk gemaakt worden. p. 143
Hooge School der Penningkunde in Vrankryk opgerecht. p. 27, 30
Hongaarse Penningen. t' zedert 1683. vermenigvuldigd, p. 32

I.

Jaarschriften uit de Latynsche Telletters opgemaakt. p. 147. mogen geen een woord zonder telletter hebben. p. 148.
Jaartallen zyn noodig op een penning. p. 146. Behooren maar eens, in 't Latyn, en waar gesteld te worden. p. 147.

K.

Keizer Karel de V. Staat zyn Ryken af. p. 121.
Keysteentjes in 't Cyferen gebruikt, p. 118.
Kleederen, ter straffe van de zonde ingevoerd, dienen althans tot hoovaardy. p. 118.
Kleedinge der verbeelde persoonen, is beter de Oude dan der Nieuwe. p. 151-153. Uitgezonderd der hedendaagsche krygsbenden, p. 153. en der Geestelyke. p. 153. en in Vorstelyke plegtgewaden. p. 154.
Kopere Keizerlyke penningen zyn wel 6000 in getal. p. 165.
Koper-geld. p. 12.
Kopstukken verbeelden alleen het hoofd en den hals, als der eerste Roomsche Keizeren. p. 107.
Kortheid der omschriften is noodig, en in de Roomsche penningen in acht genomen. p. 131, 132.
Kruis en munt. p. 12, 18.

L.

Leg-penningen. p. 51.
Legpenningen de eerste in Nederland, van Philip de Goede p. 37.

Leg-

Leg penningen in gebruik geraakt by de Nederlanders en Françoisen. p. 55, 66, 67.
Lof der Heeren Fagel, Hoogeveen, Alkemade, Schoemaker, Beudeker, en Graham, voornaame Liefhebbers der Nederlandsche Penningkunde. p. 42, 43.
Luiksche burgt, p. 147. 148.

M.

Magistraat had by de Romeinen, de zorge van het koper, Zilver, en Goud voor den Staat te munten. p. 89.
Markt van Trajani. p. 114.
Munten van Geld, zie Geld. Niet eerder dan omtrent 400 jaren voor Christus geboorte, p. 11. By de Romeinen door Servius. p. 12. hoe, ib. Eerst van koper, ib. Daar na van Zilver, p. 13.
Munters, by de Romeinen, waren slaven, voor altyd aan dat handwerk verbonden. p. 89. stonden onder een Oppermuntmeester. ib.
Muntinge der Romeinen. p. 161, 162.
Muntstoffe der Penningen is verscheiden. p. 161. van Goud, Zilver, of Koper is de bestandigste en de beste. p. 162.
Myn en Dyn. p. 1.

N.

Nederland, door verscheide Vorsten beheerst, 't zamen den Huise van Bourgonje ingelyfd onder Philips den Goeden. p. 37.
Nederlandsche Histori-penningen. p. 37. zeer vermenigvuldigd, p. 37, 38. door veelen beschreven. p. 38-40
Nederlandse penningen, sommige door Schryveren kwalik verstaan. p. 40, 41.
Nederlandsche penningschat van Andr. Schoemaker weergaaloos, p. 43.
Noodmunten, zyn Geldstukken, in belegerde steden, in diere tyden, of andere nood des Lands gemaakt. p. 83. De Wapenschilden daar op gestempeld, zyn meest van de belegerde Steden zelfs, of van de Steevoogden. ib. Waren gangbaar by gebrek van geld, p. 84. en wierden daar na wederom inge-

gewisseld. ib. Wierden van allerhande munstof en gestalte gemaakt. ib. Het gebruik 'er van is zeer oud. ib. In de 16 de Eeuw zyn 'er wel twintig derhande in verscheide gewesten gemunt. p. 85. in Nederland in wel by de 40 steden. ib.

O

Omschriften behooren in de Latynsche tale, by allen Geleerden bekend zynde, gesteld te worden, p. 145

Omschriften der Leg-penningen, bevatten eerst een onderrechtinge, daar na 't gebeurde des verloopenen Jaars, en ook wel schikkingen der Gebuurvorsten p.65. zyn egte bewys stukken der geschiedenissen, p. 66

Omschriften zyn de ziel van 't Ruggestuk. p. 131. moeten kort en deftig, en op geen ander voorwerp toe-passelyk zyn. ib.

Omschriften worden vereischt, om den naam en waerdigheid, van den verbeelden Persoon of Gemeenschappye uit te drukken. p. 131. en wel verstaanbaarlyk zonder duisterheid. p. 132.

Omschriften, moeten in kortheid, klaarheid en deftigheid uitmunten. p. 131. 132. 133. en 134.

Onsterfelykheid, in verscheidene gedenkteekenen gezocht, in Penningen langst behouden. p. 21, 22.

Opschriften moeten door de verbeelde persoonen nooit gesproken worden. p. 141, 142.

Oostersche penningen. p. 24.

Ordre in 't vergaderen der penningen, in acht te neemen. p. 168. Bepaald voorwerp uit te kiezen. p. 168-170. de Penningen tot dat uytgekozen voorwerp betrekkelyk, te verzamelen, p. 170, geen nagemaakte of valsche, p. 171.

P

Pauzen hebben vry wat van de eerste eenvoudigheid verloren. p. 35. willen in pracht voor geen Vorst wyken. ib. Hebben ook pennigen geslagen t' zedert Marten V. ib.

Pauzelyke penningen, p. 35.

Retentie. p. 3.
Philips de Goede heeft den eersten Gedenk-en Leg-of Reken-penning geslagen, p. 37.
Penning-doosjes aan de Leden der Regeering tot een nieuwejaargifte omgedeeld. p. 62. Opgehouden in de Vereenigde Nederlanden, p. 66.
Penning-historie van Vrankryk. p. 29.
Penning-kasje in Vrankryk aan de Afgezanten vereerd, p. 29.
Penningladen moeten geen uitgeholde rondtens hebben; maar glad zyn, en met groen laken bekleed. p. 176.
Penning-rekenen; hoe verricht wierdt p. 57-26. is in 's Lands Schat-en Reken-kameren ingevoerd, p. 62.
Poolsche en Portugaalsche penningen tot nog toe van niemand beschreven. p. 33.

R.

Randschriften moeten niet op Penningen; maar op Geldstukken zyn. p. 140, 141.
Reken-penningen, p. 51.
Rekenpenningen, de eerste in Nederland van Philip de Goede. p. 37.
Rekenwyze geschiedde, eerst op de vingeren, p. 51. ook met Keysteentjes, p. 54. Ivoire merkteekens, ook van Glas, van Zilver, van Goud, p. 55. en zoo door Leg-penningen by de Nederlanders en Françoisen, ib.
Reken wyze, de oudste en eenvoudigste Geschiedde op de vingeren, by de Romeinen, en Persianen, p. 51. noch heden by de Arabieren, en hoe toegaat, p. 52. Waarschynelyk by onze Voorouders. p. 53. zoude noch met nuttigheid kunnen gedaan worden, en hoe? p. 53, 54.
Ruggestukken bevatten de verbeelde zaak, door een omschrift uitgeleid. p. 113.
Eenvoudige Ruggestukken, p. 113. daar de verbeeldinge op een eenvoudige en platte wyze voorgesteld, en door een eenvoudig omschrift uitgeleid wordt. ib. Door de zelve zyn de afbeeldzels van veel oude

dingen bewaard gebleven. ib.
Gemengelde Ruggestukken. Zoo de verbeelding van 't Ruggestuk eenvoudig is, moet het omschrift zinnebeeldig zyn, en wederom in tegendeel. p. 127. Door voorbeelden aangewezen. p. 127-130.
Geschiedenis staat op 't Ruggestuk. p. 106.
Verbeelding op 't Ruggestuk, geschiedt naar 't voorbeeld de Romeinen, op driederhande wyze. p. 115.
Ruilen en mangelen, de oudste inkoop. p. 2. geschiede meest met vee. ib. belemmerde. ib.

S

Saxische Penningen, zyn oud. p. 33.
Schikkinge der Penningen in penningkassen, geschiedt of naar de Persoonen die op de Voorzydens, of naar de Geschiedenissen die op de Ruggestukken verbeeld staan. p. 173. Regels voor beiden, p. 174, 175. Onvoeglyke schikkinge der Penningen in drie soorten. p. 177.
Sineesse verdichtzelen over de tydrekening. p. 9.
Spaansche Penningen, beginnen met Ferdinand en Izabelle. p. 30.
Spot-penningen, waren by de Romeinen niet in gebruik, en behooren 't noch min by de Christenen te zyn. p. 155, 156. Noch ook wegens het straffen van misdadigen, p. 157.

T

Talent, benoemde by de Hebreeuwen eerst 't Gewigt, en naderhand 't geld zelfs. p. 12.
Tel-teekens, Keysteentjes, p. 54. van Ivoir, Glas, Zilver, Goud. p. 55
Tover-penningen, zyn zeer oud, en worden noch te mets gevonden. p. 46. Zyn ontstaan uit de bygeloovigheid van 't oude Heidendom. ib. Benamingen by verscheide volkeren. ib. Boven-natuurlyke werkingen daar aan toegeschreven, ib. p. 47, 49. Hoe gemaakt, en gemerkt. ib. en p. 48, 49.

U.

Uitdeelers der Reken-penningen. p. 63.
Ulpius, de stam-naam van Trajaan. p. 114.

V

Vergelykingen moeten voegtlyk zyn. p. 124. de onvoegtlyke verwurpen, ib. en p. 125, 126.
Vingeren, zie Reken-wyze op de vingeren.
Verzorgers der tiendelingen. p. 89.
Voorzyde behelst een Borstbeeld of ten minste een Zinnebeeld, en een omschrift, p. 106.
Volle Borstbeelden hebben altyd eenige borstsieraden, die met de verbeelde Persoon de vereischte overeenkomst hebben moeten, p. 108.

W

Waaggelden. p. 5.
Waardy der Penningen bestaat niet in 't metaal; maar in haare zeldzaamheid. enz. p. 163.
Wezentlyke Borstbeelden zyn, of enkele Kopstukken, of volle Borstbeelden. p. 107.

Z

Zilver-geld. p. 13. waarschynelyk het eerste in Holland door Floris den III. p. 18.
Zilvere Keizerlyke penningen zyn wel 3000 in getal. p. 165.
Zinnebeeldelyke rugge-stukken zyn noodzaaklyk om verscheide dingen te vertoonen, p. 117. En worden ook buiten noodzaaklykheid, tot optoijinge veel gebruikt. p. 118. Vereisschen ook een Zinnebeeldig omschrift, ib. Voorbeelden 'er van, p. 119-122.
Volmaakt Zinnebeeldelyk Ruggestuk is moeijelyk te ontwerpen. p. 123. Behulpzelen daar toe, ib. Moet altyd van verhevener aard zyn, dan de zaak waar op
het

het toegepaſt wordt. ib. By de Romeinen zulks in achtgenomen. ib.

Zinnebeelden zyn van Koningryken, Steden, enz. welke door geen Borſtbeeld konnen uitgebeeld worden. p. 110. der zelver gebruik is zeer oud, ib.

Zinnebeeldige ſpreekwyzen, om de ſchaarsheid van woorden uitgevonden, en om haare bevalligheid in gebruik gehouden. p. 117.

Zweedſche penningen tot nog toe van niemand beſchreven. p. 33.